

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ ULUSLARARASI TİCARETE ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mukhtar MUKHTAROV

Eskişehir 2024

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ ULUSLARARASI TİCARETE ETKİLERİ

Mukhtar MUKHTAROV

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uluslararası İşletmecilik Tezli Yüksek Lisans Programı

İşletme Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Betül YÜCE DURAL

Eskişehir Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Eylül 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

.....'nın “.....
.....”

başlıklı tezi .../.../20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği”nin ilgili maddeleri uyarınca, ... Anabilim/Anasanat dalında Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	:.....	
Üye	:.....	
Üye	:.....	
Üye	:.....	
Üye	:.....	

Enstitü Müdürü

ÖZET

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ ULUSLARARASI TİCARETE ETKİLERİ

Mukhtar MUKHTAROV

İşletme Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eylül 2024

Danışman: Doç. Dr. Betül YÜCE DURAL

Tarih boyunca savaşlar ve ekonomik krizler, küresel ekonomiyi derin şekilde etkilemiştir. Savaşlar, kısa vadede üretim kapasitesinin düşmesi, işgücü kayıpları ve kamu harcamalarının yeniden şekillenmesine yol açarken; uzun vadede sermaye birikiminin azalması, altyapının tahrip olması gibi kalıcı sorunlar yaratır. Bu etkiler sadece savaşan ülkelerle sınırlı kalmayıp, ticaret akışlarında kesintilere, tedarik zincirlerinde aksamalara ve uluslararası yatırımların azalmasına yol açarak küresel ekonomiyi de etkiler. Bu çalışmada, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın uluslararası ticaret ve küresel ekonomi üzerindeki etkileri incelenmektedir. Savaş, Rusya ve Ukrayna'nın enerji ve tarım üretimindeki stratejik rolü nedeniyle, küresel tedarik zincirlerinde büyük aksaklıklara yol açmıştır. Enerji fiyatlarındaki artışlar Avrupa'nın enerji güvenliğini tehdit etmiş, tarım ürünleri arzındaki belirsizlikler ise gıda güvenliği risklerini artırmıştır. Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar, geleneksel ticaret yollarının önemini azaltmış ve yeni ticaret rotaları ve ittifaklarının oluşmasına yol açmıştır. Bu çalışma, Rusya-Ukrayna savaşının hem bölgesel hem de küresel düzeyde ticaret yolları ve ekonomik ilişkiler üzerindeki etkileri, politika yapıcılar ve uluslararası ticaret aktörleri için önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Rusya-Ukrayna savaşı, Savaşların ticarete etkileri, Ticaret engelleri, Ticaret sapması, Küresel tedarik zinciri, Yaptırımlar, Gıda güvenliği.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR ON INTERNATIONAL TRADE

Mukhtar MUKHTAROV

Department of Business Administration

International Business Program

Anadolu University, Graduate School, September 2024

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Betül YÜCE DURAL

Throughout history, wars and economic crises have had a profound impact on the global economy. In the short run, wars lead to a decrease in production capacity, labour force losses and a reshaping of public expenditures; in the long run, they create permanent problems such as a decrease in capital accumulation and destruction of infrastructure. These effects are not only limited to the countries at war, but also affect the global economy by causing interruptions in trade flows, disruptions in supply chains and a decrease in international investments. This study analyses the effects of the Russia-Ukraine war on international trade. The war caused major disruptions in global supply chains due to the strategic role of Russia and Ukraine in energy and agricultural production. Increases in energy prices threatened Europe's energy security, while uncertainties in the supply of agricultural products increased food security risks. Western sanctions against Russia have diminished the importance of traditional trade routes and led to the formation of new trade routes and alliances. This study analyses the effects of the Russia-Ukraine war on trade routes and economic relations at both the regional and global levels, offering important implications for policymakers and international trade actors.

Keywords: Russia-Ukraine war, Effects of wars on trade, Trade barriers, Trade diversion, Global supply chain, Sanctions, Food security.

TEŞEKKÜR

Tezin hazırlanması sürecinde bana değerli rehberlik, bilgi ve destek sağlayan, göstermiş olduğu ilgi ve çalışmamı daha verimli hale getiren geri bildirimlerle tezime önemli katkılarda bulunan tez danışmanım Doç. Dr. Betül YÜCE DURAL'a en içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Kendisi, alanındaki derin bilgi birikimi ve deneyimi ile her aşamada bana rehberlik etti. Tezimin şekillenmesinde ve akademik kalitesinin artırılmasında sağladığı katkılar, bu çalışmanın başarılı bir şekilde sonuçlanmasında büyük rol oynamıştır. Gösterdiği sabır ve özveri için minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Ayrıca, bu zorlu süreç boyunca her daim yanımda olan, bana destek ve moral veren, her türlü zorluğa karşı direncimi artıran aileme en derin saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Onların sevgi dolu desteği ve sürekli teşvikleri, bu akademik yolculukta benim için bir motivasyon kaynağı oldu. Ailem, hem kişisel hem de akademik hayatımda daima yanımda oldu ve bu süreçte yaşadığım her başarıda onların payı büyüktür.

Bu tez, sadece kişisel bir başarı değil, aynı zamanda çevremdeki destekleyici insanların katkısının bir yansımasıdır. Bu nedenle, tüm bu süreçte bana güç ve ilham veren herkese minnettarlığımı bir kez daha ifade etmek isterim.

.../.../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

.....

(Mukhtar MUKHTAROV)

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ.....	1
LİTERATÜR TARAMASI.....	6
YÖNTEM	14
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
1. TİCARET YOLLARI, ENGELLERİ VE TEDARİK ZİNCİRİ DEĞİŞİKLİKLERİNİN EKONOMİK KRİZLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	16
1.1. Uluslararası Ticaretin Krizler ve Savaşlar Sonrası Karşılaştığı Zorluklar	16
1.1.1. Krizler ve savaşlar sonrası ticaretin sapması.....	17
1.1.2. Krizler ve savaşlar sonrası ticaret yollarının değişimi	18
1.1.3. Krizler ve savaşlar sonrası artan ticaret engelleri	19
1.1.4. Krizler ve savaşlar sonrası tedarik zinciri değişiklikleri	20
1.2. Dünya Petrol Krizleri ve Uluslararası Ticarete Etkileri	22
1.2.1. 1973 petrol krizi	22
1.2.2. 1980 petrol krizi	25
1.2.3. 1990 Körfez krizi.....	26

1.2.4. Petrol krizlerinin uluslararası ticarete etkileri	27
1.3. Büyük Ekonomik Krizler ve Uluslararası Ticarete Etkileri	28
1.3.1. 1929 Büyük Buhran	29
1.3.2. 1973 Nixon Şoku.....	30
1.3.3. 1997 Asya krizi	31
1.3.4. 1998 Rusya krizi	32
1.3.5. 2008 Küresel Finansal Krizi	32
1.3.6. 2009 Avro krizi	34
1.3.7. COVID-19 kaynaklı ekonomik kriz	34
1.3.8. Ekonomik krizlerin uluslararası ticarete etkileri	35
İKİNCİ BÖLÜM	38
2. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ ULUSLARARASI TİCARETE ETKİLERİ.....	38
2.1. Rusya ve Ukrayna ile Savaş Öncesi Diğer Ülkelerin Ticaret İlişkileri	38
2.2. Rusya ve Ukrayna ile Savaş Sonrası Diğer Ülkelerin Ticaret İlişkileri	40
2.2.1. Avrupa Birliği'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar	42
2.2.2. Rusya'nın muhalif ülkelere uyguladığı yaptırımlar	44
2.3. Savaşın Ukrayna'ya Genel Etkileri.....	45
2.3.1. Savaşın ekonomik yansımaları	46
2.3.2. Savaşın tarım sektörüne etkileri.....	48
2.4. Savaşın Rusya'ya Etkileri.....	52
2.4.1. Savaşın Rusya enerji sektörüne etkileri	52
2.4.1.1. Petrol sektörüne etkileri	54
2.4.1.2. Doğal gaz sektörüne etkileri	57
2.4.1.3. Diğer enerji kaynaklarına etkileri	58

2.4.2. Savaşın Rusya'nın finansal sistemine etkileri	58
2.5. Savaşın Avrupa Birliği'ne Etkileri.....	60
2.5.1. Savaşın Avrupa Birliği enerji sektörüne etkileri	62
2.5.1.1. Doğal gaz sektörüne etkileri	63
2.5.1.2. Petrol sektörüne etkileri	65
2.5.1.3. Diğer enerji kaynaklarına etkileri	66
2.5.1.4. REPowerEU planı	66
2.5.2. Savaşın Avrupa Birliği'ne ekonomik etkileri.....	67
2.6. Savaşın Dünyadaki Diğer Ülkelerle Ticarete Etkileri	70
2.6.1. Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye'ye etkileri	72
2.6.2. Rusya-Ukrayna savaşının Asya ülkelerine etkileri	74
2.6.3. Rusya-Ukrayna savaşının Afrika ülkelerine etkileri	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
3. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ BAŞLAMASINDAN SONRA TİCARET YOLLARI VE LOJİSTİKTE DEĞİŞMELER	77
3.1. Rusya-Ukrayna Savaşının Deniz Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi.....	78
3.2. Rusya-Ukrayna Savaşının Demir Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi.....	83
3.3. Rusya-Ukrayna Savaşının Kara Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi.....	87
3.4. Rusya-Ukrayna Savaşının Hava Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi	88
3.5. Rusya-Ukrayna Savaşının Gaz Boru Hatları Üzerindeki Etkileri.....	89
3.6. Rusya-Ukrayna Savaşının Uluslararası Sigortacılıkta Artan Risk ve Maliyetlere Etkileri	94
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	97
4. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ ULUSLARARASI TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN PEST ANALİZİ İLE ÖLÇÜLMESİ.....	97

4.1. Politik Faktörler	98
4.2. Ekonomik Faktörler	99
4.3. Sosyolojik Faktörler	100
4.4. Teknolojik Faktörler	102
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	111

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 3.1. Savaşın ilk aylarında Ukrayna'da tahıl ihracatı yollarının değişmesi.	79
Harita 3.2. Tahıl Koridoru Anlaşması.....	81
Harita 3.3. Trans Sibirya demiryolu hattı.....	84
Harita 3.4. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı	86
Harita 3.5. Savaş öncesi gaz boru hatları	89
Harita 3.6. Savaş sonrası gaz boru hatları	90
Harita 3.7. Rusya'dan Çin'e uzanan gaz boru hatları	92
Harita 3.8. Rusya'dan Hindistan'a yapılan gaz ihracatı.	93

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1: 2024 yılında Ukrayna tarım sektöründe hasar kategorileri	49
Şekil 2.2. 2024 yılında Ukrayna tarım sektöründe zarar kategorileri	50

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AEB:	Avrasya Ekonomik Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
BRICS:	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti
BTK:	Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı
CIPS:	Çin Sınır Ötesi Bankalararası Ödeme Sistemi
DYY:	Doğrudan Yabancı Yatırım
GSYH:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF:	Uluslararası Para Fonu
IRU:	Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Birliği
LNG:	Sıvılaştırılmış Doğalgaz
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGS:	Nükleer Güç Santrali
OAPEC:	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SWIFT:	Dünya Bankalar Arası Finansal Telekomünikasyon Derneği
TARGET2:	Trans-Avrupa Otomatik Gerçek Zamanlı Brüt Hesaplama Ekspres Transfer Sistemi

GİRİŞ

Uluslararası ticaretin tarihi, krizler ve büyük sarsıntılarla şekillenmiştir. Ticaret hacminin büyümesi, teknolojik ilerlemeler ve küreselleşme süreçleri, uluslararası ticareti günümüz dünyasında her bir ülke için hayati bir öneme sahip hale getirmiştir. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, ülkeler arasındaki ticari ilişkiler giderek daha karmaşık ve birbirine bağımlı bir hale gelmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerin uluslararası ticaretteki rolü kritik önemdedir. Bu ülkeler, küresel ticaretin temel aktörleri olarak, birçok ülkenin mal ve hizmet ticaretini sürdürmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle, belirli bir mal veya hizmet türünde ihracat lideri konumunda olan bir ülkenin küresel tedarik zincirinden ayrılması ya da ihracatının azalması veya durması, diğer ülkeler, bu ülkelerde yaşayan insanlar ve işletmeler üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabilir ve farklı krizlerin tetikleyicisi olabilir.

Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaş, iki buçuk yıldır devam etmektedir. Bu savaş, uluslararası ticarete yaşanan aksaklıklar ve bozulmalarla birlikte, süresinin uzunluğuna rağmen dünya genelinde birçok ülke ve işletme üzerinde olumsuz etkiler yaratmaya devam etmektedir. Rusya-Ukrayna savaşının küresel ticaret üzerindeki etkileri, uluslararası ticaretin dinamiklerinde meydana gelen değişikliklerle yakından ilişkilidir. Küreselleşen dünyada ülkeler arası ticaret, bu ülkeleri birbirine sıkı bir şekilde bağlamaktadır. Ancak, dünya çapında enerji ve gıda ihracatında önemli birer aktör olan Rusya ve Ukrayna'nın çatışması, uluslararası ticarete ciddi zorluklar ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, savaşın bir sonucu olarak ortaya çıkan ticaret engelleri, bu iki ülke ile ticaret yapan tüm ülkeleri alternatif ticaret yolları aramaya zorlamaktadır. Sonuç olarak, günümüzde uluslararası ticarete yaşanan değişiklikler, ticaret sapması ve tedarik zincirlerindeki bozulmalar, dünya genelinde enerji ve gıda krizlerine, kıtlığa, ekonomik durgunluklara ve şoklara yol açmaktadır.

Petrol ve ekonomik krizlerin önemi, yalnızca doğrudan sonuçlarından değil, aynı zamanda bu krizlerin sonuçlarının benzerlik göstermesi nedeniyle her savaşın sonuçlarıyla da ilişkilidir. Savaşların krizlerle özdeşleşmesi, bu krizlerin önemini artırmaktadır. Çünkü bu şekilde krizlerin anlaşılması, gelecekte benzer durumların önlenmesine katkı sağlayabilir. Bu

bağlamda, günümüzün en büyük çatışması olan Rusya-Ukrayna savaşı da bir dizi krize neden olmuş ve savaşların krizlerle ne kadar yakından ilişkili olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Tarihsel petrol ve ekonomik krizlerin bugünkü krizlerle olan bağlantıları, bu krizlerin küreselleşmiş bir dünyada dünya ekonomisine ve uluslararası ticarete ne denli büyük etkiler yarattığını anlamamıza olanak tanır. Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı bağlamında sadece petrol krizleri değil, aynı zamanda dünyanın en büyük ekonomik krizleri de dikkate alınmalıdır. Bu durumun temel nedenleri arasında, iki buçuk yılı aşkın süredir devam eden Ukrayna Savaşı'nın dünya enerji ve gıda güvenliği için hala ciddi bir tehdit oluşturması, siyasi ve ticari anlaşmazlıklar neticesinde ülkelerin bloklara ayrılması, bu nedenle doğrudan ilişkisi olmayan ülkeler arasında aracı rolü üstlenen ülkelerin önem kazanması ve önceki krizlerde olduğu gibi Rusya-Ukrayna savaşının da ticaret sapması, ticaret engelleri ve tedarik zincirlerinin bozulması gibi olguları ortaya çıkarması yer almaktadır.

Bu savaştan etkilenen ülkeler ve işletmelerin ticaret faaliyetlerindeki değişiklikler büyük ölçüde "ticaret sapması" kavramıyla açıklanmaktadır. Savaşın başlangıcını takiben Avrupa Birliği'nin (AB) Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar nedeniyle hem AB hem de Rusya önemli pazarlarını kaybetmiştir. Bu durum, her iki tarafın da ticarete birbirine yüksek derecede bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşı, bu karşılıklı bağımlılığı zayıflatarak ticaretin durmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, her iki taraf da alternatif pazarlar arayışına yönelmiştir. Bu süreç, savaşın ticaret saptırıcı etkilerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ticaret sapması nedeniyle ticaret, daha etkin ve verimli bölgelerden daha az etkin ve verimli bölgelere kaymakta, bu da uluslararası ticaretin verimliliğini olumsuz etkileyerek küresel ticareti daha az verimli hale getirmektedir. Günümüzde ülkeler arasındaki ticari değişimler ve devletlerin gelecekteki ticari ilişkileri, Rusya-Ukrayna savaşının etkisiyle yeniden şekillenmekte olup, bu etkilerin orta ve uzun vadede de devam edeceği öngörülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Rusya-Ukrayna savaşının başlamasının ardından uluslararası ticarete meydana gelen değişimleri betimsel analiz yöntemiyle incelemek ve gelecekte olası gelişmeleri öngörmektir. Çalışmanın özgün değeri, Rusya-Ukrayna savaşından etkilenen tüm uluslararası ticaret sektörlerini kapsamı ve bu sektörlerin detaylı bir analizini yaparak, uluslararası ticaretin mevcut durumu ve gelecekteki olası yönelimleri hakkında kapsamlı bir

değerlendirme sunmasıdır. Araştırmanın sonuçları, Rusya-Ukrayna savaşı sırasında ve sonrasında ortaya çıkan yeni uluslararası ticaret trendlerini belirlemeye katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda, araştırma, Rusya-Ukrayna savaşının farklı alanlara, bölgelere ve ülkelere yansımalarını analiz ederek, bu yansımaların kısa, orta ve uzun vadede uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Ayrıca, savaşın etkileri PEST analizi aracılığıyla da ele alınmaktadır.

Rusya-Ukrayna savaşı, yalnızca bu iki ülkeyi etkilemekle kalmamış, küresel ölçekte de ciddi zorluklara yol açmıştır. Savaşın en yoğun hissedildiği bölge Avrupa olmasına rağmen, diğer bölgeler ve özellikle az gelişmiş ülkeler de çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın kısa vadeli etkileri incelendiğinde, enerji, gıda ve taşımacılık sektörlerinde belirgin aksaklıklar yaşandığı görülmektedir. Orta vadede ise Avrupa Birliği ve Rusya'nın enerji tedariklerini birbirinden ayırma kararı öne çıkmaktadır. Uzun vadede beklenen en önemli değişim ise Rusya'nın enerji ihracatının Avrupa'dan Asya'ya kaymasıdır. Rusya'dan Avrupa'ya uzanan gaz boru hatlarının kapatılması ve Rus enerjisinin Asya pazarlarına yönlendirilmesi bu sürecin bir göstergesidir. Bu durum, BRICS gibi uluslararası örgütlerin rolünü artırarak dünyanın yeniden bloklara ayrılmasına zemin hazırlayabilir.

Rusya ve Ukrayna'nın coğrafi konumu, deniz yolu, demir yolu, hava yolu ve kara yolu gibi tüm ticaret yollarında değişikliklere yol açmıştır. COVID-19'un ticarete neden olduğu gerilemeyi henüz atlatamayan Avrupa-Asya ticareti, Rusya-Ukrayna savaşının başlamasıyla birlikte yeni rotalar arama zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda, Kuzey Lojistik Koridoru'nun etkisiz hale gelmesi ve Orta Lojistik Koridoru'nun önem kazanması, özellikle Türkiye'nin ve birçok ülkenin bu koridorlara stratejik olarak dahil olması, gelecekteki uluslararası ticaretin önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Savaşın dünya üzerindeki ekonomik etkileri incelendiğinde, çeşitli aksaklıklar sonucunda ticaret hacmindeki daralmanın hem gelişmiş ülkeleri ve bu ülkelerde faaliyet gösteren işletmeleri, hem de düşük ve orta gelirli ülkeleri olumsuz etkilediği görülmektedir. Ayrıca, diğer ülkelerin hisse senedi piyasaları ve doğrudan yabancı yatırımları da bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir.

Öte yandan, her savaş, ülkeler için tehditlerin yanı sıra çeşitli fırsatlar da sunmaktadır. Benzer bir şekilde, Rusya-Ukrayna savaşı da diğer ülkeler için çeşitli fırsatlar yaratmıştır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin daha önce büyük ölçüde Rusya'dan ithal edilen enerji kaynaklarına olan bağımlılığı, bu savaş sayesinde sona erme sürecine girmiştir. AB, REPowerEU planı çerçevesinde, Rus enerjisine olan bağımlılığını azaltmayı ve fosil yakıt enerjisini yenilenebilir ve alternatif enerji kaynaklarıyla ikame etmeyi hedeflemektedir. İlk aşamada, diğer ülkelerden alınan sıvılaştırılmış doğal gaz, boru hatlarıyla gelen gazın yerini almıştır. Enerji arzındaki kesintiler, nükleer ve kömür enerjisine yönelme zorunluluğunu doğurmuştur. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, uzun vadede Rusya-Ukrayna savaşının AB'nin yeşil enerjiye geçiş sürecini hızlandırdığı söylenebilir. Diğer bir fırsat örneği olarak Türkiye ön plana çıkmaktadır. Savaşın başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin arabulucu rolünü üstlenmesi, Orta Lojistik Koridoru'nda yer alması, "Türk Akımı" ve "Mavi Akım" gaz boru hatları sayesinde Rusya'dan daha düşük maliyetle gaz ithal etmesi ve bu gazın Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlaması, Türkiye için önemli fırsatlar yaratmıştır.

AB'nin Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırım paketleri ve Rusya'nın bu yaptırımlara karşılık olarak aldığı önlemler, uluslararası ticarette sapmalara ve tedarik zincirindeki değişmelere yol açan başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Günümüze kadar AB tarafından uygulanan 13 yaptırım paketi, savaşın ilk aşamalarında Rusya'yı engelleme ve kısıtlama konusunda oldukça etkili olmuştur. Rusya'nın SWIFT sisteminden çıkarılması, Rus bankalarına ait varlıkların dondurulması ve bu varlıkların bir kısmının Ukrayna'ya yardım olarak gönderilmesi gibi önlemler, Rusya'nın finansal sistemi üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Buna karşılık olarak, Rusya'nın Avrupa'ya gaz sevkiyatını durdurup, başta Çin ve Hindistan olmak üzere Asya ülkelerine yönlendirmesi, küresel enerji ticaretinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Diğer bir önemli gelişme ise BRICS teşkilatının genişlemesiyle birlikte dünyanın yeniden bloklara ayrılma olasılığının gündeme gelmesidir. Rusya'nın yaptırımlara karşı aldığı bir diğer önlem ise "gölge tankerleri" olarak bilinen yöntemdir. Rusya'ya kayıtlı olmayan tankerlerin petrol taşıması, yaptırımlardan kaçınmayı mümkün kılmıştır. Sonuç olarak, AB'nin yaptırımlarının başlangıçta başarılı olmasına rağmen, Rusya'nın zamanla bu yaptırımlara karşı çözüm geliştirmesi, yaptırımların etkisine yönelik eleştirileri artırmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşının işletmeler üzerinde yarattığı riskler, uluslararası sigorta primlerinde kayda değer bir artışa neden olmuştur. Bu durum, özellikle denizcilik ve havacılık sektörleri başta olmak üzere birçok sektörde etkisini göstermektedir. Sigorta maliyetlerindeki bu artış, Karadeniz bölgesinde faaliyet gösteren gemiler için önemli bir zorluk oluşturmaktadır.

Ukrayna'nın uluslararası ticaretteki rolü, dünya gıda güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Ukrayna, küresel tarım ürünleri ihracatında önemli bir oyuncu olup, savaş nedeniyle bu ihracatın büyük ölçüde aksaması, savaşın ilk dönemlerinde birçok ülkede gıda krizine yol açma potansiyeline sahipti. Ancak, yeni ticaret rotalarının bulunması ve Tahıl Koridoru Anlaşması'nın devreye girmesi sayesinde bu risk kısmen hafifletilmiştir. Bununla birlikte, savaş tarım sektörünü son derece olumsuz etkilemiş ve özellikle Afrika ülkeleri üzerinde ek riskler oluşturmuştur. Ukrayna topraklarındaki çatışmaların devam etmesi ve ekilebilir arazilerin azalması, tarım ürünlerinin ihracatının eski seviyelere dönmesini savaşın sona ermesinden sonra bile yavaşlatacaktır. Dolayısıyla, Ukrayna'nın tarım sektöründe eski durumuna dönmesi, yalnızca uzun vadede çözülebilecek bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik yapılan araştırmalar, günümüzde karşılaşılan en büyük krizlerden birinin etkilerini çeşitli açılardan ele almaktadır. Bu çalışmanın da Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticareti nasıl etkilediği ve yeniden nasıl şekillendirdiği konusunda literatüre önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Rusya-Ukrayna savaşının iki buçuk yılı aşkın süredir devam etmesi, savaşın dünya ekonomisi, uluslararası ticaret ve çeşitli sektörlerde ait işletmeler üzerindeki etkilerine dair birçok araştırmanın yapılmasına yol açmıştır. Bu çalışmalar, genellikle farklı ülkeleri, bölgeleri ve sektörleri; savaşın çeşitli yönlerini ve etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Savaşın devam etmesi nedeniyle, araştırmaların sonuçları zamanla değişiklik göstermekte ve bu durum, araştırma dönemine bağlı olarak farklı etki ve bulguları ortaya koymaktadır. Kimi araştırmalar kısa vadeli etkileri, kimileri ise orta ve uzun vadeli etkileri incelemektedir. Bu nedenle, mevcut literatür, savaşın çeşitli boyutlarına ilişkin değerli ve önemli bilgiler sunmaktadır.

Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticarete etkilerini anlamak amacıyla mevcut literatür, çatışmanın küresel ekonomi üzerindeki geniş çaplı etkilerini çeşitli perspektiflerden ele almaktadır. Orhan (2022), Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşın küresel ekonomiyi üç ana kanal aracılığıyla etkilediğini ileri sürmektedir: mali yaptırımlar, emtia fiyatlarındaki artış ve tedarik zincirindeki aksamalar. Bu faktörler, savaşın uluslararası ticaret üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini açıklamaya yönelik önemli bir çerçeve sunmaktadır. Ospanova (2023), Rusya'ya uygulanan yaptırımların, doğrudan yabancı yatırımlarda azalmaya ve sermaye çıkışlarına yol açabileceğini belirtmektedir. Bu durum, uzun vadede potansiyel ekonomik büyüme oranını düşürme riski taşımaktadır. Bu bulgular, savaşın sadece kısa vadeli etkileri değil, aynı zamanda uzun vadeli ekonomik sonuçları üzerinde de önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Liadze vd. (2022) ise, COVID-19 pandemisinin ardından Ukrayna'da devam eden savaşın küresel GSYH üzerinde ciddi ekonomik maliyetler yarattığını vurgulamaktadır. 2022 yılında küresel GSYH'nin %1'i veya yaklaşık 1,5 trilyon dolar olarak tahmin edilen bu maliyet, özellikle Avrupa ve gelişmekte olan Avrupa ülkelerinde %30 oranında bir daralmaya neden olmuştur. Bu durum, para politikası yapımcılarının durgunluk ve enflasyon arasında denge kurma zorunluluğunu artırmakta ve finansal piyasaları, hisse senetleri ve kripto para birimleri gibi varlıkları stres altına sokmaktadır.

Khudaykulova vd. (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırma, askeri çatışmaların hem bölgesel hem de küresel ekonomiler üzerindeki önemli etkilerini incelemektedir. Savaşlar, doğrudan maliyetlerin yanı sıra, malların tahrip edilmesi ve uluslararası ticaretin zarar görmesi gibi dolaylı maliyetlere de yol açmaktadır. Özellikle, savaşlar ticareti azaltmakta, tüketici tereddütlerini artırmakta ve yaptırımlar tedarik sorunlarını daha da kötüleştirmektedir. Çalışma, enflasyon, hizmet kısıtlamaları, borç artışları ve arz sıkıntıları gibi ekonomik etkilerin yanı sıra, savaşın küresel etkilerini azaltmaya yönelik stratejilere ilişkin daha fazla nicel araştırma yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu çalışmalar, savaşın ticaret üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini sistematik bir şekilde incelemeye, yabancı yatırımlar ve sermaye çıkışları üzerindeki etkileri belirlemeye, uzun vadeli ekonomik sonuçlar hakkında bilgi sağlamaya, ve savaşın finansal ve ekonomik denge üzerindeki etkilerini analiz etmeye katkıda bulunabilir.

Mbah ve Wasum (2022) tarafından yapılan çalışmada, Rusya-Ukrayna savaşının ekonomik etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada, çatışmanın esasen ulusal çıkar çatışmalarından kaynaklandığı, özellikle Ukrayna'nın NATO'ya yönelik hedeflerinin ve Rusya'nın bu hedeflere verdiği tepkinin belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Savaşın sonucunda yüksek enflasyon, hanehalkı tüketiminde azalma, tedarik zincirindeki aksaklıklar ve ekonomik büyüme zorlukları gibi çeşitli olumsuz ekonomik etkiler ortaya çıkmıştır. Çalışma, politika yapıcılarına Rus ithalatına olan bağımlılığı azaltma ve yerli üretimi artırma amacıyla alternatif çözümler geliştirme önerisinde bulunmaktadır. Mbah ve Wasum'un bu çalışması, savaşın ekonomik etkileri açısından önemli bir katkı sağlamaktadır. Raga ve Pettinotti (2022) ise Rusya-Ukrayna savaşının düşük ve orta gelirli ülkeler üzerindeki ekonomik etkilerini ele almıştır. Çalışma, savaşın 118 ülke üzerindeki potansiyel maliyetlerini 380 milyar ila 950 milyar dolar arasında tahmin etmekte ve ekonomik kırılganlıkları belirlemektedir. Bu kapsamda, eski SSCB ülkeleri ve küresel ticaret ile turizme büyük ölçüde bağımlı ülkeler gibi en kırılgan gruplar tanımlanmıştır. En kırılgan ülkeler arasında Belarus, Ermenistan, Kırgız Cumhuriyeti, Lübnan, Maldivler, Karadağ ve Özbekistan yer almakta olup, Afrika'daki emtia ithalatçıları ve turizme bağımlı ülkeler de en fazla etkilenenler arasında bulunmaktadır. Raga ve Pettinotti'nin bulguları, savaşın küresel ekonomik kırılganlıklar üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin ülkeler arasındaki farklılıklarını

ortaya koyması açısından değerlidir. Blagov vd. (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise COVID-19 salgını ve Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile yoğunlaşan jeopolitik değişimlerin küresel ekonomiyi yeniden şekillendirdiği özetlenmektedir. Çalışma, pandeminin tedarik güvenliğine ilişkin endişeleri artırarak yeniden tedarik ve dost tedarik stratejilerinin tercih edilmesine yol açtığını belirtmektedir. Ayrıca, Rusya'nın enerji arzındaki kesintiler ve artan fiyatlar, bağımlılığı azaltmaya yönelik risk azaltma politikalarını hızlandırmıştır. Blagov vd.'nin çalışması, stratejik faktörler nedeniyle küresel ekonomik entegrasyonun parçalanma riski taşıdığı önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Bu çalışma, Rusya'dan kaynaklanan jeopolitik risklerin birbirine bağlı ekonomileri nasıl etkilediğini ve bu risklerin zaman içinde nasıl yayıldığını analiz etmektedir.

Bu çalışmalar, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini çeşitli açılardan incelemektedir. Mbah ve Wasum'un önerileri, yerli üretimin artırılması ve politika yapıcılarının stratejileri üzerine odaklanırken; Raga ve Pettinotti'nin bulguları, ekonomik kırılmalıklar ve küresel maliyetler konularını derinlemesine ele almaktadır. Blagov ve diğerleri ise jeopolitik risklerin küresel ekonomik entegrasyon üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Bu çalışmalar, savaşın ekonomik etkilerini ve Avrupa Birliği üzerindeki farklı yansımalarını anlamak açısından değerli bir temel sunmaktadır. Ayrıca, savaşın uluslararası ticaret üzerindeki geniş kapsamlı etkilerini anlamaya yönelik önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Boichenko vd. (2023)'nin araştırması, Ukrayna savaşının Avrupa Birliği ülkeleri üzerindeki etkilerinin eşit olmadığını ortaya koymaktadır. Çalışma, özellikle komşu ülkelerin enerji bağımlılıkları ve Rusya ile olan ticari bağları nedeniyle yüksek enflasyon yaşadığını, bu durumun en çok Polonya'yı etkilediğini vurgulamaktadır. Öte yandan, Romanya ve Çek Cumhuriyeti gibi bazı ülkelerde iş ve ticarete belirgin bir büyüme gözlemlenmiştir. Araştırma, AB ülkelerinin ekonomik politikalarını daha iyi koordine etmeleri, makroekonomik dengesizlikleri etkili bir şekilde yönetmeleri ve kamu yatırımlarını artırmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Hosen vd. (2023) gerçekleştirdiği çalışma, COVID-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşının etkisi altındaki 13 ülkede doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) ile ilgili veri toplama zorluklarını ele almaktadır. Çalışma, FDI'nin küresel politika belirsizliklerinden önemli

ölçüde etkilendiğini ve iç politika istikrarsızlığının yatırım büyümesini daha da kısıtladığını vurgulamaktadır. Ekonomik faktörler, özellikle GSYH, faiz oranları ve enflasyonun yatırım kararları üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, Asya'nın bu krizlere rağmen güçlü bir yatırım alıcısı olmaya devam ettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, politika yapıcıların küresel çatışmalar ve krizler sırasında belirsizliği azaltarak yabancı yatırımcıları desteklemeye yönelik stratejiler geliştirmeleri gerektiği önerilmektedir. Drott vd. (2023) hazırlayan araştırma, mali yaptırımların Rus bankalarının uluslararası işlemleri üzerindeki etkilerini incelemektedir. 2022 yılına ait yaptırımların, 2014 yaptırımlarına kıyasla mali akışlarda daha belirgin bir azalma yarattığı ve SWIFT'ten dışlanma gibi daha sert önlemlerin bu etkiye katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Çalışma, etkilenen bankaların yüksek maliyetler ve karmaşıklıklarla karşılaştığını, ancak alternatif ödeme sistemleri (örneğin, CIPS) nedeniyle sonuçların ihtiyatlı bir şekilde yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir. Izzeldin ve arkadaşlarının (2023) çalışması, Rusya-Ukrayna savaşının küresel hisse senedi piyasalarında ani bir tepkiye yol açtığını ve bu tepkilerin, GFC ve COVID-19 krizlerinden farklı olarak daha hızlı geliştiğini ortaya koymaktadır. Emtia piyasalarında da önemli etkiler gözlemlenmiş, özellikle enerji ve gıda fiyatlarında artışlar yaşanmıştır. Çalışma, kısa vadeli etkiler arasında küresel ekonomik büyümenin azalması ve enflasyonun artışını belirtirken, uzun vadeli sonuçların enerji verimliliği ve gıda güvenliği politikalarına bağlı olarak şekilleneceğini öngörmektedir. Ayrıca, savaşın nikel gibi metaller üzerindeki etkisinin düşük karbon ekonomisine geçişi nasıl etkileyebileceğine dair uyarılarda bulunmaktadır. Steinbach (2023) tarafından yapılan araştırma, Rusya-Ukrayna savaşının küresel ticaret üzerindeki etkilerini detaylı ticaret verileri ve ampirik modeller kullanarak incelemektedir. Çalışma, Ukrayna'nın ihracatının savaşın ilk yıllarında %47,3 oranında düştüğünü ve Rusya'nın yüksek maden fiyatları nedeniyle Avrupa ve Asya'da ticaret kazançları elde ettiğini ortaya koymaktadır. Savaşın özellikle emtia fiyatlarındaki artışlar nedeniyle Kuzey Amerika ve Avrupa'ya ticaret avantajı sağladığı belirtilmektedir. Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımların etkisinin yavaş olduğu ve Ukrayna'nın tarım ve metal ticaretinde devam eden aksaklıklarla karşı karşıya kaldığı ifade edilmektedir. Gelecekteki araştırmalar, etkilenen firmaların stratejik ayarlamalarını ve çatışmanın yurtiçi fiyat etkilerini daha detaylı inceleyebilir.

Bu makaleler, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki çeşitli etkilerini anlamada önemli bir temel sunmaktadır. Çalışmalar, savaşın doğrudan yabancı yatırımlar, mali akışlar, emtia piyasaları ve ticaret akışları üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, bu etkilerin daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Monastyrenko ve Picard (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışma, Rus fosil yakıtlarına yönelik potansiyel yaptırımların uzun vadeli etkilerini Ricardocu ticaret modeli çerçevesinde değerlendirmiştir. Çalışma, Rus ham petrolüne yönelik yaptırımların en etkili yaptırımlar olduğunu ve bunu sırasıyla rafine ürünler, gaz ve kömürün takip ettiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, yaptırım uygulayan ülkelerden oluşan daha geniş bir koalisyonun, Rusya'nın refahı ve ekonomik faaliyeti üzerinde daha büyük bir olumsuz etki yarattığı belirlenmiştir. Özellikle OECD ülkelerinin oluşturduğu bir koalisyonun, Rusya'nın tüm fosil yakıtlarına ambargo uygulaması durumunda Rusya'nın refahının %16'nın üzerinde azalabileceği tespit edilmiştir. Doğu Avrupa ülkeleri önemli refah kayıplarıyla karşı karşıya kalırken, Almanya'nın enerji kaynaklarındaki kesintiler nedeniyle kayda değer bir düşüş yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma, Rusya'ya uygulanan yaptırımların uluslararası ticaret üzerindeki uzun vadeli etkilerini anlamak için önemli bir temel sunmaktadır.

Bachmann vd. (2022) tarafından hazırlanan çalışma, Almanya'nın Rusya'dan enerji ithalatını kesmesinin ekonomik etkilerini incelemektedir. Sonuçlar, bu tür bir ithalat kesintisinin GSYH üzerinde %0,5 ile %3 arasında bir düşüşe yol açabileceğini göstermektedir. Bu bulgu, savaşın büyük ekonomiler üzerindeki olası kısa vadeli etkilerini anlamada önemlidir. Bachmann vd.'nin bulguları, enerji arzı üzerindeki kesintilerin ekonomik sonuçlarını açıklamak için kullanılabilir. Di Bella vd. (2022)'nin çalışması, Rus gaz arzındaki azalmaların Avrupa ekonomisi üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yüksek fiyatlar ve ciddi kıtlıklar yaşanabileceği, Avusturya, Almanya ve İtalya gibi ülkelerin de altyapı darboğazlarından dolayı önemli etkilerle karşılaşabileceği belirtilmektedir. Bu çalışma, enerji arzındaki kesintilerin bölgesel etkilerini ve Avrupa'nın enerji güvenliği stratejilerini analiz ederken, enerji piyasası entegrasyonunun önemini vurgular. Albrizio vd. (2022) ise AB'nin Rus gazı ithalatındaki azalmayı küresel sıvılaştırılmış doğal gaz piyasası ile telafi etme yeteneğini araştırmaktadır. Bu araştırma, AB'nin küresel LNG piyasasıyla entegrasyonunun olumsuz etkileri önemli

ölçüde azalttığını, ancak bu durumun diğer LNG ithalatçıları için fiyat artışlarına yol açtığını göstermektedir. Bu bulgular, enerji arzı ve ticaret dengesi üzerindeki etkileri anlamak için küresel enerji piyasalarının nasıl işlediğini açıklamaktadır. Zhang vd. (2023), Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ham petrol fiyatları üzerindeki etkilerini ve bu etkinin çeşitli faktörler tarafından nasıl artırıldığını analiz etmektedir. Özellikle, spekülasyon faaliyetleri, stok seviyeleri ve OPEC'in üretim açıklamaları gibi faktörlerin fiyat dalgalanmalarına neden olduğu belirtilmektedir.

Özsoy (2023) çalışması, Avrupa Birliği'nin 2022 yılında sunduğu REPowerEU planı çerçevesinde enerji tasarrufu ve temiz enerjiye geçiş stratejilerini hızlandırma hedefini incelemektedir. Özsoy'un bulguları, AB'nin Rus doğalgazına olan bağımlılığını azaltma ve enerji diplomasi stratejilerini geliştirme üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma, Avrupa Birliği'nin enerji stratejileri ve Türkiye'nin stratejik rolü hakkında bilgi sunarak, savaşın uluslararası enerji politikaları ve ticaret üzerindeki etkilerini anlamada katkı sağlamaktadır. Bu çalışmaların sonuçları, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini anlamak için kapsamlı bir temel oluşturmaktadır.

Kilian vd. (2024) tarafından yapılan çalışmada, Rusya'nın Avrupa Birliği tarafından uygulanan ambargodan etkilenmesinde dört ana unsur vurgulanmaktadır. İlk olarak, Ocak 2022 itibarıyla Rusya'nın petrol ihracat gelirlerinde gözlemlenen azalma, esas olarak petrol ihracat hacminde bir daralma yerine, FOB (Free on Board) petrol fiyatlarının düşürülmesinden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, Rusya'nın uyguladığı fiyat indirimlerinin yaklaşık yarısı, petrol ihracatının daha uzak bölgelere yönlendirilmesi gereğinden doğmuştur. Üçüncüsü, fiyat indirimlerinin geri kalan kısmı, petrol piyasasının bölünmesi ve Hindistan ile Çin'in piyasa güçlerindeki mütevazı artışla açıklanabilir. Dördüncü olarak, tavan fiyat uygulamasının Rus petrol fiyatlarındaki indirim etkisi yalnızca ihmal edilebilir düzeydedir. Bu çalışma, Rusya'nın enerji ihracatına yönelik Avrupa Birliği ambargosunun etkilerini anlamada önemli bir temel sağlar. Enerji sektöründeki fiyat ve pazar dinamiklerinin uluslararası ticarete nasıl yansıdığını gösteren değerli bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları, Rusya'nın enerji ihracatındaki stratejik değişimlerin uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini analiz etme sürecinde kullanılabilir.

Rojas-Romagosa (2024) tarafından yapılan çalışmada, Ukrayna'daki savaşın Avrupa'da doğal gaz arzında kesintilere yol açarak bir enerji krizi oluşturduğu ve enerji güvenliğini olumsuz yönde etkilediği vurgulanmaktadır. Araştırma, orta vadeli etkilerin simülasyonuna dayanarak, çoğu Avrupa ülkesinde sınırlı GSYH kayıplarına işaret ederken, Rus doğal gazına yüksek derecede bağımlı olan ülkelerde orta seviyede kayıpların yaşandığını gözlemlemiştir. Savaşın, Avrupa'da fosil yakıt tüketimini ve emisyonları azalttığı, dolayısıyla emisyon hedeflerine ulaşmanın maliyetinin biraz daha düşük hale geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca, Avrupa'nın Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmakta olduğu ancak bu bağımlılığın yerini diğer tedarikçilerinin aldığı görülmektedir. Rusya'dan Çin'e uzanan yeni boru hattı ise, her iki ülkeye de önemli makroekonomik faydalar sağlamamaktadır. Bu çalışma, Rusya-Ukrayna savaşının enerji güvenliği üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir katkı sağlayabilir.

Cengiz (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırma, Rusya-Ukrayna savaşının Orta Lojistik Koridoru üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Araştırma, savaşın ardından Orta Koridor'da gözlemlenen artan yük taşımacılığı ve yoğunluğu, kara gümrük kapıları ve demiryolu taşımacılığı verileri aracılığıyla analiz etmiştir. Elde edilen sonuçlar, savaşın bu güzergahın stratejik önemini artırdığını ve gelecekte Avrupa ile Çin arasındaki ticarete önemli bir alternatif olabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle, savaş nedeniyle Kuzey Lojistik Koridoru'nun kapanması, Türkiye üzerinden geçen Orta Lojistik Koridorunun önemini artırmıştır. Bu bulgular, Orta Lojistik Koridorunun stratejik rolünü ve bölgesel lojistik ağlar üzerindeki etkilerini vurgulayarak, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki dolaylı etkilerini anlamak için değerli bir perspektif sunmaktadır.

Rusya-Ukrayna savaşı neticesinde meydana gelen küresel gıda güvenliği sorunu, bunun dünya için tehditleri ve gelecek yıllardaki gıda güvenliği değişiklikleri, Bogonos (2023a), Bogonos (2023b), Lin vd. (2023), Rose vd. (2023) Ben Hassen ve El Bilali (2022) ve Mishra vd. (2024) tarafından hazırlanan çalışmalarda analiz edilmektedir. Neyter vd. (2024) Kyiv School of Economics (KSE) kapsamında gerçekleştirdiği çalışmada, Rusya-Ukrayna savaşının tarım sektörüne olan etkileri ve bu etkilerin uluslararası gıda güvenliği üzerindeki tehditleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada, Ukrayna'nın tarım

sektöründe yaşanan zararların boyutu ve savaş sonrası sektörün yeniden toparlanması için gerekli bütçenin hesaplanması üzerine detaylı analizler sunulmaktadır. Ayrıca, Ukrayna ile Afrika ülkeleri arasındaki tarım ürünleri ticaretinin analizi de ele alınmıştır. Bu bağlamda, savaşın gıda güvenliği sorununu nasıl yeniden gündeme getirdiği ve özellikle Afrika ülkelerinin karşı karşıya olduğu kıtlık ve açlık tehlikeleri, Aliyev (2023) tarafından ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Aliyev'in çalışması, savaşın Afrika'daki gıda krizini nasıl derinleştirdiğine dair bilgiler sunarak, Neyter vd. bulgularını tamamlamakta ve savaşın küresel gıda güvenliği üzerindeki etkilerini daha geniş bir perspektifte değerlendirmekte önemli bir katkı sağlamaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde anlamak amacıyla betimsel analiz yöntemini kullanmaktadır. Araştırmanın temel amacı, savaşın ticaret üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz ederek somut ve güvenilir sonuçlar elde etmektir.

Veri toplama süreci, kaynak tarama tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, savaşın uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini inceleyen akademik makaleler, raporlar, hükümet belgeleri ve uluslararası kuruluşların verileri toplanmıştır. Verilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sağlamak amacıyla, güvenilir ve yetkin kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca, veriler önceki araştırmalarla karşılaştırılarak incelenmiş ve güncel bilgilerle güncellenmiştir. Bu yöntem, elde edilen verilerin kapsamlı ve güncel olmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Araştırma, dört temel unsur etrafında yapılandırılmıştır: ticaret yollarının değişimi, ticaret sapması, ticaret engelleri ve tedarik zinciri değişiklikleri. Bu unsurlar, savaşın uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini belirlemek ve anlamak için anahtar faktörler olarak belirlenmiştir.

Ticaret Yollarının Değişimi: Bu faktör, savaşın mevcut ticaret yollarını nasıl etkilediğini ve alternatif yolların ortaya çıkıp çıkmadığını incelemektedir. Harita analizi ve rotaların karşılaştırılması gibi yöntemlerle, savaşın ticaret yolları üzerindeki etkileri görselleştirilmiştir.

Ticaret Sapması: Savaşın ticaret hacmi ve yönü üzerindeki etkilerini inceleyen bu faktör, ticaret verilerindeki değişiklikleri ve sapmaları analiz eder. İhracat ve ithalat verileri üzerinden yapılan karşılaştırmalar, bu sapmaların ekonomik sonuçlarını ortaya koymaktadır.

Ticaret Engelleri: Savaşın ticaret engelleri oluşturma biçimi, gümrük düzenlemeleri, ambargolar ve diğer ticaret kısıtlamaları üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Bu faktör, ticaret akışlarını engelleyen fiziksel ve düzenleyici engelleri ele alır.

Tedarik Zinciri Değişiklikleri: Savaşın tedarik zincirleri üzerindeki etkileri, tedarikçiler, lojistik süreçler ve malzeme akışlarındaki değişiklikleri kapsamaktadır. Bu faktör, kriz durumlarında tedarik zincirlerinin nasıl yeniden yapılandırıldığını değerlendirir.

Savaşın uluslararası ticaret yolları üzerindeki etkilerini görselleştirmek amacıyla sekiz harita hazırlanmıştır. Bu haritalar, savaş öncesi ve sonrası ticaret yollarındaki değişiklikleri ve etkileri açık bir şekilde ortaya koymak için kullanılmıştır. Haritalar, mevcut literatürden ve kaynaklardan elde edilen verilerle hazırlanmış ve savaşın ticaret yolları üzerindeki etkilerini görsel olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın son bölümünde, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini değerlendirmek için PEST analizi gerçekleştirilmiştir. PEST analizi, politik, ekonomik, sosyolojik ve teknolojik faktörleri inceleyerek savaşın ticaret üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz eder. Bu analiz, araştırma bulgularının güçlü ve zayıf yönlerini belirlemeye ve yeni stratejilerin geliştirilmesine yönelik somut bilgiler sağlamaktadır. Analiz sonuçları, stratejik kararlar almak ve savaşın etkilerini minimize etmek için öneriler sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TİCARET YOLLARI, ENGELLERİ VE TEDARİK ZİNCİRİ DEĞİŞİKLİKLERİNİN EKONOMİK KRİZLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bu çalışmada, uluslararası ticaretin ülkeler için sürekli bir gelir ve refah kaynağı olarak taşıdığı önem vurgulanmaktadır. Uluslararası ticaret, bir mekanizma olarak işleyen çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır; bu nedenle, bu bileşenlerde yaşanan aksaklıklar, mekanizmanın genel işleyişini olumsuz yönde etkileyebilir. Çalışma, öncelikle krizler ve savaşlar neticesinde uluslararası ticarete ortaya çıkan temel zorlukların tanıtımını yapmaktadır. Ardından geçmişte yaşanmış büyük petrol ve ekonomik krizlerini örnek alarak uluslararası ticaretteki bozuluklardan sonra meydana gelen faktörlerin tarihsel ve günümüzdeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Ekonomik krizler ve savaşlar, devletler tarafından korumacı tedbirlerin uygulanmasına, ticaret hacminin daralmasına, ticaret engellerinin oluşturulmasına, ticaret sapmalarına ve tedarik zincirlerinin bozulmasına yol açmaktadır. Bu etkiler, Büyük Buhran'dan günümüze kadar yaşanan çeşitli krizlerde gözlemlenmiştir. Ticaret yollarındaki değişiklikler ve küresel tedarik zincirindeki aksaklıklar, bu durumun başlıca belirleyicileri arasında yer almaktadır.

1.1. Uluslararası Ticaretin Krizler ve Savaşlar Sonrası Karşılaştığı Zorluklar

Uluslararası ticaret, sermaye, mal ve hizmetlerin ulusal sınırların ötesinde, farklı ülkeler veya bölgeler arasında gerçekleştirilme sürecidir. Bu süreç, ülkelerin birbirlerinin ihtiyaç ve taleplerine cevap verme isteğinden kaynaklanır. Bir ülkenin sahip olduğu mal ve hizmetlerin, diğer bir ülke için kıt kaynaklar veya özel talepler nedeniyle değerli hale gelmesi, uluslararası ticaretin temelini oluşturur. Uluslararası ticaret, ülkelerin farklı doğal kaynaklara, üretim tekniklerine, iş gücüne ve teknolojilere sahip olmasından kaynaklanan avantajları değerlendirir. Bu bağlamda, bir ülke kendi coğrafi ve ekonomik avantajlarını kullanarak ürettiği malları veya sunduğu hizmetleri, başka bir ülkenin ihtiyaçlarını

karşılama üzere uluslararası pazarlara sunar. Diğer yandan, diğer ülkeler bu ticari ilişkiler aracılığıyla eksik ya da ihtiyaç duydukları kaynakları temin ederler. Böylece uluslararası ticaret, küresel ekonomi içinde ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı güçlendirir ve malların ile hizmetlerin dolaşımını sağlar. Ancak, uluslararası ticaretin ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı, kriz veya savaş durumlarında ciddi zorluklar yaratabilir. Bu tür durumlar, ticaret sapması, ticaret yollarındaki bozulmalar, ticaret engelleri ve tedarik zinciri değişikliklerine yol açabilir. Bu çalışma, uluslararası ticaretteki bozulmaların neden olduğu dört faktörü ve bu faktörlerin kriz veya savaşlarla olan ilişkisini inceleyecektir.

1.1.1. Krizler ve savaşlar sonrası ticaretin sapması

Ticaret sapması, uluslararası ticarete serbest ticaret anlaşmaları veya gümrük birliği gibi düzenlemeler aracılığıyla ticaretin daha verimli ihracatçılardan daha az verimli ihracatçılara yönlendirilmesini ifade eden önemli bir ekonomik kavramdır. Bu durum, ülkelerin belirli ticaret ortaklarına karşı ticareti daha maliyetli veya zor hale getiren ticaret engelleri koymasıyla ortaya çıkar ve bu da işletmeleri alternatif tedarikçiler veya pazarlar aramaya yöneltir. Ticaret sapması, malların en ekonomik ve verimli sağlayıcılardan temin edilememesi nedeniyle küresel ticarete verimsizliklere yol açabilir. Bu verimsizlik, ticaretin daha düşük tarifelerle gerçekleştirildiği anlaşmalar çerçevesinde toplam mal maliyetinin ucuzlaması sonucunda ortaya çıkar (Krugman, Obstfeld ve Melitz, 2018).

Tercihli ticaret anlaşmaları, ticareti ayrımcılık yaparak serbestleştirdiği için ticaret sapması potansiyeli yaratmaktadır. Ticaret sapması, kaynakların daha etkin olan bir ülkeden, anlaşmaya taraf olan ancak daha az etkin bir üreticiye kaymasını ifade eder. Bu durum, taraflar arasındaki ticaretin artmasına yol açmaktadır. Ticaret sapması teorisi, Jacob Viner'in 1950 yılında yayımlanan "The Customs Union Issue" adlı eserinde ilk kez öne sürülmüştür. Viner, tercihli ticaret anlaşmalarının ticareti serbestleştirirken tarafların refahını mutlak olarak artırmadığını; en etkin üreticiden ithalat yapmak yerine tercihli rejim uygulanan ülkeden ithalat yapmanın ticaret sapmasına neden olduğunu göstermiştir. Ticaret sapması, dünya üretiminde verimsizlik yaratmakta ve anlaşmaya taraf olan ülkelere olumsuz etkilerde bulunabilmektedir (Demiroğlu, 2019).

Ticaret sapmasının etkileri üç ana kategoriye ayrılabilir: ekonomik etkiler, politik etkiler ve uzun vadeli değişimler. Ekonomik etkiler, ticaretin en verimli üreticilerden uzaklaşmasına neden olarak, tüketiciler ve işletmeler için maliyetleri artırabilir. Politik etkiler ise genellikle ticaret anlaşmalarındaki değişiklikler, tarifeler veya ticaret yollarını etkileyen jeopolitik olaylar sonucunda ortaya çıkar. Uzun vadeli değişimler, yeni ticaret ilişkilerinin kurulmasıyla kalıcı ticaret modeli değişikliklerine yol açabilir.

1.1.2. Krizler ve savaşlar sonrası ticaret yollarının değişimi

Önceki ekonomik krizler sırasında ülkeler arasında ekonomik, askeri ya da her iki tür çatışmanın ortaya çıkması, genellikle küresel ticaret yollarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Her ülkenin ticaret yollarının farklılık göstermesi, her krizin kendine özgü etkilerini ve sonuçlarını doğurur. Bu farklılık, her ülkenin coğrafi konumu ve ekonomik durumuna bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bununla birlikte, ticaret yollarındaki değişikliklerde belirli benzerlikler ve düzenlilikler gözlemlenebilir. Örneğin, petrol krizleri genellikle petrol ihracatçısı ülkeler arasında çatışmalara veya ambargolara neden olmakta, bu durum da petrol arzının azalmasına ve fiyatların yükselmesine yol açmaktadır. Ülkeler arasındaki askeri çatışmalar da benzer şekilde ekonomik krizleri tetikleyebilir. Ayrıca, petrol krizlerinin askeri çatışmalardan kaynaklanması, savaşlar ve krizler arasındaki güçlü bağı ortaya koymaktadır. Bir diğer örnek ise, ekonomik sarsıntılar sırasında korumacı politikaların ve yüksek tarifelerin uygulanmasıdır. Bu olgular, savaşlardan ve krizlerden krize değişiklik gösteren genel eğilimleri yansıtmaktadır.

Uluslararası ticaretin temel unsurlarından biri ticaret yollarıdır. Bu yollar, kara, deniz ve hava yoluyla gerçekleştirilen ticareti mümkün kılan küresel lojistik ağların belkemiğini teşkil etmektedir. Ancak, bu yolların istikrarı ve sürekliliği, savaşlar gibi büyük jeopolitik olaylar karşısında ciddi biçimde etkilenebilir. Savaşlar, ülkeleri ticaret yollarını yeniden yönlendirmeye zorlamakta ve bu durum, küresel deniz yolu ve lojistik ağlar üzerinde derin ve kapsamlı etkiler yaratmaktadır.

Savaşların ticaret yolları üzerindeki etkileri, birkaç temel mekanizma aracılığıyla ortaya çıkar. Öncelikli olarak, savaşlar denizcilik hatlarının güvenliğini ciddi şekilde

tehlikeye atar. Özellikle deniz aşırı ticaret yolları, savaş halindeki ülkelerin donanmaları tarafından engellenebilir, mayınlanabilir veya doğrudan saldırıya maruz kalabilir. Bu tür tehditler, ticaret gemilerinin belirli güzergâhlardan kaçınmalarına veya alternatif rotalar arayışına girmelerine yol açmaktadır.

İkinci olarak, savaşlar ülkelerin lojistik ve tedarik zincirlerinde aksamalara yol açar. Savaş koşullarında, ülkeler hem kendilerini korumak hem de savaş ekonomilerini desteklemek amacıyla ticaret yollarını yeniden yönlendirmek zorunda kalabilirler. Bu yeniden yönlendirme, genellikle ticaretin daha maliyetli ve dolambaçlı rotalardan yapılmasını gerektirir; bu da küresel ticaretin maliyetlerini artırır ve mal akışında gecikmelere neden olabilir. Ayrıca, ticaret yollarındaki bu değişiklikler belirli bölgelerdeki talep ve arz dengesini bozarak, küresel ticaret ağlarında uzun vadeli dengesizliklere yol açabilir.

Üçüncü olarak, savaşlar, belirli bölgelerin ticaret yollarından izole edilmesine ve bu bölgelerdeki ekonomik faaliyetlerin çökmesine neden olabilir. Ticaret yollarının değişmesi, yalnızca savaşan ülkeleri değil, aynı zamanda bu yolları kullanan üçüncü ülkeleri de etkiler. Savaşın etkilediği bölgeler, ticari faaliyetlerden koparılarak ekonomik olarak izole olabilir; bu durum da bu bölgelerdeki ticaret ortaklarının kaybına, yatırımların azalmasına ve genel ekonomik durgunluğa yol açabilir.

Savaşlar, küresel deniz yolu ve lojistik ağlar üzerinde derin etkiler yaratır. Ticaret yollarının yeniden yönlendirilmesi, sadece ticaretin maliyetini artırmakla kalmaz, aynı zamanda küresel ticaretin etkinliğini de azaltır. Bu durum, uluslararası ticaretin öngörülebilirliğini ve güvenliğini tehdit ederek, küresel ekonomik istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Bu bağlamda, ticaret yollarının güvenliği ve sürekliliği, uluslararası ilişkiler ve güvenlik politikalarının önemli bir unsuru olarak değerlendirilmelidir.

1.1.3. Krizler ve savaşlar sonrası artan ticaret engelleri

Ticaret engelleri, ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbestçe değişimini zorlaştıran veya engelleyen kısıtlamalar olarak tanımlanmaktadır. Çatışmaların uluslararası ticarete etkisi, yalnızca yeni ticaret rotaları, ticaret ortakları veya ticaret yollarıyla sınırlı

kalmamaktadır. Bu etkiler, aynı zamanda ülkelerin ödemeler dengesini ve ekonomik istikrarını korumak amacıyla uyguladıkları korumacı politikaları da kapsamaktadır. Korumacı politikalar, gümrük tarifeleri, kotalar, sübvansiyonlar, katlı kur uygulamaları ve ithalat yasaklarını içermektedir (Özay, 2015).

Ticaret engelleri genellikle ekonomik, siyasi veya ulusal güvenlik nedenleriyle uygulanmakta olup, çeşitli türleri bulunmaktadır. Bu engeller arasında tarifeler, kotalar, gümrük dışı engeller, ambargolar ve yaptırımlar yer almaktadır.

Tarifeler, ithal edilen mallara uygulanan vergiler olup, yabancı malların fiyatlarını artırarak yerli üreticilerin korunmasını hedefler. Kotalar ise belirli bir ürünün ithalatına getirilen miktar sınırlamalarıdır ve bu sınırlamalar yoluyla yerli üretimin teşvik edilmesi amaçlanır. Gümrük dışı engeller, gümrük tarifelerinin dışında kalan düzenlemeleri, standartları, lisansları ve diğer teknik engelleri kapsar; örneğin, bir ülkenin ithal ürünler için belirli sağlık, güvenlik veya çevre standartlarını zorunlu kılması, bu tür engellere örnek olarak verilebilir. Ambargolar, belirli bir ülkeye veya ülkelere karşı uygulanan ticaret yasaklarıdır ve genellikle siyasi baskı uygulama amacı taşır. Yaptırımlar ise belirli ülkelere veya kuruluşlara yönelik kısıtlayıcı tedbirlerdir ve genellikle siyasi veya güvenlik nedenleriyle uygulanır.

Aynı zamanda ticaret engellerinin uygulanması, çeşitli açılardan değerlendirilebilir. Ekonomik koruma perspektifinden bakıldığında, ticaret engelleri, yerli sanayilerin korunması amacıyla yabancı rekabetin sınırlandırılması için kullanılmaktadır. Ulusal güvenlik bağlamında ise, stratejik sektörlerin korunması ve ulusal güvenliğin temin edilmesi hedeflenir. Ancak, ticaret engellerinin uygulanması uluslararası ticaret hacimlerinde azalmaya yol açabilir ve küresel ticaretin verimliliğini düşürebilir.

1.1.4. Krizler ve savaşlar sonrası tedarik zinciri değişiklikleri

Tedarik zincirleri, mal ve hizmetlerin üretim aşamasından nihai tüketiciye ulaşana kadar geçen süreçte pek çok farklı ülke ve bölgeyi kapsayan karmaşık yapılar olarak tanımlanabilir. Ancak kriz durumları, bu karmaşık yapıların kırılganlığını gözler önüne serer ve işletmeleri tedarik zincirlerini yeniden değerlendirmeye yönlendirir. Ekonomik, siyasi

veya doğal afetler gibi büyük ölçekli olayların tedarik zincirleri üzerindeki etkileri, işletmelerin riskleri minimize etmek amacıyla yaptıkları değişikliklerle birlikte, uluslararası ticaretin yapısını ve ekonomik dinamiklerini önemli ölçüde etkiler.

Krizler, işletmelerin tedarik zincirlerinde çeşitliliği artırma ve riskleri dağıtma gerekliliğini ortaya çıkarır. Örneğin, doğal afetler veya siyasi istikrarsızlıklar, belirli bir coğrafi bölgede tedarik zincirinin aksamasına neden olabilir. Bu tür durumlarda, işletmeler riskleri azaltmak amacıyla tedarikçi ve üretim noktalarını farklı coğrafi bölgelere yayma stratejisini benimserler. Bu çeşitlendirme stratejisi, tek bir kaynağa olan bağımlılığı azaltarak işletmelere daha esnek bir tedarik zinciri sunar. Ancak, bu stratejik değişiklikler, ticaret kalıplarında kaymalara neden olabilir.

Tedarik zincirlerinde yapılan değişiklikler, sadece ticaret kalıplarını değil, aynı zamanda ekonomik etkileri de kapsamlı şekilde dönüştürmektedir. Bir bölgede ticaret hacminin azalması, o bölgenin ekonomik büyümesini yavaşlatabilir ve işsizlik oranlarının artmasına neden olabilir. Bununla birlikte, yeni ticaret rotalarının gelişmesi, bu rotalardan fayda sağlayan bölgelerde ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Ancak, bu değişiklikler küresel ticaretin maliyetlerini artırma potansiyeline sahiptir. Tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılması, işletmeler için önemli maliyetler doğurabilir ve bu maliyetler genellikle nihai tüketiciye yansıtılmaktadır.

Krizlerin tedarik zincirleri üzerindeki etkisi, işletmelerin risk yönetimi stratejilerini de yeniden yapılandırmaktadır. Kriz deneyimlerinden ders çıkaran işletmeler, gelecekte benzer durumlarla karşılaşmamak adına daha dayanıklı ve esnek tedarik zincirleri oluşturma amacı gütmektedirler. Bu yaklaşım, uzun vadede küresel ticaretin daha sürdürülebilir ve istikrarlı bir yapıya kavuşmasına katkıda bulunabilir. Bununla birlikte, bu süreç kısa vadede belirsizlikler ve ekonomik dalgalanmalar yaratma potansiyeline sahiptir.

Yukarıda belirtildiği üzere, krizler uluslararası ticaretin dinamikleri ve tedarik zincirlerinin yapısı üzerinde derinlemesine etkiler yaratmaktadır. İşletmelerin riskleri minimize etmek amacıyla tedarik zincirlerini yeniden yapılandırmaları, ticaret kalıplarında ve ekonomik etkilerde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Bu değişiklikler, hem yerel hem de küresel ekonomik dengeleri etkileyerek, uluslararası ticaretin geleceğini

şekillendirmektedir. Bu bağlamda, krizlerin tedarik zincirleri üzerindeki etkilerinin kapsamlı bir şekilde anlaşılması, uluslararası ticaret politikalarının ve stratejilerinin geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

1.2. Dünya Petrol Krizleri ve Uluslararası Ticarete Etkileri

Petrol krizlerinin nedenlerini, etkilerini ve sonuçlarını daha iyi anlayabilmek için tarihsel petrol krizlerini incelemek önem arz etmektedir. Tarihte birçok petrol krizi yaşanmış olup, bunlar arasında 1973 Petrol Krizi, 1980 Petrol Krizi ve 1990 Körfez Krizi öne çıkmaktadır. Bu krizlerin analizi, geçmişte yaşanan sorunları anlamak açısından oldukça değerlidir. Ancak, 1970'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinin giderek küreselleşmesi, mevcut petrol krizlerinin etkilerini daha da şiddetli ve yaygın hale getirmiştir.

1.2.1. 1973 petrol krizi

1973 Petrol Krizi, ilk petrol krizi olarak tanımlanmaktadır ve Mayıs 1973 tarihinde ortaya çıkmıştır. Bu kriz, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC) tarafından, ABD'nin İsrail ordusuna destek vermesi karşısında başlatılmıştır (Öztürk & Saygın, 2018). O dönemde Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) Genel Sekreteri, İsrail'in 1967 ateşkes hattından geri çekilmesini talep etmiştir. Bu talebin yerine getirilmemesi üzerine petrol ihracatı durdurulmuş ve petrol, siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. Aynı yıl içerisinde, Mısır ve Suriye İsrail'e karşı "Yom Kippur" Savaşı'nı başlatmışlardır. Petrol ihracatçı ülkeler, bu dönemde petrol fiyatlarında yüzde yüz oranında bir artış talep etmişlerdir. Bu fiyat artışı, petrol ithal eden ülkeler için büyük bir ekonomik darbe oluşturmuştur. Kral Faysal, ABD'ye İsrail'e silah yardımlarını durdurması için petrol ambargosu tehdidinde bulunmuş, ancak ABD bu tehdide rağmen yardımlarına devam etmiştir (Tunç, 2016).

Önemli bir değişim şu şekilde özetlenebilir: Dünya petrol üretimindeki Orta Doğu'nun payı, 1950 yılında %7 iken, 1973 yılı itibarıyla %40'a yükselmiştir. Bu dönemde petrol talebindeki artış da aynı oranda büyümüştür. Sonuç olarak, petrol ambargosu, fiyat artışları ve dalgalanan petrol piyasası, 1973 ekonomik krizine yol açmıştır (Cohen, 2021). Teknolojik ilerlemeler, petrol bağımlılığını artırmış ve bu durum OPEC ülkeleri için önemli bir gelir,

güç ve etki kaynağı haline gelmiştir. Teknolojideki bu gelişmeler, petrol bağımlılığını artırmış ve Orta Doğu'nun petrol üretimindeki artan payı, OPEC için büyük bir gelir, güç ve etki elde etme fırsatı sağlamıştır.

Sonuç olarak, 1973 yılının son üç ayında petrol fiyatlarında yüzde 388 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Bu dönemde petrol ihracatçısı ülkeler, fiyatları kendi başlarına belirleme yetkisine sahip hale gelmiştir. Bu durumun ilk başta petrolün artan önemine dayandığı belirtilmelidir; çünkü petrol, bu yıllarda yalnızca sanayi sektörü için değil, hava yolları, bankacılık, tarım, hükümetler ve hatta ulusal ekonomiler için önemli bir değer kaynağı haline gelmiştir (Tunç, 2016). Büyük işletmelerin faaliyetleri büyük ölçüde petrole bağımlı hale gelmiştir. OPEC'in bu dönemde sürekli olarak fiyat artışı gerçekleştirmesi, tüketici ülkeler açısından ciddi bir petrol temini sorunu oluşturmuştur. Bu durum, öncelikle ülkelerin üretim maliyetlerinde büyük bir artışa yol açmış ve sonrasında ekonomik daralmaya neden olmuştur. Ülkeler durgunluk dönemine girmiş ve bu olaylar stagflasyon olgusunu tetiklemiştir (Öztürk & Saygın, 2018). Ancak günümüzde, petrol fiyatlarındaki ani artışların doğrudan stagflasyona yol açıp açmadığı konusunda bazı araştırmacılar arasında tartışmalar devam etmektedir (Barsky & Kilian, 2004). Bazı yazarlar, stagflasyon olgusunun tek bir neden ile açıklanamayacağını ve daha karmaşık faktörlerin etkileşimine dayandığını öne sürmektedir.

Bu konu uluslararası ticaret üzerindeki etkileri açısından ele alındığında, petrol fiyatlarının artışıyla birlikte petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Bununla birlikte, petrolü Batı ülkelerinden ithal eden ülkeler, yükselen petrol fiyatlarından ekonomik olarak olumsuz etkilenmiştir. Örneğin, ABD'nin Gayri Safi Millî Hasılası (GSMH) 1973-1975 yılları arasında azalmış ve işsizlik oranı %9'a yükselmiştir. Ayrıca, petrol ihraç etmeyen gelişmekte olan ülkelerde ödemeler dengesi hızla bozulmuş, büyüme oranları gerilemiş veya durmuştur (Tunç, 2016).

Bu denli kapsamlı bir ekonomik şokun ABD üzerindeki etkileri geniş çaplı ve tam olarak çözülememiştir. Beş ay süren ambargo döneminde borsa çöküşü, doğalgaz fiyatlarındaki artış ve yükselen işsizlik oranları ülke ekonomisini derinden etkilemiştir (Cohen, 2021). İşletmeler ve hükümetler bu durumun üstesinden gelmek için çeşitli stratejiler

geliştirmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak, alternatif enerji kaynaklarına geçiş ve enerji tasarrufu bu dönemde öne çıkan önemli gündem maddeleri arasında yer almıştır.

Arap-İsrail Savaşı'nın ardından petrol, Batı ve özellikle ABD'ye karşı bir politik silah olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, OPEC petrolü bir baskı aracı olarak kullanma yoluna gitmiştir. OPEC'in bu stratejisi, ya üretimin kısıtlanarak ihracatın azaltılması ya da petrol fiyatlarının artırılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Üretim kısıtlanmasının, üye ülkelerin petrol gelirlerini düşüreceği endişesiyle, petrol fiyatlarının artırılması kararı alınmıştır. Arap ülkelerinin uyguladığı petrol ambargosu ve üretimi kısıtlama politikası, İsrail destekçisi ülkeleri hedef almış olsa da, bu kriz tüm dünyayı önemli ölçüde etkilemiştir.

1973 yılında OPEC'in ABD'ye karşı uyguladığı ambargo ile günümüzde Rusya'nın Avrupa Birliği'ne karşı uyguladığı enerji yaptırımları benzer hedeflere sahiptir. Petrol ihracatçısı ülkeler, sahip oldukları enerji kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanma stratejisini benimsemektedirler.

1973 Petrol Krizi'nin dünya ekonomisi üzerindeki etkileri incelendiğinde, öncelikle hızla artan enflasyon oranları vurgulanmalıdır. Bu enflasyon artışı, petrol ithalatına bağımlı ülkelerde ekonomik büyüme hızlarının düşmesine ve dolayısıyla işsizlik oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, diğer mallara olan talep azalmış ve işsizlik oranı artmıştır. Arap ülkeleri, sahip oldukları petrol kaynaklarını özellikle ABD, Kanada, İngiltere ve Hollanda gibi ülkeler üzerinde politik bir baskı aracı olarak kullanmışlardır. Avrupa ve Japonya'ya yapılan petrol ihracatında kısıtlamalar getirilmiş ve ABD'de kaynak sorunları yaşanmıştır. Bu koşullar altında, alternatif enerji kaynakları arayışına girilmiştir; Avrupa'da kömür ve nükleer enerjiye yönelik araştırmalar hızlandırılmıştır. Kriz döneminde ekonomik zorluklarla başa çıkmak zorunda kalan ABD ve diğer gelişmiş ülkeler, ekonomilerini yeniden yapılandırma çabalarına girmişlerdir. Bu süreçte, küreselleşmenin temel unsurları olan liberalleşme ve teknolojik gelişmeler alanında da önemli adımlar atılmıştır (Öztürk & Saygın, 2018).

Krizlerden etkilenen ülkeler, özellikle petrol fiyatlarındaki artışlarla birlikte maliyetlerin yükselmesinden en çok etkilenen gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler

olmuştur. Bu dönemde, petrol ihtiyacını karşılamak zorunda olan ülkelerin üretimlerinde yaşanan azalmalar ve petrol maliyetlerindeki artışlar, fiyat artışlarına neden olmuş ve bu durum ülke ekonomilerinde durgunluklara yol açmıştır. Sonuç olarak, stagflasyon olgusu ortaya çıkmıştır (Öztürk & Saygın, 2018). Petrol fiyatlarındaki artışların ekonomik etkileri arasında durgunluk, yüksek enflasyon, işsizlikte artış, üretkenlikte azalma ve ekonomik büyümede düşüş gözlemlenmiştir. Petrol fiyatlarındaki değişimlerde savaşlar, ambargolar ve küresel makroekonomik koşulların rolü her zaman belirleyici olmuştur. Ancak, petrol fiyatlarının doğrudan savaşlar ve ambargolarla ilişkili olduğunu kesin olarak belirlemek her zaman mümkün olmamaktadır. Bazı durumlarda petrol fiyatları sakin dönemlerde artış gösterebilirken, savaş dönemlerinde de düşüş gösterebilmektedir (Barsky & Kilian, 2004).

Bu tür şoklar, dış ticaret açığının büyümesine ve üretimin durmasına yol açabilir. Bununla birlikte, bu zorlukların neden olduğu sorunlar, alternatif çözüm yollarının keşfedilmesine olanak tanıyabilir. Krizler ayrıca diğer ürünlerin fiyatlarını yükselterek bazı ülkeler için yeni fırsatlar yaratabilir.

Stagflasyonun görüldüğü ekonomilerde, talep enflasyonunu kontrol altına almak amacıyla daraltıcı para ve maliye politikaları uygulanması gereklidir. Bununla birlikte, yüksek işsizlik oranlarının azaltılması ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesi amacıyla genişletici politikaların da devreye sokulması önem arz etmektedir. Ancak, hangi politikaların tercih edileceği durumunda, bir hedefe ulaşmak için diğer hedeften uzaklaşmak gerekebilir. Bu nedenle, devlet politikalarında iki hedefin optimal kombinasyonu aranmalıdır. Özellikle petrol krizleri bağlamında, satışların durması, petrol fiyatlarının artmasına ve sonuç olarak işsizlik oranlarının yükselmesine yol açarken, aynı zamanda enflasyon oranlarının da artmasına neden olmuştur.

1.2.2. 1980 petrol krizi

İlk petrol krizini takip eden ikinci petrol krizi, 1980 yılında meydana gelmiştir. Bu kriz, İran'daki 1978 devriminden sonra patlak vermiştir. Eylül 1980'de, OPEC'in kuruluşunun 20. yıl dönümü etkinlikleri sırasında, Irak savaş uçakları İran'a saldırarak on iki hedefi vurmuştur. Bu saldırılar, yeni bir petrol krizinin tetikleyicisi oldu. Irak ayrıca Abadan şehrine

de saldırarak, İran'ın Suriye'yi kullanarak Irak'ın petrol boru hatlarını kesmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, İran'ın petrol ihracatı belirgin bir şekilde azalmış, Irak'ın petrol ihracatı ise tamamen durmuştur. İran-Irak Savaşı, OPEC üretiminin %15'ini ve dünya pazarının %8'ini oluşturan günde 4 milyon varil petrolün piyasadan çekilmesine neden olmuştur (Tunç, 2016). Bu gelişmeler, petrol fiyatlarının yeniden artmasına yol açmıştır.

1979-1980 yıllarındaki çift petrol şoklarının petrol ithalatı yapan ülkeler üzerindeki en ciddi etkisi, önceki petrol krizlerinde olduğu gibi yüksek enflasyon, işsizlik ve geniş çaplı ekonomik duraklama olmuştur. 1979-1980 petrol krizinde, gelişmiş ülkeler enerji sistemleri ve ekonomik yapılarında gerçekleştirdikleri dönüşümler sayesinde başlangıçta cari açıklar vermiş olmalarına rağmen, kısa süre içinde toparlanma sürecine girmişlerdir. Buna karşın, az gelişmiş ülkeler, ilk petrol krizinin ekonomik etkilerine benzer şekilde, ciddi borç yükleri altına girmişlerdir (Tunç, 2016). Dolayısıyla, en fazla etkilenenler yine gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler olmuştur. Petrol krizinin ardından faiz oranlarında yaşanan düşüşler, elektrik üretiminde kömür ve nükleer enerjiye yapılan yatırımların artmasına yol açmıştır. Bu durum, Rusya-Ukrayna savaşının sonuçlarıyla da paralellik arz etmektedir. Günümüzde Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerjiye geçiş planları ve stratejileri, savaşın getirdiği olumsuz etkiler nedeniyle geri adım atmış ve fosil yakıtlar ile nükleer enerjiye olan bağımlılığı artırmıştır. Bu durum, önceki petrol krizlerinin getirdiği sorunların günümüzde de devam ettiğini göstermektedir.

1.2.3. 1990 Körfez krizi

Dikkate değer bir diğer petrol krizi, 1990 Körfez Krizi'dir. 1 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın Kuveyt'i işgali, dünya petrol piyasasında ani bir şekilde 4 milyon varil petrolün piyasadan çekilmesine yol açmıştır. Bu durum, Suudi Arabistan, Venezuela ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin bu açığı kapatma çabalarını zorunlu kılmıştır. ABD'nin müdahalesinin ardından, ilk hava saldırılarından sonra petrol fiyatlarında büyük bir düşüş gözlemlenmiş ve petrol varil fiyatı 30-40 dolardan 10 dolara kadar gerilemiştir. Bu petrol şoku, fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar nedeniyle neredeyse dünya genelinde ekonomik bir gerilemeye neden olmuştur. 1990'lı yılların ekonomik resesyonu, petrol talebinin uzun süre boyunca durgun seyretmesine sebep olmuştur (Tunç, 2016). Aynı dönemde, Orta Doğu'da

Irak'ın sürekli olarak başlattığı savaşlar ve diğer ülkelerin müdahaleleri, petrol arzını dengede tutmayı zorlaştırmıştır. Bu durum, petrol arzının krizlere doğrudan bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü bir ülkenin arzındaki duraksama, küresel çapta bir krize yol açabilir ve bu durum diğer ülkeler tarafından dengeye getirilmeye çalışılır.

1.2.4. Petrol krizlerinin uluslararası ticarete etkileri

Petrol krizleri, uluslararası ticaret üzerinde önemli etkiler yaratarak çeşitli ekonomik ve lojistik değişikliklere neden olmaktadır. 1973, 1980 ve 1990 yıllarındaki üç büyük küresel petrol krizini analiz ederken, küresel ticaretin dönüşümünü etkileyen bazı temel faktörler belirlenebilir: ticaret sapması, ticaret yolları üzerindeki etkiler, ticaret engelleri ve tedarik zincirinin bozulması.

Bu krizlerin her biri, ülkeler ve şirketler arasında petrole olan bağımlılığı azaltma veya alternatif enerji kaynaklarına geçiş çabalarına yol açmış ve ticarete belirgin sapmaya neden olmuştur. Örneğin, 1973 petrol krizinde Arap petrol ambargosunun etkisiyle Batılı ülkeler alternatif petrol tedarikçileri arayışına girmiş, bu durum dünya ticaretinin yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Benzer bir süreç, 1980 yılında İran Devrimi ve ardından Irak ile yaşanan savaşın Basra Körfezi bölgesinden petrol akışının yeniden yönlendirilmesine yol açmasıyla gözlemlenmiştir. 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali, ülkelerin enerji tedarik kaynaklarını aktif olarak çeşitlendirmelerine neden olmuş ve bu da ticaretin yapısında bir değişiklik meydana getirmiştir.

Petrol krizleri, tarih boyunca büyük deniz ve kara ticaret yollarını önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin, 1973 petrol krizinde, Süveyş Kanalı, petrolün Orta Doğu'dan Avrupa'ya taşınmasında kritik bir rol oynamış ve deniz yollarına olan bağımlılığın artmasına neden olmuştur. 1980 yılında Basra Körfezi'ndeki çatışmalar, dünya petrolünün büyük bir kısmının geçtiği Hürmüz Boğazı'nın güvenliğini tehdit etmiş; bu durum, enerji taşımacılığı için alternatif güzergahların değerlendirilmesine yol açmıştır. 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından, Hürmüz Boğazı ile ilgili endişeler tekrar gündeme gelmiş ve bazı ülkeleri petrol rezervlerini artırmaya ve alternatif ticaret yollarını güçlendirmeye yöneltmiştir.

Petrol krizleri ayrıca çeşitli ticaret engellerinin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. 1973 krizinde, uluslararası piyasalarda petrole erişimi zorlaştıran ihracat kısıtlamaları uygulanmıştır. 1980 yılında İran ve Irak'a yönelik uygulanan ambargo ve yaptırımlar, yalnızca petrol değil, diğer mallarda da uluslararası ticareti engelleyen bir ekonomik baskı aracı haline gelmiştir. 1990 yılında Kuveyt'in işgalinin ardından Irak'a yönelik yaptırımlar, dünya ticaretini etkileyen ve petrol fiyatlarında önemli bir artışa yol açan ciddi ticari kısıtlamalara neden olmuştur.

Üç petrol krizi de küresel tedarik zincirlerinde önemli aksamalara neden olmuştur. 1973 yılında petrol arzındaki düşüş, enerji fiyatlarının artmasına neden olmuş ve bu durum, birçok sektörde üretim ve lojistik maliyetlerini artırarak mal tedarikinde belirgin gecikmelere ve aksamalara yol açmıştır. 1980 yılında İran-Irak Savaşı'nın bölgesel istikrarı tehdit etmesi sonucunda, birçok ülke ve şirket petrol tedarikinde kesintilerle karşılaşmış ve lojistik stratejilerini yeniden gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. 1990 yılında Körfez Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte petrol arzındaki kesintiler, yakıt sıkıntısına neden olmuş ve malların üretimi ile nakliyesinde aksamalara yol açarak küresel tedarik zincirlerini etkilemiştir.

Bu bağlamda, 1973, 1980 ve 1990 yıllarında yaşanan petrol krizleri, uluslararası ticaret üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Bu krizler, ticaret akışlarını ve yollarını değiştirmiş, yeni ticaret engelleri getirmiş ve küresel tedarik zincirlerinde bozulmalara yol açmıştır. Söz konusu krizler, dünya ekonomisinin petrol arzı kesintilerine karşı ne denli kırılgan olduğunu ortaya koymuş ve enerji arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi ile enerji güvenliği konusunda uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi gereğini vurgulamıştır.

1.3. Büyük Ekonomik Krizler ve Uluslararası Ticarete Etkileri

Ekonomik krizlerin ticaret sapmasının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu bağlamda, Rusya-Ukrayna savaşının ticaret sapmasına yol açmasının yalnızca Rusya'nın petrolüne bağlı olmadığı anlaşılmaktadır. Ekonomik sonuçlar da bu süreçte kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü Rusya-Ukrayna savaşı, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomilerini derinden etkilemiştir. Bu durumu,

uygulanen yaptırımlar, savaş sonucunda meydana gelen ticaret hacmindeki düşüş ve diğer ilgili faktörlerle somutlaştırmak mümkündür. Dolayısıyla, Rusya-Ukrayna savaşının ekonomik etkilerini kavrayabilmek ve analiz edebilmek için, önceki büyük ekonomik krizlere yönelik bir değerlendirme yapmak büyük önem arz etmektedir.

1.3.1. 1929 Büyük Buhran

Ekonomik krizlerin tarihsel incelemesine Büyük Buhran ile başlanmasının temel nedeni, bu krizin Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasındaki dönemde ortaya çıkmış olmasıdır. Savaşın sona ermesinin ardından, ülkeler savaş sırasında kaybettikleri veya tükettikleri dayanıklı malları yeniden üretmeye ve sermaye stoklarını yeniden oluşturmaya başlamışlardır. Bu süreç, genellikle hızlı bir ekonomik büyümeyi beraberinde getirdi. Ancak, bu büyüme süreci 1921 yılına kadar devam etmiş ve stokların yeniden oluşturulması ile talebin azalması nedeniyle bir süre yavaşlama göstermiştir.

ABD'de üretim hızla artarken, Avrupa'nın ekonomik toparlanması birkaç yıl daha sürdü. Bununla birlikte, denizaşırı ülkeler sanayileşme ve ekonomik büyüme süreçlerine devam ettiler. Avrupa'nın yeniden inşası tamamlandığında, dünya genelinde bir üretim fazlası meydana geldi. Bu aşırı üretim, fiyatlarda ciddi dalgalanmalara yol açtı. 1919 ve 1920 yıllarında yaşanan kısa süreli aşırı büyüme dönemi, savaş sırasında tüketilen malların yerine konması amacıyla yapılan büyük çaplı alımların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu büyüme, banka kredileri ve spekülasyonlarla desteklenen bir talep artışı ile beslenmiştir (Barışık & Barış, 2015).

1928 sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde düşük faiz oranlarının etkisiyle ülke dışı borç akışında bir yavaşlama gözlemlenirken, menkul kıymetler borsasında spekülatif hareketler belirgin bir şekilde hız kazandı. New York Borsası'nda hisse senetlerinin değer artışları, bu senetlerin tercih edilir hale gelmesine yol açtı ve bazı hisse senetleri dört yıl içinde dört kat değer kazandı. Ancak, 24 Ekim 1929 tarihinde meydana gelen büyük düşüş, 16 milyon hisse senedinin %50-90 oranında değer kaybetmesiyle başlamıştır. Bu keskin düşüşün ardından bankaların yüksek değerlerle hisse senedi alımı yapmaları, iflasın eşiğine gelmelerine neden olmuştur.

Kriz kısa sürede, sermaye piyasalarından tüketim malları piyasalarına kadar geniş bir ekonomik etki alanı yaratmıştır. Üretim, fiyatlar, kârlar, ücretler ve satın alma gücü azalmış, bu durum toplam talebin düşmesine yol açmıştır. Büyük Buhran, yalnızca uluslararası ticarete değil, ekonominin tüm alanlarında yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. İhracat, ithalat, tüketim ve yatırım harcamalarında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Büyük Buhran, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya çapında en güçlü ekonomiyi kaybetmesine ve eski seviyesine dönmesi için on yıllar süren bir süreç yaşamasına neden olmuştur (Barışık & Barış, 2015).

1.3.2. 1973 Nixon Şoku

Nixon Şoku, 1971 yılında ABD Başkanı Richard M. Nixon tarafından uygulanan ekonomik politikaların ardından ortaya çıkan etkiler olarak tanımlanabilir. Bu politikalar ve Nixon'ın benimsediği Yeni Ekonomi Politikaları (NEP), Bretton Woods sisteminin çöküşüne yol açmıştır. Nixon Şoku'nun kökenlerinde, ABD'nin Vietnam Savaşı ve 1945-1970 yılları arasında yaşadığı Büyük Büyüme Dönemi sırasında artan askeri harcamalar nedeniyle yaşanan ekonomik zorluklar önemli bir rol oynamaktadır. Bu dönemdeki mali zorluklar, ABD dolarının altına dönüştürülebilir olması nedeniyle diğer ülkelerin dolar talebini artırmış ve sonuç olarak altın rezervlerinin erimesine neden olmuştur.

İş imkanlarını artırma, enflasyonu düşürme ve döviz kuru istikrarını sağlama amacıyla gerçekleştirilen reformlar, ABD dolarının altına dönüştürülebilirliğini tamamen kaldırmıştır. Bu değişiklikler, Nixon için sadece ekonomik bir önlem değil, aynı zamanda siyasi bir araç olarak da görülmüştür. Zira bu adımlar, Nixon'ın iç politika bağlamında yeniden seçilmesi açısından kritik bir önem taşıyordu. Nixon'ın ofisinde yapılan kapsamlı düşünce ve analizlerin ardından, ABD dolarının serbest dalgalanmaya bırakılması kaçınılmaz hale gelmiştir (Butkiewicz & Ohlmacher, 2021).

Nixon Şoku'nun avantajları arasında, devlet destekli paranın emtia bazlı para birimlerine göre daha istikrarlı olması öne çıkmaktadır. Bu durum, merkez bankalarına ekonomileri çöküşlerden koruma konusunda daha fazla esneklik sağlamış ve ekonomik dalgalanmaları tetikleyen altın rezervlerinin korunması gerekliliğini ortadan kaldırmıştır.

Sonuç olarak, ekonomiler daha stabil bir ortamda gelişim gösterebilirken, merkez bankaları da daha etkin bir şekilde müdahale edebilmiştir.

Bununla birlikte, Nixon Şoku'nun dezavantajları da bulunmaktadır. Altının ekonomi ve para birimi üzerindeki kendiliğinden düzenleyici etkisinin aksine, bu şok hükümetlere ekonomik değişkenleri manipüle etme yetkisi tanımıştır. Bunun sonucunda, şiddetli durgunluklar ve ABD dolarındaki oynaklık devam etmiş, ayrıca 1970'lerde stagflasyonun ortaya çıkması gibi olumsuz etkiler yaşanmıştır (Kenton, 2024).

1.3.3. 1997 Asya krizi

Asya krizinin kökenleri, aşırı düzeyde yabancı sermaye girişine ve bölgedeki finansal yapının kırılganlığına dayanmaktadır. Ekonomiler aşırı borçlanma eğiliminde olmuş ve yabancı sermayeye bağımlılık artmıştır. Ayrıca, finansal sistemlerin düzenlenmesindeki eksiklikler ve denetim mekanizmalarının yetersizliği krizin derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu faktörlerin birleşimi, Asya'nın birçok ülkesinde ekonomik krizle sonuçlanmıştır.

Krizin ardından, gayrimenkul sektöründe hızlı bir düşüş ve çöküş gözlemlenmiş, finans sektöründe iflaslar meydana gelmiş ve borsalar büyük değer kayıpları yaşamıştır. Kredilerin hacmi azalmış, iş güvencesi ciddi şekilde tehlikeye girmiştir. Hane halkı harcamaları düşmüş ve ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Bu ülkelerde beş yıllık bir durgunluk dönemi yaşanmıştır. Asya krizinin en belirgin etkisi, ekonomik daralma ve buna bağlı olarak büyümenin yavaşlaması olmuştur (Engin, 2007).

Küreselleşmenin etkisiyle dünya ülkeleri arasındaki bağımlılık artmıştır. Asya ülkelerinde devalüasyon sonucunda artan ihracat, bu bağımlılığın bir yansımasıdır. Ancak, üretim ve ekonominin ithal girdilere ve yabancı sermayeye olan bağımlılığı, bu ülkeler için bir dezavantaj teşkil etmektedir. Krizin ardından IMF'nin Asya ülkeleriyle yaptığı anlaşmalar eleştirilmeye başlanmıştır. IMF'ye yönelik temel eleştiri, deflasyon yaşayan ülkelerde üretim düzeylerini daha da azaltacak istikrar paketlerinin uygulanmaya çalışılmasıdır (Engin, 2007).

1.3.4. 1998 Rusya krizi

1998 yılında ham petrol fiyatlarının tarihteki en düşük seviyelere gerilemesi, ham petrol, doğal gaz ve maden ihracatçısı olan Rusya üzerinde önemli bir ekonomik etki yaratmış ve döviz gelirlerinde belirgin bir azalmaya neden olmuştur.

1997 yılının son çeyreğinden itibaren Güneydoğu Asya krizi, Rusya'nın ekonomik durumunu olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Asya krizinin neden olduğu petrol talebindeki düşüş ve buna bağlı olarak petrol fiyatlarının gerilemesi, Rusya'nın petrol satışlarının üçte birini ve bütçe gelirlerinin %40'ını oluşturan ekonomik yapısını zor durumda bırakmıştır. Petrol fiyatlarındaki azalma, Rusya ekonomisini önemli ölçüde etkilemiş ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana ilk kez cari açık problemiyle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Vergi reformlarını içeren ekonomik programın beklenen olumlu etkiyi göstermemesi ve faiz oranlarının daha da yükselmesi sonucunda, kriz Ağustos 1998'de patlak vermiştir. 1998 yılı itibarıyla Rusya ekonomisi %5,3 oranında küçülmüştür (Engin, 2007).

1.3.5. 2008 Küresel Finansal Krizi

2008 Küresel Finansal Krizi, küreselleşmiş dünya ekonomisini derinden etkileyen ve büyük bir durgunluğa yol açan önemli bir finansal sarsıntı olarak kabul edilmektedir. Krizin temel nedenlerinden biri, bankaların düşük faiz oranları ve asgari gereksinimlerle kredi sunarak yüksek faizli ipotek piyasasının genişlemesine katkıda bulunmasıydı. Bu durum, iflas eden borçlulara yüksek miktarda ipotek kredisi verilmesine neden olmuştur.

Bir diğer önemli faktör, bankaların ve finansal kuruluşların ipotekleri paketleyerek yatırımcılara satmalarıydı. Bu uygulama, karmaşık finansal araçların oluşturulmasına ve risklerin doğru bir şekilde değerlendirilmediği ipoteğe dayalı tahviller gibi ürünlerin ortaya çıkmasına yol açtı. Ayrıca, finans sektörünün etkili bir şekilde düzenlenmemesi, bankaların ve finansal kuruluşların yüksek riskler almasına izin verdi. Bazı finansal kuruluşların manipülasyonlar yaptığı da tespit edilmiştir.

Kriz sonuçlarına bakıldığında, 2007 ve 2008'in ilk yarısında küresel bankacılık sisteminin toplam kayıplarının yaklaşık 390 milyar dolar olduğu görülmüştür; bunun

yarısından fazlası Avro Bölgesi'nde gerçekleşmiştir. ABD şirketlerinin piyasa değeri %30-40 oranında düşerken, Avrupa Birliği ülkelerinin piyasa değeri %40-50 oranında azalmıştır. Ayrıca, dünya ticaret hacmi %10 oranında bir daralma göstermiştir.

2008 mali krizinin başlıca sonucu, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik durgunluk olmuştur. Bu durgunluk, üretimdeki düşüş ve makroekonomik göstergelerdeki gerileme şeklinde kendini göstermiştir. Ekonomik büyümenin yavaşlaması ve kamu borcunun artması, birçok ulusal ekonominin kriz öncesi seviyelere geri dönememesine neden olmuştur. Üretkenlik ve istihdam kaybı yaşayan ülkeler, genişleyen bir gelir uçurumu ile karşı karşıya kalmıştır. Kriz, dünya genelinde korumacı politikaların artmasına yol açmıştır. Düşük gelirli ülkeler, küresel ekonomik şokun nedenleri konusunda çok az sorumluluğa sahip olmalarına rağmen, bu şoktan en ağır şekilde etkilenmişlerdir. Ticaret finansmanındaki azalmanın da etkisiyle bu ülkeler zincirleme bir zarar görmüştür (Ahmed vd., 2017). Ayrıca, krizin diğer sonuçları arasında gelişmiş ülkelerdeki ekonomik durgunluk, üretim hacmindeki azalma, emtia piyasasında fiyat düşüşleri, artan işsizlik oranları, yaşam standartlarının düşmesi, finansal kuruluşların iflası, büyük dünya borsalarının hisse senedi endekslerinde gözlemlenen düşüşler ve bankaların yaklaşık 390 milyar dolar zarar etmesi yer almaktadır.

2008 Küresel Finansal Krizi, ekonomik şokların büyüklüğü ve sıklığı açısından, düşük gelirli ülkelerde bu şokların, gelişmiş ve gelişmekte olan G-20 ülkelerine kıyasla daha belirgin bir şekilde hissedildiğini bir kez daha kanıtlamıştır. Büyük Buhran'dan sonra yaşanan Küresel Ekonomik Kriz, işsizlik ve genel ekonomik gerileme ile kıyaslandığında en önemli ekonomik olaylardan biri olarak değerlendirilmektedir (Ahmed vd., 2017).

Durgunluk döneminde dünya ticaretinin incelenmesi, teorik olarak, küresel durgunlukla birlikte ticaretin iş koşullarını takip etmesi sonucunda küresel ticarete bir düşüş eğiliminin ortaya çıktığını öne sürmektedir. Krizin ticareti etkileyen bir diğer önemli unsur ise, Arap dünyasının en büyük hazinesi olan petroldür. Küresel ekonomik faaliyetlerdeki azalma nedeniyle petrol fiyatları varil başına 100 dolardan 50 dolara düşmüştür. Arap dünyasının ekonomik kaderi büyük ölçüde petrol fiyatlarına bağlı olduğundan, bu durum petrol piyasası üzerinde özel bir çalışma gerektirmektedir. Ancak petrol fiyatlarındaki düşüş, Hindistan gibi büyük oranda petrol ithalatına bağımlı ülkeler için beklenmedik bir kazanç

sağlamıştır. Dış ticaret açısından bu durum, ticaret ekonomisinde önemli bir değişiklik yaratarak ekonominin dengesiz ve kaotik hale gelmesine neden olmuştur (Ahmed vd., 2017).

1.3.6. 2009 Avro krizi

2008 yılında İzlanda'nın bankacılık sisteminin çökmesiyle tetiklenen ve 2009 yılında belirginleşen Avro Krizi, günümüzde Avrupa Birliği'ni etkileyen en önemli krizlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu ekonomik kriz, Yunanistan'dan başlayarak kısa bir süre içinde Portekiz, İrlanda, İtalya ve İspanya'ya yayıldı. Krizin yalnızca ortak para birimi olan avro için değil, tüm Birliğin güvenliği açısından da ciddi tehditler oluşturduğu tartışılmıştır.

Krizin ortaya çıkmasına katkıda bulunan faktörler arasında 2007-2008 Finansal Krizi, 2008-2012 Büyük Durgunluk, emlak piyasası krizi ve çeşitli ülkelerde büyüyen ekonomik balonlar yer almaktadır. Bu olumsuz faktörler, kriz sürecini daha da derinleştirmiştir. 2010 yılı itibarıyla, Avro Bölgesi ülkeleri borç verenlerin daha yüksek faiz oranları talep ettiği bir dönemle karşı karşıya kalmıştır. Yüksek borç ve açık seviyeleri, bu ülkelerin genel olarak düşük ekonomik büyüme ile mücadele ettiği bir ortamda bütçe açıklarını finanse etmeyi zorlaştırmıştır. Sonuç olarak, bazı etkilenen ülkeler, krizle başa çıkabilmek amacıyla vergileri artırma ve harcamaları kısıtlama gibi önlemler almışlardır. Ancak, bu önlemler sosyal huzursuzluk ve liderliğe olan güven kriziyle sonuçlanmıştır (Kenton, 2021).

1.3.7. COVID-19 kaynaklı ekonomik kriz

Küreselleşmenin dünya ekonomisi üzerindeki etkileri doğrultusunda ülkeler arasındaki ticari ilişkiler önemli ölçüde artmıştır. Bu artış, ülkelerin ekonomilerinin birbirine daha sıkı bağlı hale gelmesine yol açmış ve bu bağlılık, bir ülkede meydana gelen olayların veya krizlerin diğer ülkeleri hızla etkileyebileceği anlamına gelmiştir. COVID-19 pandemisi, küreselleşmiş dünyada ortaya çıkan ve neredeyse tüm ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkileyen krizlerden biridir. Salgın, ülkeler ve bireyler arasındaki ilişkileri ekonomik, sosyal ve politik engellerle sınırlandırarak, ülkeleri ve şirketleri zorlu bir duruma sokmuştur. Özellikle daha önce benzeri görülmemiş bu denli büyük ve etkili bir pandeminin yaşanması, COVID-19'un yol açtığı sarsıntıları ve sonuçlarını daha da derinleştirmiştir.

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, COVID-19 pandemisinin ardından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, döviz kuru, dış ticaret ve turizm gibi çeşitli ekonomik göstergeler farklı şekillerde etkilenmiştir. Gelişmiş ülkelerin daha açık ve gelişmiş ticaret ilişkileri, büyüme oranlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Salgın nedeniyle uluslararası ilişkilerin ve hareketliliğin durdurulması, tüketim ve üretimde belirgin azalmalar meydana getirmiştir (Ünüvar & Aktaş, 2022).

COVID-19 pandemisi tedbirleri çerçevesinde birçok işyeri kapanmış ve bu durum işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. Üretimde yaşanan düşüşler nedeniyle çeşitli sektörlerde işten çıkarmalar, esnek ve kısa çalışma süreleri, uzaktan çalışma uygulamaları gibi çözümler uygulanmıştır. Ancak işsizlik oranlarının, Kanada ve ABD dışındaki diğer gelişmiş ülkelerde belirgin şekilde artmadığı gözlemlenmiştir. Salgın döneminde ülkeler arası hareketliliğin kısıtlanması, dış ticaret akımlarında önemli azalmalar yaratmıştır. Hem ithalat hem de ihracat, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gerilemiştir. İthalattaki azalma bazı olumlu etkiler yaratmış olsa da, düşük talep nedeniyle ihracatın azalması, ülkelerin bütçelerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Pandemi sonrası enflasyonda gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Salgının sona ermesinin ardından talebin arzı aşması, enflasyonist baskıları artırmıştır. Ayrıca, döviz kurları dış ticaret dengesine bağlı olarak dalgalanmış, ülkelerin döviz politikaları döviz kurlarındaki değişimleri etkilemiştir.

COVID-19'un kontrol altına alınmasından sonra bile ülkeler ekonomik toparlanma sürecinde zorluklar yaşamıştır. Uluslararası dış ticaret akışındaki düşüşün eski seviyelere geri dönmesi zaman almış ve pandeminin olumsuz etkileri bir süre devam etmiştir. Dış ticaret akışındaki değişikliklerle birlikte, ödemeler dengesi, işsizlik oranları, enflasyon, döviz kurları ve turizm sektöründe de istikrarsızlıklar gözlemlenmiştir.

1.3.8. Ekonomik krizlerin uluslararası ticarete etkileri

Dünya ekonomik krizleri, ticaret akışlarında değişiklikler yaratarak tedarik zincirlerinde bozulmalara ve ticarete yeni engellerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu çalışma, 20. ve 21. yüzyılların yedi önemli ekonomik krizini incelemektedir: 1929 Büyük

Buhranı, 1973 Nixon şoku, 1997 Asya krizi, 1998 Rusya krizi, 2008 Küresel Finansal Krizi, 2009 Euro Krizi ve 2020 COVID-19 pandemisinin yol açtığı ekonomik kriz. Bu krizler, ticaret sapmaları, ticaret rotaları üzerindeki etkiler, ticaret engelleri ve tedarik zincirinin bozulması açısından değerlendirilmektedir.

Her bir kriz, ülkeler ve firmaların yeni ekonomik koşullara uyum sağlama çabaları doğrultusunda ticarete belirgin sapmalara yol açmıştır. Örneğin, 1929 Büyük Buhranı, birçok ülkenin gümrük tarifeleri ve kotalar gibi korumacı önlemler almasına neden olmuş ve uluslararası ticarete keskin bir daralmaya yol açarak ticaret akışlarının yerli üretime yönelmesine neden olmuştur. 1973 yılında Nixon'un altın standardını terk etmesi, döviz kuru istikrarsızlığına yol açmış ve bu durum uluslararası ticaretin yönünü değiştirmiştir. 1997'deki Asya krizi, bölgedeki para birimlerinin değer kaybetmesine neden olarak ihracatçıları yeni pazarlar aramaya zorlamıştır. Benzer şekilde, diğer krizler de ekonomik istikrarsızlığın ticaret stratejilerinin gözden geçirilmesine ve ticaretin yönünün değişmesine neden olmuştur.

Küresel ekonomik krizler, arz ve talep dengesindeki değişikliklerin mal akışını yönlendirmesi nedeniyle ana ticaret yollarını genellikle etkilemiştir. 1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran, uluslararası ticarete gözlemlenen düşüşe bağlı olarak trafik yoğunluğunda azalmaya ve bazı ticaret rotalarının kapanmasına yol açmıştır. 1973 yılındaki Nixon Şoku ise döviz kurlarındaki dalgalanmalar sebebiyle uluslararası ticaret yollarında istikrarsızlığa neden olmuş ve lojistik planlamayı zorlaştırmıştır. 1997 Asya Krizi, bölgedeki ülkelerin geleneksel pazarlarındaki kayıplarını telafi etmeye yönelik çabaları sonucunda tedarik rotalarında değişiklikler meydana getirmiştir. 2008 Küresel Finansal Krizi ve 2009 Avro Krizi, özellikle sermaye akışları ve yüksek teknoloji ürünleri için küresel ticaret rotalarını değiştirmiştir. COVID-19 pandemisinin yol açtığı ekonomik kriz ise uluslararası ticarete önemli bir azalmaya neden olmuş ve şirketleri yeni lojistik çözümler aramaya zorlamıştır.

Ekonomik krizler döneminde, iç piyasayı koruma amacıyla genellikle yeni ticaret engelleri getirilir. 1929'daki Büyük Buhran, yüksek gümrük tarifeleri ve kotalar gibi korumacı önlemlerin artmasına yol açmıştır. 1973 yılındaki Nixon Şoku ve ardından yaşanan döviz kurları savaşları, uluslararası ticareti kısıtlayan kur düzenlemelerine sebep olmuştur. 1997 Asya Krizi, ihracat kısıtlamaları ve para birimi devalüasyonları ile bölge içi ticarete

engellere yol açmıştır. 2008 Küresel Finansal Krizi ve 2009 Avro Krizi sırasında, bazı ülkeler ekonomilerini korumak amacıyla ithalatı sınırlayıcı önlemler uygulamıştır. 2020 COVID-19 salgını, uluslararası taşımacılık ve ticareti engelleyen sağlık ve sıhhi engellerin getirilmesine neden olmuştur.

Tedarik zincirlerinin kesintiye uğraması, ekonomik krizlerin en belirgin sonuçlarından biridir. 1929'daki Büyük Buhran döneminde, birçok işletme kapanmış veya üretimlerini azaltmış, bu durum tedarik zincirinde önemli aksamalara yol açmıştır. 1973'teki Nixon Şoku, döviz dalgalanmaları nedeniyle uluslararası mal sevkiyatını zorlaştırmıştır. 1997'deki Asya Krizi, bölgedeki tedarik zincirlerini bozarak üretim gecikmelerine ve maliyet artışlarına neden olmuştur. 2008'deki Küresel Finansal Krizi ve 2009'daki Avro Krizi, yatırımların azalmasına ve üretim düşüşüne yol açarak mal ve hizmet arzında aksamalara sebep olmuştur. COVID-19 salgını ise sınır kapamalar, karantina önlemleri ve işgücü kıtlığı gibi faktörlerle küresel tedarik zincirlerinde benzeri görülmemiş aksaklıklara neden olmuştur.

Küresel ekonomik krizlerin uluslararası ticaret üzerindeki etkileri çok yönlü ve küresel ekonominin çeşitli alanlarını etkilemektedir. Ticaret sapması, ticaret rotalarındaki değişiklikler, ticaret engellerinin uygulanması ve tedarik zincirlerinin bozulması, ekonomik şokların doğrudan sonuçlarıdır. Bu krizlerin analizi, uluslararası ticaretin ekonomik zorluklara nasıl yanıt verdiğini ve gelecekteki krizlerin olumsuz etkilerini azaltmak için hangi önlemlerin alınabileceğini anlamada önemli bir rol oynamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ ULUSLARARASI TİCARETE ETKİLERİ

Bu bölümde, Ukrayna, Rusya ve Avrupa Birliği başta olmak üzere ülkeler arası ticaretin savaş öncesi durumu ve büyük savaşın başlamasından sonraki değişimleri incelenecektir. Savaşın en büyük etkileri, doğrudan savaşan iki devlet ve AB üzerinde yoğunlaşmış olmakla birlikte, birçok ülke ve ekonomi dolaylı ya da doğrudan şekilde etkilenmiştir ve halen etkilenmektedir. Bu etkilenmeler, çeşitli ticaret alanlarını kapsamaktadır. Ancak, bu bölüm, Rusya-Ukrayna savaşının diğer ülkeler üzerindeki yarattığı zorlukları ve en fazla etkilenen ülkeleri tanıtmaya odaklanacaktır.

2.1. Rusya ve Ukrayna ile Savaş Öncesi Diğer Ülkelerin Ticaret İlişkileri

Savaş öncesinde, Rusya ve AB arasındaki ticarete çeşitli aksaklıklar mevcut idi. Bu aksaklıkların başlıca nedeni, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ve Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ile Lugansk bölgelerini işgal etmesiydi. Bu işgale karşılık olarak AB, Rusya'ya yönelik yaptırımlar uygulamıştır. Ancak, bu yaptırımların yetersiz ve etkisiz olduğu, Rusya'nın 2022 yılının Şubat ayında Ukrayna'ya karşı başlattığı geniş çaplı askeri operasyon ve AB tarafından uygulanan kapsamlı yaptırımlarla kıyaslandığında daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Önceki yaptırımlar yalnızca işgal altındaki topraklara ve Rusya'nın belirli şahıslarına yönelikti. Bu dönemde, Rusya ile AB arasındaki ticaret, özellikle doğalgaz ticareti, önemli ölçüde zarar görmemiş; hatta işgal altındaki Ukrayna topraklarından transit geçişler devam etmiştir. Şu anda savaş koşullarında da bu geçişler devam etmektedir. AB'nin Rusya doğalgazına olan bu bağımlılığı, ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Ukrayna ve Rusya, küresel tarım ürünleri ihracatında kritik bir rol üstlenmektedir ve birçok ülkenin gıda güvenliğini temin etmektedir. Ayrıca, Ukrayna ve Rusya, dünya genelinde en büyük titanyum, paladyum, buğday ve mısır ihracatçıları arasında yer almaktadır (Tank ve Ospanova, 2023). Bu durum, birçok ülkenin gıda güvenliği ve otomotiv sanayinin bu iki ülkeye bağımlı olduğunu göstermektedir.

Rusya, enerji ihracatında küresel bir lider olup, dünyanın en büyük yakıt ihracatçılarından biri olarak öne çıkmaktadır. Savaşın önce, Avrupa'nın gaz ve petrol ithalatının sırasıyla %40 ve %25'i Rusya'ya bağımlıydı (Tank ve Ospanova, 2023). Örneğin, Avrupa Birliği ülkeleri arasında Rusya'dan gelen enerjiye en yüksek bağımlılığı gösteren ülke Almanya'dır. Almanya, petrol, gaz ve taş kömürü ithalatında sırasıyla %94 ile %100 oranında bir bağımlılığa sahip olup, enerji kullanımının yaklaşık %60'ını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Almanya'nın gaz ve taş kömürü ithalatının yaklaşık yarısı, petrol ithalatının ise yaklaşık üçte biri Rusya'dan gelmektedir. Sonuç olarak, Almanya, toplam enerji tüketiminin yaklaşık üçte biri için Rusya'ya bağımlıdır ve Rus gazı, Almanya'nın toplam enerji tüketiminin yaklaşık %15'ini oluşturmaktadır. Bu denli yüksek oranda Rus enerji ithalatına bağımlı olan ülkelerde, enerji güvenliği açısından ithalatın ani bir şekilde durması ciddi riskler yaratabilir. Kısa vadede, Rusya'nın enerji ihracatının durması durumunda, elektrik nakliyesi, ısıtma ve sanayi taleplerini karşılamak için diğer ülkelerden ve yerli kaynaklardan alternatif enerji kaynaklarının temin edilmesi veya enerji yoğun üretimle belirli ürünlerin doğrudan ithalatla ikame edilmesi gerekmektedir. Orta ve uzun vadede ise, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması ve enerji verimliliğinin iyileştirilmesi, enerji talebinin azaltılmasına önemli ölçüde katkıda bulunabilir (Bachmann vd., 2022).

Rusya ve Ukrayna'nın stratejik önemi, bu ülkelerin coğrafi konumlarından kaynaklanmaktadır. Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin kuzey koridoru üzerinden gerçekleştirilmesi sürecinde, Rusya ve Ukrayna kritik bağlantı hatlarını oluşturmaktadır (Cengiz, 2023).

Dünya ülkelerinin bu iki ülkeye olan bağımlılığı, büyük savaşın patlak vermesinden önce Ukrayna ve Rusya'nın karşılıklı bağımlılığıyla ilginç bir şekilde örtüşmektedir. 2014 yılından itibaren toprak işgalleri ve bu konu üzerindeki tartışmalar devam etmesine rağmen, Ukrayna ve Rusya, aralarındaki ticareti, ilk işgal öncesi seviyelere kıyasla düşük bir düzeyde de olsa sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu durumu, Ukrayna İstatistik Bakanlığı tarafından yayımlanan yıllık ithalat ve ihracat verileri doğrulamaktadır.

2.2. Rusya ve Ukrayna ile Savaş Sonrası Diğer Ülkelerin Ticaret İlişkileri

24 Şubat 2022 tarihi, uluslararası ilişkiler ve ticaret üzerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Rusya'nın başlattığı büyük çaplı askeri saldırı, ülkeler arasındaki ticaretin ve ekonomik ilişkilerin çeşitli alanlarda etkilenmesine ve yeni belirsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Savaşın ardından dünya genelinde yaşanan değişimler hâlâ izlenmekte ve küresel ekonomi ile enerji güvenliğini sürekli olarak etkilemektedir. Bu konu üzerine yapılan araştırmalar ve resmi veriler, savaşın etkilediği farklı alanların net bir şekilde ortaya konduğunu göstermektedir.

Rusya-Ukrayna savaşının dünya ekonomisi üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacağı üzere, savaşın başlamasından sonraki ilk aylarda yapılan tahminlerin bir kısmı gerçekleşmiştir. Örneğin, birçok araştırmacı tarafından vurgulanan finansal yaptırımlar, emtia fiyatlarındaki artış ve tedarik zincirindeki bozulma gibi olgular, savaşın üzerinden iki buçuk yıl geçmesine rağmen hâlâ etkisini sürdürmektedir. Finansal yaptırımların kökeni savaş öncesine dayansa da, emtia fiyatlarındaki artış ve tedarik zincirindeki aksaklıklar, savaş sonrasında belirginleşmiş ve etkileri devam etmektedir. Ülkelerin karşı karşıya kaldığı sorunları detaylı bir şekilde incelemeden önce, savaşın hemen ardından meydana gelen değişiklikler ve sorunlara genel bir bakış sağlamak yararlı olacaktır.

Yukarıda belirtildiği üzere, Ukrayna ve Rusya, dünya çapında titanyum, paladyum, buğday ve mısırın en büyük ihracatçıları arasında yer almaktadır. Bu malların ihracatında meydana gelebilecek tedarik zinciri aksaklıkları, fiyat artışlarına ve bu malları ithal eden ülkeler ile işletmeler için çeşitli zorluklara yol açabilir. Küresel ölçekte, 600.000'den fazla işletme Rus ve Ukraynalı tedarikçilere bağımlı durumdadır ve bu işletmelerin %90'ından fazlası Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunmaktadır (Cekerevac ve Bogavac, 2023). Bu denli yüksek sayıda işletmenin bu iki ülkenin ihracatına olan bağımlılığı, savaşın ilk aşamalarında ciddi üretim şoklarına ve ticaret sapmalarına neden olmuştur. Ayrıca, Rusya'nın dünya çapında en büyük petrol ihracatçılarından biri olması nedeniyle, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar yüksek enflasyon oranlarına yol açmıştır.

Öncesinde Avrupa, enerji ihtiyacının %40'ını doğrudan gaz ve %25'ini petrol olmak üzere Rusya'dan ithal etmekteydi. Ancak savaşın başlamasıyla birlikte uygulanan yaptırımlar

ve Rusya'nın SWIFT uluslararası ödeme sisteminden çıkarılması, enerji fiyatlarında belirgin dalgalanmalara yol açmıştır. Doğal gaz fiyatları bu gelişmeler sonucunda %20 oranında artış göstermiştir. Bu durum, zor durumda kalan fabrikalar, limanlar ve navlun sektörlerinde kıtlık, nakliye gecikmeleri ve yüksek maliyetlerle karşılaşılmasına neden olmuştur. Ukrayna ve Rusya'nın ihracatının büyük bir kısmı az gelişmiş ve fakir ülkelere yöneliktir. Tahıl ekim alanlarının zarar görmesi ve Karadeniz limanlarının kapatılması, potansiyel bir gıda krizine yol açabilecek bir durum yaratmıştır. Savaşın başlamasından sonra izlenen gıda fiyatları, 2011 yılından bu yana en yüksek seviyeye çıkmış ve bazı ülkeleri kıtlık riskiyle karşı karşıya bırakmıştır (Tank ve Ospanova, 2023).

Dünya genelinde Ukrayna ve Rusya, yarı iletken üretiminde kritik öneme sahip neon gazının %70'ini sağlamaktadır. Bu nedenle, savaşın patlak vermesiyle otomobil üreticileri bilgisayar çiplerinde kıtlık yaşamıştır. Ayrıca, bu iki ülke tarafından ihraç edilen titanyum oranı %13, paladyum oranı ise %30'dur. Savaşın etkileri arasında petrol ve gıda fiyatlarındaki artışlardan kaynaklanan enflasyonun yükselmesi öne çıkmaktadır. ABD, AB'ye kıyasla Rusya'dan çok büyük miktarda petrol ithal etmese de, uluslararası enerji piyasasının bir parçası olarak, petrol ihracatçısı bir ülkedeki değişikliklerin enerji fiyatlarına yansımaları ABD'yi de etkilemektedir. Bunun yanı sıra, nikel, alüminyum ve paladyum gibi metallerin ihracatındaki kısıtlamalar, ABD'deki enflasyon oranlarının artmasına yol açmıştır. Hem Birleşik Krallık hem de AB, savaş nedeniyle tedarik zincirlerinde yaşanan sorunlar sonucunda enflasyonun yükselmesiyle karşılaşmışlardır (Mbah ve Wasum, 2022).

Rusya-Ukrayna savaşı, küresel ticaret ve yatırımlarda önemli aksamalara yol açmakta, Avrupa'daki otomobil üreticilerinin yanı sıra dünya genelindeki gıda ve enerji tüketicilerini de etkilemektedir. 2019 yılında, Rusya ve Ukrayna, dünya buğday ihracatının %25'ini ve mısır sevkiyatının %14'ünü sağlamaktaydı. Ancak, küresel ve bölgesel tedarik zincirlerinde meydana gelen bozulmalar, hammadde kıtlığı ve fiyat artışlarına yol açmıştır (Boichenko vd., 2023).

Tedarik zincirindeki aksaklıklar, mal fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Enerji gelirlerindeki artış, Rusya'ya uygulanan yaptırımların etkilerini dengelemekte yetersiz kalmaktadır. Dünya ekonomisi, 2008 Küresel Finansal Krizi'nden bu yana karşılaştığı en güçlü şokla karşı karşıya kalma riski taşımaktadır. COVID-19 krizinden sonra ülkeler henüz

toparlanma aşamasında iken, Rusya'nın başlattığı savaş yeni finansal dalgalanmalara neden olmuştur (Izzeldin vd., 2023).

Krizin doğrudan yaşandığı bölgelerde, satış pazarlarında yaşanan kayıplar ve dünya ekonomisindeki genel zayıflamanın etkisiyle ihracat faaliyetlerinde belirgin bir azalma gözlemlenmektedir. Artan küresel kıtlıklar veya sınırlı lojistik imkânlar, kriz bölgesinden ya da diğer ülkelerden/bölgelerden hammadde tedarikinde zorluklara neden olmaktadır. Küresel değer zincirlerinde yaşanan bu aksaklıklar, etkilenen şirketler ve genel ekonomi için olumsuz bir arz şoku anlamına gelmektedir (Boichenko ve diğ., 2023). Rusya ile önemli ticari ilişkileri bulunan firmaların kümülatif getirileri, işgalin başlangıç aşamasında olumsuz etkilenmiştir. Bu etki, özellikle girdileri ve özellikle de emtia girdilerini ithal eden firmalar için daha belirgindir (Biermann ve Leromain, 2023).

2.2.1. Avrupa Birliği'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar

Avrupa Birliği'nin Rusya'nın istilasına karşı gösterdiği tepki, savaşın ilk günlerinden itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Rusya'nın agresif hareketlerini durdurmak ve savaşı başlatan bir ülkeyi finanse etmemek amacıyla AB, derhal yaptırım paketlerini uygulamaya koymuştur. Bugüne kadar kabul edilen toplam 13 yaptırım paketi, Ek-1'de yer almaktadır.

Ek-1'de görüldüğü üzere, Avrupa Birliği, ilk paketten itibaren Rusya hükümetindeki bireyler, Rusya'dan ithal edilen enerji kaynakları, Rusya bankalarının Avrupa ülkeleriyle yürüttüğü finansal faaliyetler ve Rusya tarafından işgal edilen bölgelerin Rus toprakları olarak tanınmasına yönelik uygulamalara karşı çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. İlk aşamada kabul edilen yaptırım paketleri, enerji kaynakları konusunda oldukça sınırlı etkiler yaratsa da, hükümet yetkililerine ve Rus bankalarının finansal faaliyetlerine yönelik sıkı tedbirler içermektedir.

Avrupa Konseyi tarafından Haziran 2022'de kabul edilen altıncı yaptırım paketi çerçevesinde, üye ülkelere teslim edilen petrol ürünlerinin yanı sıra ham petrolün de yaptırımlar kapsamına alınacağı belirlenmiş ve boru hattı ile teslim edilen ham petrol için geçici bir istisna uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu düzenleme ile 2022 yılı sonuna kadar

Rusya'dan yapılan petrol ithalatının neredeyse %90'ının yasaklanması hedeflenmiştir. Deniz yoluyla ham petrol ithalatına yönelik yasak ise 5 Aralık 2023 itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Alternatif boru hatlarına sahip olmayan Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya, Rus petrolünü Druzhba boru hattı aracılığıyla ithalatına devam etmiştir. Öte yandan, Rusya, bu yaptırımlara karşılık olarak bazı AB ülkelerine gaz tedarikini tek taraflı olarak durdurma kararı almıştır. Yamal-Avrupa boru hattı üzerinden gaz akışı geçici olarak Mayıs 2022'de durdurulmuş, Kuzey Akım 1 boru hattından ise gaz akışı Eylül 2022'de askıya alınmıştır (Özsoy, 2023).

Rusya'ya karşı uygulanan yaptırım paketleri, çok çeşitli alanları kapsayan kısıtlamaları içermektedir. Bu yaptırımlar enerji kaynakları (doğal gaz, petrol vb.), finans sektörü, Rusya'nın SWIFT sistemine erişiminin engellenmesi, belirli şahıslara yönelik yaptırımlar, mali kısıtlamalar, ulaştırma sektörü, teknoloji sektörü, askeri sektör, vize politikası, Rusya'nın dondurulmuş varlıklarının Ukrayna'ya destek olarak aktarılması, AB hava sahasının Rus uçaklarına kapatılması, karayolu taşımacılığının kısıtlanması ve AB limanlarının Rus gemilerine kapatılması gibi birçok farklı alanı kapsamaktadır. Her yeni yaptırım paketi, mevcut yaptırımlara ek olarak yeni kısıtlamalar getirmiştir.

Bunlara ek olarak, Rusya'dan gelen demir, çelik, odun, çimento, havacılık ürünleri, elektronik bileşenler, belirli kimyasal maddeler ve diğer birçok ürünün ithalatının kısıtlanması ve kripto cüzdanlara yapılan para yatırma işlemlerinin sınırlandırılması gibi yaptırımlar da uygulanmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden birkaç gün sonra, birçok uluslararası şirket Rusya'daki faaliyetlerini durdurma veya azaltma kararı aldı. Bu kararın başlıca nedeni, Rusya ile ekonomik ilişkileri devam ettirmeleri durumunda maruz kalabilecekleri itibar kaybı endişesiydi. Şirketler, Rusya'da faaliyet göstermeye devam etmeleri halinde diğer pazarlardaki satışlarını kaybetme riskinden kaçınmak için bu adımı attılar. Aralık 2023 itibarıyla, 1028 şirket Rusya'daki operasyonlarını kalıcı veya geçici olarak askıya alma kararı almıştır (Yale, 2022; De Lucio vd., 2024).

2.2.2. Rusya'nın muhalif ülkelere uyguladığı yaptırımlar

Batı ülkelerinin uyguladığı yaptırımlara karşılık olarak Rusya, ABD, Avrupa Birliği, Birleşik Krallık ve diğer "dost olmayan ülkeler" ile şirketlere yönelik ekonomik tedbirler almıştır. Rusya'nın en kapsamlı tepkilerinden biri, rubleyi istikrara kavuşturmayı hedefleyen sermaye kontrolleri olmuştur. Bu bağlamda, Rusya Merkez Bankası, rublenin değer kaybını önlemek amacıyla döviz piyasaları ve sermaye hareketleri üzerinde önemli kısıtlamalar getirmiştir. Söz konusu kısıtlamalar arasında, Rus vatandaşlarının bir takvim ayı içerisinde çekebileceği dolar ve avro miktarının 10.000 ABD Doları ile sınırlandırılması (16 Mayıs'ta bu limit 50.000 ABD Dolarına çıkarılmıştır) ve tüm Rus ihracatçıların döviz gelirlerinin en az %80'ini rubleye çevirmeleri zorunluluğu (23 Mayıs'ta bu oran %50'ye indirilmiştir) yer almaktadır. Ayrıca, diğer tedbirler arasında, Rus borçlularının "dost olmayan" ülkelerdeki yabancı alacaklılara olan 10 milyon rubleyi aşan borçlarını yalnızca Rus rublesi ile ödeyebilmeleri, "dost olmayan ülkelere" şirketlerin Rusya'da ruble dışı para birimi satın almalarının yasaklanması ve gaz için tüm uluslararası ödemelerin ruble olarak yapılmasının talep edilmesi bulunmaktadır. Rusya, döviz piyasalarını istikrara kavuşturmayı amaçlayan sermaye kontrollerine ek olarak, "dost olmayan ülkeler" ve bazı durumlarda müttefiklerine belirli malların ihracatını da yasaklamıştır. 8 Mart 2022 tarihinde yayımlanan bir kararname ile, eczacılık ürünleri, tarım makineleri, üretim ekipmanları, takım tezgahları, el aletleri, elektrikli cihazlar, taşıtlar ve bunların parçaları da dahil olmak üzere 200'den fazla ürünün (AEB üyesi ülkeler hariç) Rusya'dan ihraç edilmesi yasaklanmıştır. Bu ihracat yasakları, hem Rus döviz piyasalarını istikrara kavuşturmayı hem de ekonomik baskılara karşı bir önlem olarak değerlendirilmiştir (OECD, 2023b).

Batı ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımlara karşılık olarak, Rusya, bu ülkelerle mali işlemleri yalnızca ruble üzerinden gerçekleştirme kararı almıştır. Bu durum, Avrupa finansal piyasalarında önemli zorluklar ortaya çıkarmış ve Rusya'ya daha bağımlı olan ülkeler üzerinde daha büyük etkiler yaratmıştır. Ukrayna'dan uzak bölgelerdeki ülkeler, bu değişikliklerden büyük ölçüde etkilenmemişken, Ukrayna'ya coğrafi olarak yakın olan ülkeler daha belirgin bir etki yaşamıştır. Ayrıca, savaşın NATO üyesi olmayan ülkelerin borsa performansını daha olumsuz yönde etkilediğine dair dikkat çekici bulgular elde edilmiştir. Savaş, Rusya'ya daha fazla ihracat yapan ülkeleri daha olumsuz etkilemektedir.

Bunun sebebi, uygulanan yaptırımların ihracatı azaltması ve bu durumun ihracatçı ülkeler üzerinde yarattığı etkiler olabilir. Yani, savaş bölgesine coğrafi olarak yakın ve piyasaları daha zayıf olan ülkelerin savaştan daha fazla etkilendiği sonucuna varılabilir (Kumari vd., 2023).

Mart 2022'de Rusya, telekomünikasyon ve tıbbi ekipmanlar, taşıtlar, tarım makineleri, elektrikli ekipmanlar, demiryolu araçları ve lokomotifler, konteynerler, türbinler, metal ve taş kesme makineleri, video ekranları, projektörler, konsollar, santraller ve bazı orman ürünleri gibi ürünlere ihracat yasağı getirmiştir (De Lucio vd., 2024).

Avrupa Birliği tarafından Rus uçaklarına hava sahasının kapatılmasına yanıt olarak, Rusya, AB hava yolları ile benzer yaptırımları uygulayan 36 ülkenin hava yollarına kendi hava sahasına giriş yasağı getirmiştir. AB'nin 8 Nisan 2022 tarihinde yürürlüğe giren beşinci yaptırım paketi, Rus bandıralı gemilerin AB limanlarına girişini yasaklamıştır; bu yasağın uygulanmasından AB limanları sorumludur. Ancak, bu yasak tıbbi, gıda, enerji veya insani yardım amaçlı sevkiyatlar için geçerli değildir. Yaptırım paketi ayrıca, Rusya merkezli karayolu taşıyıcılarının AB'ye mal taşımalarını, transit geçişler dâhil olmak üzere, yasaklamıştır. Buna cevaben, 16 Nisan 2022 tarihinde Rusya ve Belarus, AB'ye kayıtlı mal taşıma araçlarının Avrasya Ekonomik Birliği'ne girişlerini, belirli sınır kapılarına formaliteler için girmedikleri sürece, yasaklamıştır. AB'de kayıtlı nakliye operatörleri yalnızca Belarus veya Rusya'daki varış noktalarına mal taşımaları durumunda bu ülkelere giriş yapabilmektedir (Cekerevac & Bogavac, 2023).

2.3. Savaşın Ukrayna'ya Genel Etkileri

Ukrayna'nın savaş nedeniyle yaşadığı zarar her geçen gün artmakta ve ülkeyi ciddi şekilde olumsuz etkilemektedir. Savaşın sürekliliği nedeniyle güvenilir verilerin elde edilmesindeki zorluklar, zararların hesaplanmasını güçleştirmektedir. Ancak, mevcut bazı araştırmalar, Ukrayna'nın savaş dönemindeki ihracatını analiz ederek, ülke nüfusuna dayalı veriler ve diğer bilgileri inceleyerek önemli katkılar sağlamıştır. Ukrayna'nın dış ticareti, özellikle tarım ürünleri ve diğer malzemelerin ihracatına dayalıdır. Bu durum, ülkenin

ekonomik ve tarım sektörlerinin savaşın etkilerinden nasıl etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, bu etkilerin sınıflandırılması da bu iki ana kategoriye göre yapılmıştır.

2.3.1. Savaşın ekonomik yansımaları

En önemli ve değeri biçilemeyen kayıpların başında insanların hayatı gelmektedir. Bu bağlamda, öncelikle bombardımanlar sonucu hayatını kaybeden bireylerin anılması gerekmektedir. Ayrıca, savaşın etkisiyle Ukrayna'dan kaçan mülteci sayısının 7 milyona kadar ulaşması, durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Rusya-Ukrayna savaşı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük mülteci krizine yol açmıştır (Kumari vd., 2023).

Böylesi bir krizin ekonomik boyutunun önemi, doğrudan ülkenin GSYH üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Nüfusun azalması, GSYH'da bir düşüşe yol açmakta ve bu durum ülkenin ekonomik gelirini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Ancak, bu sadece bir açıdan değerlendirmedir; GSYH dışındaki olumsuz etkiler de, talep azalması ve iş gücünün kaybı gibi faktörlerle birlikte artış göstermektedir. Örneğin, savaşın başlamasıyla birlikte ticaret büyümesinde %4,7'lik bir düşüş gözlemlenmiş ve oran %3,4'e gerilemiştir. Ukrayna'nın ihracat mallarını çoğunlukla deniz yoluyla göndermesi, savaş nedeniyle bu ulaşım yolunun ciddi şekilde etkilenmesine yol açmıştır (ticaret yollarındaki değişiklikler ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır). Rusya ise iç ekonomiyi etkileyen güçlü ekonomik yaptırımlarla karşı karşıya kalmakta ve bu sebeple uluslararası piyasalarda hareket etme konusunda sınırlamalar yaşamaktadır. Tüm bu faktörler, dünya ticaret akımlarında bu ülkeler tarafından satılan malların hareket yollarını etkilemiştir (Steinbach, 2023).

Araştırmalara göre, 2022 yılının Şubat ve Temmuz ayları arasında Ukrayna'dan yapılan ihracat %78.2 oranında bir düşüş göstermiştir. Bu düşüş, Ukrayna ile tahıl ticareti yapan ülkelerin ticaret faaliyetlerinde kısıtlamalara yol açmıştır. 2022 yılının Şubat ve Ağustos ayları arasında Ukrayna'dan yapılan ihracat, önceki dönemle kıyaslandığında %47.3 oranında veya 19.4 milyar dolar azalmıştır. Tarım sektörü ürünleri ve ana metal ihracatındaki azalma, bu ticaret kayıplarının başlıca sebepleridir. Şubat-Ağustos 2022 döneminde Ukrayna'nın ihracatında gözlemlenen %47.3 oranındaki düşüş, Mart 2022'de patlak veren savaş ve bu savaşın neden olduğu olumsuz gelişmelerle ilişkilidir. Dolayısıyla, 2022 yılının

Nisan-Ağustos döneminde bu düşüş oranı %55.5'e yükselmiştir. Aynı dönemde, bu durumun Rusya üzerinde olumlu etkiler yarattığı görülmüştür. 2022 yılının Mart ve Haziran ayları arasında Rusya'dan yapılan ihracat %20.8 oranında artış göstermiştir; ancak, ekonomik yaptırımlar bu kazançları önemli ölçüde sınırlamıştır. Diğer önemli bir faktör ise ürün değeri etkisindeki artıştır. Ukrayna için bu artış %12.8, Rusya için %18.8 ve diğer ülkeler için %3.2 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, ihracatçıların yüksek fiyatlı ürünleri ihraç etmeye devam ettiklerini ve düşük değerli malların ihracatını azalttıklarını göstermektedir (Steinbach, 2023).

Silah ve mühimmat, hayvansal ve bitkisel yağlar ile ana metaller, savaşın büyük etkilerini en fazla hisseden mal çeşitleri arasında yer almaktadır. 2022 yılı Şubat ile Ağustos ayları arasında Ukrayna'dan yapılan ihracat, önceki döneme göre 19,4 milyar dolar azalmıştır. Ticaret kayıplarının en büyük alanları, bitkisel ürünler, ana metaller ve hayvansal ile bitkisel yağlar grupları olmuştur. Aynı dönemde Rusya'dan ithal edilen mineral ürünlerin miktarı %31,7 oranında bir artış göstererek toplamda 68,3 milyar dolara çıkmıştır. Bu artış, COVID-19 krizinin ardından düzenlemelerde ve emtia fiyatlarında meydana gelen olumlu değişikliklerden kaynaklanabilir (Steinbach, 2023).

Rusya-Ukrayna savaşının etkileri nikel üzerinde de hissedilmektedir. Savaş döneminde emtia yoğunluğu %23,65 olarak gerçekleşmiştir, bu oran önceki krizlerle kıyaslandığında benzerlik göstermektedir. Ancak, bu oran farklı mal çeşitleri arasındaki farklılıkları yansıtmamaktadır. Kriz sırasında en yüksek etkiyi adi metaller (%38,26) gösterirken, en düşük etkiyi değerli metaller (%18,36) yaşamıştır. Tarım ürünleri arasında en çok etkilenen ürün buğday olmuştur (%48,87). Buğday krizi, Ukrayna ve Rusya'nın büyük tahıl ihracatçıları olmalarından ve savaş sırasında yaşanan belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Nikel de en çok etkilenen emtialar arasında yer almakta olup (%116,65), bu yüksek oran, Rusya'ya uygulanan yaptırımlar ve elektrikli araçlara olan artan talep ile ilişkilidir. Rusya-Ukrayna savaşı süresince yaşanan emtia yoğunluğu, diğer krizlerden farklılık göstermektedir. Bazı ürünlerin stratejik önemi, bu etkilerin başlıca nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Izzeldin vd., 2023).

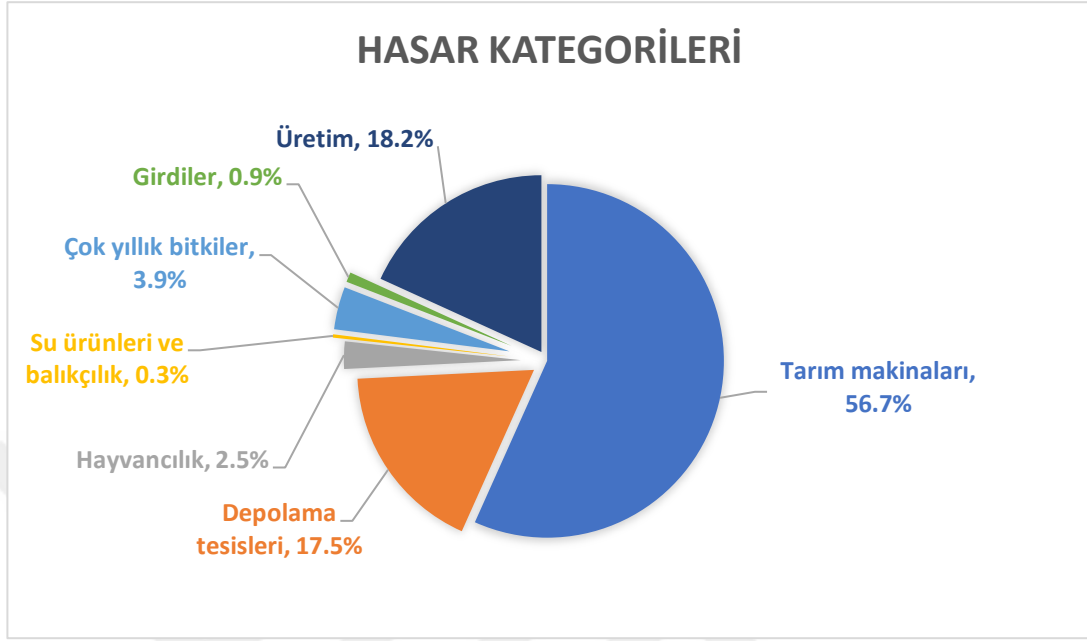
2.3.2. Savaşın tarım sektörüne etkileri

Ukrayna'nın tarım sektöründe meydana gelen zararlar, savaşın ilk günlerinden itibaren uluslararası toplumda endişe yaratmaktadır. Birçok ülkenin Ukrayna ile tarım sektöründe gerçekleştirdiği iş birliği, onları Ukrayna'dan yapılan ithalata bağımlı hale getirmiştir. Bu durum, ticarete herhangi bir aksaklık yaşandığında ciddi sorunlar doğurabilir. Ukrayna topraklarında devam eden savaş, toprakların zedelenmesi ve verimliliğin kaybına neden olmanın yanı sıra, bölgelerin mayınlanması, işgal edilmesi ve tarım ihracatının istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilememesi gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, Ukrayna ile ticaret ortaklığı yapan ülkeler, savaşın ilk gününden itibaren tedarik zincirlerini ve gıda güvenliklerini koruma çabası içerisindeyler.

Kyiv School of Economics (KSE) kapsamında Neyter ve diğerleri (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışma, Rusya-Ukrayna savaşı sonucunda Ukrayna'nın tarım sektöründe yaşadığı zararları, hasarları ve savaş sonrası sektörü eski kapasitesine kavuşturmak için gereken maliyetleri hesaplamıştır. Ukrayna tarımındaki zararlar üzerine yapılan araştırmalar 2022 yılında başlamış olup, ilerleyen yıllarda yeni verilerle güncellenmiştir. Bu bağlamda, zararlar hakkında bilgi sunmak amacıyla, bu çalışma KSE tarafından yapılan en güncel araştırmayı temel almaktadır.

2024 yılı itibarıyla Ukrayna tarım sektöründe meydana gelen toplam hasar 10.3 milyar dolar, toplam zarar ise 69.8 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Yeniden inşa için gereken miktarın ise 56.3 milyar dolar olduğu hesaplanmıştır. Şekil 2.1, Ukrayna tarım sektörünün 2024 yılına kadar yaşadığı hasarın kategorilerini göstermektedir. Bu hasar, Rusya-Ukrayna savaşının başlamasından itibaren tarım sektörüne ait makine ve depolama tesislerinin yok edilmesi ve diğer ilgili kategorilerin savaş nedeniyle zarar görmesinin parasal değerini ifade etmektedir.

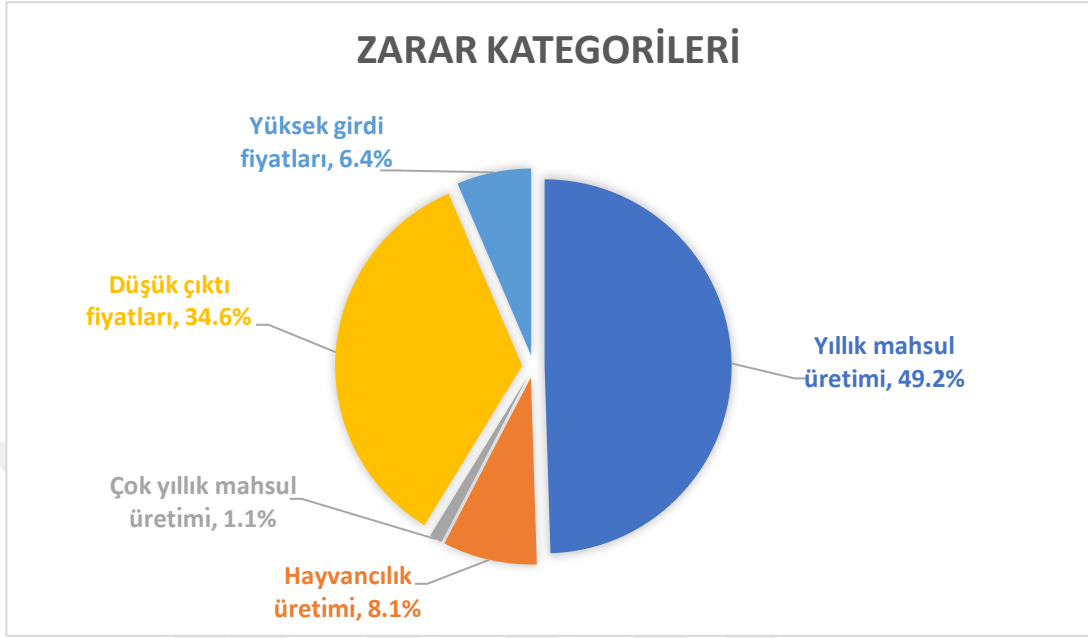
Hasarın ana kategorileri şunlardır: tarım makineleri, depolama tesisleri, hayvancılık, su ürünleri ve balıkçılık, çok yıllık bitkiler, girdi ve üretim. Tarım makineleri kategorisi, askeri hareketler nedeniyle tarımda kullanılan makinelerin yok edilmesini ve çalınmasını kapsamaktadır. Depolama tesisleri, tahıl depolarının yok edilmesini ve işlevselliğinin kaybolmasını ifade etmektedir. Girdi ve üretim kategorileri, zedelenmiş ve çalınmış tarım

Şekil 2.1: 2024 yılında Ukrayna tarım sektöründe hasar kategorileri (Neyter vd.,2024)

ürünlerini, hayvancılık kategorisi ise yok edilen başların değerini yansıtmaktadır. Su ürünleri ve balıkçılık kategorisi ise en küçük oranlı hasara sahiptir.

Şekil 2.2, Ukrayna'nın tarım sektöründe meydana gelen zarar kategorilerini detaylandırmaktadır. Zarar kategorileri, savaş sırasında tarım üretiminde yaşanan aksamalardan kaynaklanan mali kayıpları yansıtmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, en büyük zarar yıllık mahsullerde gözlemlenmektedir. Bunun başlıca nedeni, üretim hacmindeki düşüştür. İkinci büyük zarar kategorisi ise düşük çıktı fiyatlarıdır. Çıktı fiyatlarındaki düşüş, mal ihracatında Rusya'nın yarattığı engeller, bu nedenle taşıma maliyetlerindeki artış ve malların uzun süre depolama tesislerinde tutulması gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, arzın artmasına ve ülke içindeki talebin azalmasına yol açarak, dolaylı yoldan fiyatların düşmesine sebep olmaktadır. Hayvancılık üretimindeki azalma, sürü büyüklüğü ve kapasitesindeki daralmadan kaynaklanmaktadır. Çok yıllık mahsul üretimi kategorisi ise, savaşın devam etmesi sonucu tarım ekim alanlarının azalmasına dayanmaktadır. Ekilebilecek alanların daralması, üretim miktarının azalmasına neden olmaktadır. Son olarak, girdi fiyatları kategorisi, savaşın başlamasıyla birlikte yakıt ve gübre fiyatlarının yükselmesini kapsamaktadır. Yüksek yakıt ve gübre fiyatları, üretim maliyetlerinin artmasına yol açmıştır.

Şekil 2.2. 2024 yılında Ukrayna tarım sektöründe zarar kategorileri (Neyter vd.,2024)

Ukrayna'nın tarım sektörü için önemli bir diğer unsur, yeniden yapılanma ve eski duruma dönüş ihtiyaçlarıdır. Şu anki veriler doğrultusunda, bu ihtiyaçların toplam maliyeti 56,1 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır. Yeniden yapılanma ihtiyaçları, 9,4 milyar dolar tutarında olup, tarımsal üretimin yeniden canlandırılması için gerekli kaynakları ifade etmektedir. Eski duruma dönüş ihtiyaçları ise toplamda 46,7 milyar doları bulmakta ve üç ana kategoriye kapsamaktadır: acil üretim iyileştirme desteği (6,1 milyar dolar), uzun vadeli iyileştirme desteği (35,5 milyar dolar) ve tarımsal kamu kurumlarına destek (5 milyar dolar) (Neyter vd., 2024). Bu verilerin, 2024 yılı itibarıyla mevcut durumu yansıttığı belirtilmelidir. Savaşın devam etmesi, meydana gelen zararlar ve hasarlar, dolayısıyla tarım sektörünün eski durumuna dönmesi için gereken ihtiyaçların her geçen gün artmasına neden olmaktadır.

Ukrayna'nın tarım sektöründe çeşitli ürünler için farklı tahminler yapılmaktadır. Bu tahminler, özellikle tahılların ekim alanları, üretim miktarları ve satışları üzerine odaklanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, tarım ürünlerinin ekim alanları ve üretim hacimleri uzun bir süre boyunca savaştan önceki seviyelere dönmeyecektir. Tahminler, bazı ürünlerin (örneğin, yağlı tohumlar, soya ve kolza tohumu) ancak 2030 yılı itibarıyla eski ekim hacimlerine ulaşabileceğini öngörmektedir. Buğdayın ise savaştan önceki seviyelere ulaşması daha uzun bir zaman alacaktır. Bu farklı sonuçlar, ürünlerin üretim hacimlerine

bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Savaş nedeniyle toprakların zarar görmesi, buğdayın ekim alanlarını ciddi şekilde etkileyecek ve bu durum, buğday üretiminin yeniden yapılanmasını zorlaştıracaktır. Diğer ürünlerin buğdaya kıyasla daha az üretilmesi, bu ürünlerin ekim alanlarının 2030 yılına kadar dengelenmesine katkıda bulunacaktır (Bogonos, 2023a).

Savaş sonrası tarım ürünlerinin üretiminde de bir denge sağlanacaktır; ancak bu varsayım her ürün türü için geçerli olmayabilir. En yüksek üretim hacmine sahip ürün, buğday olarak kalacaktır. 2030 yılından itibaren buğday, arpa, çavdar ve yulafın üretim seviyeleri savaş öncesi durumlarına dönecektir. Buna karşın, mısırın üretimi savaş öncesi seviyelerin altında kalacaktır (Bogonos, 2023a).

İlgili ürünlerin gelecekteki ihracat performansı değerlendirildiğinde, mevcut durumun daha da olumsuz olduğu görülmektedir. Savaşın sona ermesinin ardından tarım ürünlerinin eski ihracat hacimlerine ulaşabilmesi için iki temel faktör önem arz etmektedir: depolama kapasitesinin yeterliliği ve iç piyasa fiyatlarının küresel fiyatlarla uyumlu olması. Ukrayna'da tahıl üretiminin ve birikiminin yanı sıra, savaş ve düşük talep nedeniyle bu ürünlerin büyük hacimlerde satılamaması, Ukrayna içindeki arzı artırmakta ve çiftçileri ürünlerini düşük fiyatlarla satmak zorunda bırakmaktadır. Yapılan araştırmalar, 2030 yılı itibarıyla buğday, mısır ve yağlı tohum yağlarının savaş öncesi ihracat hacimlerine geri dönmeyeceğini göstermektedir. Ancak, yulaf ve çavdarın eski kapasitesine tamamen geri dönmesi öngörülmektedir. Bununla birlikte, bu sonuçlar büyük ölçüde ürünlerin üretim hacimlerine bağlıdır. Buğday ve mısır gibi yüksek hacimli ürünlerin eski satış seviyelerine ulaşması, eski üretim seviyelerine dönmelerinden daha zor ve uzun bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Bogonos, 2023a).

Ayçiçeği, arpa ve buğday sektörlerinin 2040 yılına kadar toparlanması beklenmektedir. 2050 yılı itibarıyla, mevcut dünya piyasası eğilimleri ve savaşın yol açtığı yıkım düzeyi göz önüne alındığında, mısır, çavdar, yulaf ve kolza sektörlerinin toparlanması öngörülmektedir. Bununla birlikte, buğday, arpa ve ayçiçeği sektörlerinin büyümesi tahmin edilirken, soya üretiminde büyük bir düşüş beklenmektedir. Bu durum, Rusya'nın saldırılarının ardından Ukrayna'nın tarımsal gücünü yeniden kazanmasının yaklaşık 20 yıl sürebileceğini göstermektedir (Bogonos, 2023b).

2.4. Savaşın Rusya'ya Etkileri

Rusya'nın etkilenmesi, Ukrayna'ninki gibi kategorilere ayrılmalıdır. Ancak Rusya'nın dış ticaret yapısı, Ukrayna'ninkinden farklı olduğu için, uygulanacak kategoriler de değişiklik göstermektedir. Rusya'nın dış ticareti büyük ölçüde enerji kaynaklarının ihracatına dayanmakta olup, bu nedenle bu kategori öncelikli olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, Rusya'nın savaş başlatması, daha önce belirtilen yaptırımların uygulanmasına yol açmış ve ülkenin çeşitli finansal işlemlerinde zorluklar yaratmıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın finansal sisteminin etkilenmesi, yaşanan etkilerin ikinci kategorisini oluşturmaktadır.

Ukrayna ile kıyaslandığında, Rusya'nın tarım sektörü çok büyük bir rol oynamamaktadır, çünkü Rusya'nın ihracatı daha çok enerji ve diğer alanlara bağlıdır. Ayrıca, savaş bölgesinin Ukrayna topraklarında devam etmesi, Rusya'daki tarım üretimini önemli ölçüde etkilememektedir. Örneğin, Rusya'daki buğday üretimi, savaşın Ukrayna topraklarında devam etmesi nedeniyle büyük bir değişiklik göstermemektedir (Lin vd., 2023). Rusya'nın tahıl ihracatındaki aksamının GSYH üzerindeki etkisi, yalnızca 3,8 milyon dolar yani yaklaşık %0,0002 gibi nispeten küçük bir orana denk gelmektedir. İki ülke arasındaki bu farkın temel nedeni, Rusya'nın ticaret bağımlılığının çok daha düşük olmasıdır (Rose vd., 2023).

2.4.1. Savaşın Rusya enerji sektörüne etkileri

Rusya'nın agresif hareketlerine karşı uygulanan yaptırımlar ve sınırlamalar çeşitli alanlarda izlenmektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın savaşın etkilerinden farklı sektörlerde nasıl etkilendiği gözlemlenmektedir. Ülkenin enerji sağlama konusunda kritik bir rol üstlenmiş olması, bazı yaptırımların etkinliği hakkında tartışmalara neden olmaktadır. 2014 yılından itibaren Rusya'nın yaptırımlar altında bulunması ve bu şartlara sekiz yıl boyunca uyum sağlayabilmesi, 2022 yılında uygulanan bazı yaptırımların etkisini neredeyse etkisiz hale getirmiştir. Ancak, bu durum her yaptırım için geçerli olmayabilir. Bu nedenle, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından alınan tedbirler detaylı bir şekilde incelenmelidir. Ayrıca, Rusya'nın uluslararası ödemeler sisteminden dışlanması, Asya ile

yeni işbirlikleri geliştirmesi ve yeni ticaret ortakları arayışında bulunması gibi unsurlar da değerlendirilmelidir.

Rusya, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük petrol üreticisi ülkesidir. Rusya tarafından ihraç edilen petrol, dünya genelinde %12.8 oranında bir paya sahip olup, bu oran küresel petrol talebini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda, Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesi ve ABD tarafından Rus petrolüne ambargo uygulanması, kısa vadede petrol piyasasındaki arzı ciddi şekilde etkilemiştir (Zhang vd., 2023). Bu durum, tarihte yaşanan diğer petrol krizleri ile benzerlikler taşıyabilir ve dünya genelinde daha geniş çaplı etkiler yaratabilir.

Rusya'ya uygulanan ambargolar dört ana sektörü kapsamaktadır: kömür, doğal gaz, ham petrol ve bu ürünlerin rafine edilmiş hali. Enerji ihracatına dayalı bir ekonomi olarak uluslararası ticarete aktif rol oynayan Rusya, AB tarafından uygulanan bu ambargolar nedeniyle sektörel bazda farklı etkiler yaşamaktadır. Bunun nedeni, Avrupa ile gerçekleştirilen enerji ticaretinde bu dört sektörün birbirinden farklı oranlara sahip olmasıdır. Bazı ürünlerin ithalat oranlarını hızla azaltmak mümkün olsa da, doğal gaz gibi büyük ticaret payına sahip sektörlerde hem Rusya hem de AB için zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, Rusya'nın sektörel etkilenmesi değişiklik göstermekte olup, farklı gruplar olarak incelenmesi gerekmektedir. Yani, Rusya'nın enerji sektörü üzerindeki etkiler petrol, doğal gaz ve diğer ürünler olarak gruplandırılabilir.

2019 yılında ham petrol, Rusya'nın toplam ihracatının %24'ünü temsil etmektedir. Doğal gaz açısından, AB 2021 yılında toplam tüketiminin %40'ını Rusya'dan ithal etmiştir. Ancak, Kuzey Akım-2 gaz boru hattının durdurulmasının ardından Rus gazı ithalatı 2022 yılı itibarıyla önemli ölçüde düşmüştür. Şubat 2023 itibarıyla AB, Rusya'dan dizel yakıt gibi rafine edilmiş petrol ürünlerinin ithalatını da yasaklamıştır. Ayrıca, Ağustos 2022'de yürürlüğe giren beşinci yaptırım paketi ile kömür ithalatı da yasaklanmıştır (Monastyrenko ve Picard, 2023).

Savaşın başlamasından sonra Rusya'nın ihracatında %15,7 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Bu artış, büyük ölçüde mineral kaynakları ihracatından kaynaklanmaktadır. 2022 yılının Şubat ve Ağustos ayları arasında Rusya'nın mineral kaynakları ihracatı 61,2

milyar dolara ulaşmıştır. Bu satışların büyük kısmı Asya ülkeleriyle gerçekleşmiştir; Asya ülkelerinin ithalatı 41,1 milyar dolar değerindedir (Steinbach, 2023). Dört fosil yakıt türü arasında, doğal gaz ambargosu Rus refahı üzerinde en belirgin olumsuz etkiye sahipken (%2,64), kömür yasağının etkisi en küçüktür. Bununla birlikte, Rus refahındaki en büyük düşüş, tüm fosil yakıt sektörlerini kapsadığında %7,2 olarak kaydedilmiştir (Monastyrenko ve Picard, 2023).

2.4.1.1. Petrol sektörüne etkileri

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaşın ardından ham petrol fiyatlarında bir artış gözlemlenmiştir. Özellikle 8 Mart 2022 tarihinde ham petrolün fiyatı 124.98 dolara çıkarak, Temmuz 2008'den bu yana görülen en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Zhang vd., 2023). Bu dönemde savaşın ham petrolün kısa vadeli fiyatları üzerinde belirgin etkiler yarattığı ve petrolün vadeli işlem (futures) fiyatlarının dalgalandığı gözlemlenmiştir. Jeopolitik çatışmaların yatırımcılar üzerinde dikkat çekici bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum, spekülasyonların artmasına ve kısa vadeli fiyatlarda volatilitenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu volatilité petrol fiyatlarını yükseltmekte ve kısa vadeli petrol fiyatlarındaki dalgalanmaları tetiklemektedir (Zhang vd., 2023).

Kilian, Rapson ve Schipper (2024) tarafından yapılan çalışmada, Rusya'ya yönelik Avrupa Birliği tarafından uygulanan ambargonun başlangıçta piyasada yarattığı etki şöyle açıklanmaktadır: Pazar, Rus petrolünün alıcıları ve alıcı olmayanlar olarak ikiye ayrıldı. Bu durum, Rus petrolünün pazara ulaşması için kat etmesi gereken mesafeyi ve dolayısıyla nakliye maliyetini artırdı. Sonuç olarak, tanker piyasasında bir kıtlık meydana geldi ve petrolün belirli bir mesafeye deniz yoluyla taşınma maliyeti yükseldi. Ambargo, büyük miktarda Rus petrolü tüketme kapasitesine sahip Hindistan ve Çin'in pazarlık gücünü artırdı. Bu iki ülke, diğer büyük alıcılar olarak, Rusya'dan petrol alma koşullarında daha avantajlı şartlar elde etme fırsatı buldu (Kilian vd., 2024).

Ocak 2022 itibarıyla, Rusya'nın ham petrol ihracatı, hem Çin ve Batı Avrupa'ya boru hattı aracılığıyla hem de Baltik Denizi, Karadeniz ve Japon Denizi'ndeki limanlardan deniz

yoluyla gerçekleştirilmekteydi. Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline karşılık olarak, birçok ülke deniz yoluyla Rus ham petrolü ithalatını sınırlamaya yöneldi. Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Güney Kore gibi pek çok Avrupa ülkesi, Rusya'dan deniz yoluyla yapılan ithalatı azalttı. Buna karşın, Hindistan, Çin ve Türkiye gibi ülkeler, indirimli fiyatlardan yararlanarak deniz yoluyla Rus ham petrolü ithalatını önemli ölçüde artırmıştır (Kilian vd., 2024).

Mart 2023 itibarıyla Hindistan, Rusya'dan deniz yoluyla ithal ettiği petrol miktarı bakımından Çin'in yaklaşık üç katına ulaştı ve Rusya'nın deniz yoluyla yapılan petrol ihracatında başlıca hedef ülke haline geldi. Hindistan'ın düşük maliyetli Rus petrolü ithalatı, Orta Doğu, Batı Afrika ve ABD'den gelen yüksek maliyetli ham petrol ithalatını kısmen telafi etti. Bu ithalat, Rusya'dan gelen indirimli ham petrolün Hindistan rafinerileri tarafından işlenip, rafine ürünler olarak uluslararası piyasalarda satışa sunulması yoluyla bir arbitraj fırsatını yansıtıyordu. Dolayısıyla, Rusya'nın Hindistan'a deniz yoluyla yaptığı ham petrol ihracatı, Ocak 2022'den Mart 2023'e kadar önemli ölçüde artış göstermiştir. Rusya, deniz yoluyla yaptığı ihracatı Avrupa'dan Asya'ya başarılı bir şekilde yönlendirmenin yanı sıra, Avrupa'ya boru hattıyla yapılan petrol ihracatındaki azalmayı da telafi etmeyi başarmıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin birincil etkisi, petrol ticaretinde bir daralma değil, petrol ticareti akışlarının yeniden yönlendirilmesi olmuştur (Kilian vd., 2024). Rusya, Avrupa Birliği ile olan ticaret kaybının yaklaşık dörtte birini Çin'e, birkaç yüzdesini ise Hindistan'a yönlendirmektedir. Rusya'nın ihracatında önemli bir düşüş gözlemlenirken, dünya genelindeki tüketimde çok daha az bir azalma meydana gelmiştir (Monastyrenko ve Picard, 2023).

Rusya'nın doğal gaz ihracatında yaklaşık %90 oranında bir azalma gözlemlenirken, ham ve rafine petrol ihracatı yalnızca %5 oranında azalmıştır. Bu büyük düşüş, Avrupa'ya yönelik boru hatlarının kapatılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, Rusya'nın Avrupa dışı bölgelere gerçekleştirdiği petrol ihracatı, Avrupa pazarlarının kapanmasını önemli ölçüde telafi etmiştir. Bu durum, Rusya'nın petrol ihracatından elde ettiği dış gelirleri artırarak, Avrupa'ya yapılan önceki ihracatlardan kaybedilen geliri daha az önemli hale getirmektedir (Rojas-Romagosa, 2024).

Rusya'nın petrol gelirlerinde gözlemlenen düşüşün bir kısmı, 2022'nin ikinci yarısında küresel talebin zayıflaması ile küresel petrol fiyatlarındaki düşüşü yansıtmaktadır. Buna karşın, 2022'nin ilk yarısında petrol fiyatlarındaki artış, Rusya'nın petrol gelirlerinin artışına katkıda bulunmuştur. Bu durum, Avrupa Birliği ve diğer dünya liderlerinin Ukrayna'nın işgaline yönelik politik tepkisinin etkinliğini sorgulayan bir değerlendirmeyi gündeme getirmektedir. Petrol gelirleriyle ölçülen yaptırımların etkinliği, 2023'ün başlarından ziyade Haziran 2022'de maksimum seviyeye ulaşmıştır. Bu tarihten sonra önemli bir değişim gözlemlenmemiştir, çünkü Rusya, enerji ihracatını dengelemeye çalışarak alternatifler geliştirmiştir. Ukrayna'nın işgalinin hemen ardından uygulanan gayri resmi yaptırımlar, 2022'nin ikinci yarısında, resmi ambargo beklentisiyle bir miktar gevşetilmeden önce, Rusya'nın gelirlerini azaltmada oldukça etkili olmuştur (Kilian vd., 2024). Ancak, bu ambargoların etkinliği sürekli olarak algılanmamalıdır. 2023 yılından itibaren enerji ambargolarının etkilerinin zayıflaması, yeni uygulamaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Savaşın başlamasının ardından, yukarıda bahsedilen yaptırımlar nedeniyle Rusya'nın ticaretinde aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Bu durum, yeni çözümler geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, "gölge tankerler" ve uzun mesafeli ticaret ile nakliye sorunları ön plana çıkmıştır. Yaptırımların etkilerinden kaçınarak ticareti sürdürme amacıyla Rusya, gölge tankerler olarak adlandırılan, başka ülkelerde kayıtlı olan tankerler aracılığıyla petrol ticaretine devam etmiştir. Diğer yandan, Rusya'nın petrol ihracatını sürdürebilmesi için çeşitli nakliye araçlarına erişimi gerekmektedir. Gölge tankerler, tavan fiyat politikasını uygulamayan ülkelere ait olup sigortalı oldukları için yaptırımlardan etkilenmemektedir. Mevcut durumda, Rusya'nın toplam petrol ihracatının %37'sini gerçekleştiren yüzlerce gölge tanker bulunmaktadır (Kilian vd., 2024). Kaçak olarak da adlandırılabilen bu gölge tankerler sorunu, Rusya'ya uygulanan ambargoların etkinliğini sorgulamakta ve hukuki engellerin bulunmaması ile uzun mesafe nakliye zorluklarına rağmen petrol ihracatının devam etmesi, AB'nin uyguladığı politikaların yetersiz olduğunu göstermektedir.

Gemilerin uzun mesafe taşıma süreçleri, alıcı pazarlarındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. 2022 öncesinde Avrupa, Rus ham petrolü için ana hedef pazar konumundaydı. Ancak, Avrupa Birliği ve diğer ülkeler Rusya'dan petrol ithalatını azalttıktan sonra, Rusya'nın ham petrolünü daha uzak alıcılara satması gerekliliği doğdu. Bu durum,

"pazar segmentasyonu" olarak adlandırılan bir değişime yol aadı. Daha uzak mesafelere yapılan sevkiyatlar, hem sigorta hem de nakliye maliyetlerinde artışa neden oldu. Rus petrolünün taşınması gereken mesafe uzadıka, nakliye maliyetleri de yükseldi ve tankerlerin denizde kalma süreleri uzadı. Ayrıca, Avrupa'ya yapılan boru hattı ile ihracatın Asya'ya deniz yoluyla yapılan ihracatla ikame edilmesi, tanker kıtlığını artırdı. Bu durum, sigorta oranlarında bir değişiklik olmadan bile tanker fiyatlarının artmasına neden oldu; ancak sigorta primlerinin savaş ve/veya yaptırımlara bağlı olarak tepki vermesi, bu artışı daha da belirgin hale getirdi. Bu sebeple, Rusya'nın rekabetçi kalabilmesi için Brent petrol fiyatına kıyasla daha büyük bir indirim yapması gerektiği görölmüştür (Kilian vd., 2024). Bu petrol indirimleri, özellikle Çin, Hindistan ve Türkiye gibi alıcılar için bir fırsat oluşturmuştur. Rusya, ham petrol ihracatını kısmen Çin'e yönlendirirken, Hindistan ise Rus yakıtlarının ithalatını sınırlı ölçüde artırmıştır (Monastyrenko ve Picard, 2023).

Rusya, petrol ihracatının menşeini gizleyerek ambargo kısıtlamalarını aşma konusunda giderek daha yetkin hale gelmiştir. Bu durum, Hindistan ve Çin'in pazar gücünü azaltmaktadır. Türkiye'nin Rusya'dan petrol ithalatı da son dönemde belirgin bir artış göstermiştir. Türkiye'nin ithalatı Mart ile Kasım ayları arasında iki katına çıkmıştır. Bu petrolün büyük bir kısmı, doğrudan veya dolaylı yollarla Avrupa'ya ulaşarak petrol ambargosunun etkisiz hale gelmesine neden olmuştur (Kilian vd., 2024). Bu durum, AB tarafından uygulanan yaptırımlara rağmen petrolün Avrupa'ya girişinin durdurulmadığını, sadece dolaylı yollarla sağlandığını ortaya koymaktadır. Ancak, Rusya'nın ihracatını Çin ve Hindistan'a yönlendirmede tam anlamıyla etkili olduğu söylenemez. Genel olarak, her ambargo Rusya'nın GSYH'sının birkaç puanına eşdeğer bir ticari ihracat kaybına yol açmaktadır (Monastyrenko ve Picard, 2023).

2.4.1.2. Doğal gaz sektörüne etkileri

Rusya'nın doğal gaz ihracatının savaş öncesi seviyelere dönmesi için, Çin'e daha büyük miktarlarda ihracat yapması ve/veya Hindistan ve diğer büyük pazarlara ihracatını artırması gerekmektedir. Çin'e yönlendirilen Rus doğal gazı ve artan sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ticareti, Rus ihracatındaki düşüşü kısmen dengelemektedir. Ham ve rafine petrol, toplam Rus ihracatının neredeyse yarısını temsil ettiğinden, toplam ihracat büyük ölçüde petrol

ihracatındaki değişikliklerden etkilenmektedir. Bu nedenle, doğal gaz ihracatının yeniden yönlendirilmesinin toplam ihracat üzerindeki etkisi sınırlı kalmakta ve bu etki, petrol ihracatının yeniden yönlendirilmesine kıyasla daha az önemli olmaktadır (Rojas-Romagosa, 2024).

AB'nin Rus doğal gazına yönelik uyguladığı ambargo, AB ile Rusya arasındaki doğal gaz taşıma altyapılarına yapılan son yatırımlardan dolayı önemli bir etkiye sahiptir. Rusya üzerindeki etkisi, AB üzerindeki etkiden yaklaşık beş kat daha fazladır; Rusya'nın etkilenmesi 51,010 milyon ABD Doları olarak değerlendirilirken, AB'nin etkilenmesi sadece 9,859 milyon ABD Doları olarak ölçölmektedir. Rusya'dan AB ölkelerine yapılan ihracat 61,852 milyon ABD Doları düşöş göstermiştir ve bu durum, Rusya'nın toplam kaybının büyük bir kısmını oluşturmakta, yani 76,077 milyon ABD Doları ya da Rusya'nın GSYH'sının %4,8'ine tekaböl etmektedir (Monastyrenko ve Picard, 2023).

2.4.1.3. Diğer enerji kaynaklarına etkileri

Rafine kömür ve petrol ürünlerinin yasaklanmasının Rusya üzerinde diğer ölkelere kıyasla çok daha büyük bir refah kaybına yol açtığı görölmektedir. Ayrıca, G7, AB ve OECD koalisyonları tarafından tüm fosil yakıt sektörlerinin yasaklanması, sırasıyla Rusya için %7,2, %12,26 ve %16,57 oranında refah kaybına neden olmaktadır. Bu bağlamda, OECD ölkeleri koalisyonunun Rusya'nın refahı üzerinde en etkili etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir (Monastyrenko & Picard, 2023).

AB, kömür arzındaki yaklaşık üçte ikilik kaybı, kendi topraklarından, ABD'den ve diğer dünya bölgelerinden karşılamaktadır. Küresel kömür tüketiminde 2483 milyon ABD doları azalma meydana gelmiş olup, bu durum Rusya'nın kömür tüketimindeki azalmanın yaklaşık onda birine karşılık gelmektedir. Ayrıca, bu gelişme karbon emisyonlarının azaltılmasını teşvik etmektedir (Monastyrenko & Picard, 2023).

2.4.2. Savaşın Rusya'nın finansal sistemine etkileri

Rusya üzerinde önemli etkiler yaratan ve uluslararası ticaretten dışlanmasına yol açan uygulama, ölkenin SWIFT uluslararası ödeme sisteminden çıkarılması olmuştur. Öncesinde,

2014 yılında Kırım'ın işgalinden sonra Rusya'nın altı büyük bankasına yönelik yaptırımlar uygulanmıştı; ancak bu bankalar SWIFT sisteminden çıkarılmamıştı. 2022'de başlayan savaşla birlikte uygulanan sınırlamalar, Rusya için büyük bir darbe oluşturdu. Yaptırımlar kapsamındaki bankalar yalnızca uluslararası ödeme sisteminden dışlanmakla kalmayıp, tüm yabancı rezervlerini de kaybetmiştir. Bu sert müdahaleyle birlikte Rusya'nın finansal kayıpları daha da derinleşmiştir. Tam işlem yasağına tabi olan sekiz Rus bankasına yönelik getirilen ek kısıtlamalar, bu bankalarla ilişkili kişiler, kuruluşlar veya organizasyonlar tarafından sahip olunan veya kontrol edilen tüm fonların ve ekonomik kaynakların dondurulmasını sağlamıştır. Ayrıca, bu fonlar veya ekonomik kaynaklar doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen tarafların kullanımına sunulamamakta veya bu taraflar tarafından kullanılamamaktadır (Drott vd., 2024).

Avrupa Birliği'nin erken dönemde uygulamaya koyduğu çeşitli kısıtlamalar arasında sermaye piyasası yaptırımları da bulunmaktadır. Bu yaptırımlar, AB piyasasında yer alan katılımcıların, yaptırıma tabi tutulan kurumların ihraç ettiği devredilebilir menkul kıymetler ve para piyasası araçlarını alıp satmalarını yasaklamakta ve bu kurumlara herhangi bir vadede yeni kredi verilmesini engellemektedir. Sonuç olarak, hedef alınan Rus bankaları AB'de sermaye piyasası araçları kullanarak yeniden finansman sağlayamamaktadır. Ancak, bu tedbirler doğrudan ödemeleri hedef almadığından, yaptırım altındaki bankaların diğer ihracatçılardan menkul kıymet alım satımı yapmalarına engel teşkil etmemektedir (Drott vd., 2024).

Etkilenen kurumlar, Çin Sınır Ötesi Bankalararası Ödeme Sistemi (CIPS) gibi alternatif ödeme sistemlerini veya güvenli faks hatları gibi diğer iletişim kanallarını kullanarak uluslararası kredi transferlerine devam edebilirler. Ancak, bu dışlama nedeniyle finansal işlemlerin sayısında ve hacminde önemli bir azalma yaşanması muhtemeldir. Yani, böyle bir dışlamaya yanıt olarak Rusya, diğer uluslararası ödeme sistemlerine başvurabilir veya alternatif bir para birimiyle ödeme yapmayı tercih edebilir. Ancak, SWIFT sisteminin kapsamlı yapısı ve neredeyse tüm ülkeleri kapsayan doğası göz önüne alındığında, bu geçiş son derece zor ve maliyetli olabilir. Dolayısıyla, gelecekte gerçekleştirilebilecek işlem sayısı ve bu işlemlerin hacmi önemli ölçüde düşecektir.

Trans-Avrupa Otomatik Gerçek Zamanlı Brüt Hesaplaşma Ekspres Transfer Sistemi (TARGET2), Eurosystem tarafından sahip olunan ve işletilen bir ödeme sistemidir. Bu sistem, Euro cinsinden ödemelerin merkez bankası parası ile gerçekleştirilmesini sağlayarak, Avrupa Birliği bankalarının birbirleri arasında gerçek zamanlı para transferi yapmalarına olanak tanımaktadır. Sermaye piyasası yaptırımlarına tabi tutulan Rus bankaları, bu kısıtlamalar uygulanmadan önce de TARGET2 sistemine daha az katılım göstermekteydi ve bu fark, yaptırımlar sonrasında daha belirgin hale gelmiştir. Ayrıca, bir bankanın SWIFT'ten çıkarılması veya işlem yasağına maruz kalması durumunda, TARGET2'deki ticari faaliyetleri neredeyse tamamen durmaktadır. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgalinin ardından Rus bankalarına uygulanan mali kısıtlamalar, TARGET2'deki ödeme akışlarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Yaptırımların devreye girmesiyle birlikte, yaptırıma tabi tutulan Rus bankalarının hesaplarındaki girişler ortalama %59 oranında azalırken, çıkışlar %50 oranında azalmıştır (Drott vd., 2024).

2022 yılında, Avrupa Birliği'nin daha sıkı tedbirler benimsemesiyle birlikte, yaptırımların ödeme akışları üzerindeki olumsuz etkilerinin belirgin bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir. Tahminlerimiz doğrultusunda, yaptırım uygulanan Rus bankalarının TARGET2 sistemi üzerinden gerçekleştirilen ödeme girişleri ve çıkışlarının yaklaşık %92 oranında azaldığı ortaya çıkmıştır. Özellikle, bir bankanın SWIFT ile bağlantısının kesilmesi durumunda, bu bankanın ödeme giriş ve çıkışlarının tamamen durma noktasına geldiği gözlemlenmiştir (Drott vd., 2024).

Genel olarak, finansal yaptırımların, bu önlemlerden etkilenen Rus bankalarının ödeme akışlarını önemli ölçüde azalttığı güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Ayrıca, yaptırımların güçlendirilmesi (ek kısıtlayıcı önlemler alınarak) hedeflenen sonuçları sağlamaktadır; örneğin, bir bankanın SWIFT'ten dışlanması gibi bazı kısıtlama türleri, ödeme akışlarının neredeyse tamamen durmasına yol açabilmektedir (Drott vd., 2024).

2.5. Savaşın Avrupa Birliği'ne Etkileri

2022 yılında Avrupa'daki doğalgaz fiyatları, 2021 yılına kıyasla on kat artış göstermiştir. Aynı dönemde petrol fiyatları ise iki katına çıkmıştır. Bu tür fiyat artışları,

dünya genelinde yoksulluğu artırmakta ve mal ile hizmet üretimini azaltmaktadır. Rusya, doğalgaz ve petrolün yanı sıra nadir metaller ve soy gazların da önemli ihracatçısıdır. Özellikle otomotiv endüstrisi için kritik öneme sahip palladyumun büyük bir ihracatçısıdır. Ayrıca, hem Rusya hem de Ukrayna, argon ve neon gibi soy gazların önemli ihracatçılarındandır. İhraç edilen diğer metaller arasında titanyum ve uranyum bulunmaktadır. Savaşın başlamasının ardından, bu maddelerin fiyatlarında büyük artışlar yaşanmıştır (Orhan, 2022). Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonucunda, Ukrayna'nın ihracattaki payında yaşanan azalma, Orta ve Doğu Avrupa'da ve genel olarak küresel ekonomide belirgin bir ekonomik zayıflığa yol açmıştır. Bu durum, Avrupa Birliği'nin dış ticaretinde çeşitli zorluklara neden olmuştur (Boichenko vd., 2023).

Di Bella ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği çalışmaya göre, kısa vadede, Orta ve Doğu Avrupa'nın en hassas ülkeleri olan Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti, gaz tüketiminde %40'a varan oranlarda kıtlık ve gayri safi yurtiçi hasılda %6'ya kadar küçülme riski ile karşı karşıya kalmıştır (Di Bella vd., 2022).

Uygulanan birleşik ambargo, Rusya'nın refahını önemli ölçüde etkilemiş ve Avrupa Birliği koalisyonu için %12,26 oranında bir kayba yol açmıştır. Bu kayıp, OECD ülkelerinin dahil edilmesiyle %16,57'ye yükselmiştir. G7, AB ve OECD ülkelerinin ortak koalisyonu, belirgin bir fark yaratmasa da, bu durum yaptırım uygulayan ülkelere daha geniş bir koalisyonun Rusya ekonomisi üzerinde daha zararlı bir etki yarattığını göstermektedir. Yaptırım uygulayan ülkeler arasında en büyük kayıplar AB koalisyonunda (%3,25) yaşanmaktadır. Bunun temel nedeni, AB'nin Rusya'dan net fosil enerji ithalatçısı olarak hareket etmesidir. Hem AB hem de OECD tarafından uygulanan ambargolar, Rusya'nın ekonomisi üzerinde önemli bir etki yapmaktadır. Ayrıca, analiz, yaptırım uygulayan ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri ortaya koymuş ve ticaret kısıtlamalarından kaynaklanan bağlantısız ülkeler için potansiyel kazançları vurgulamıştır (Monastyrenko ve Picard, 2023).

Norveç, Avrupa kıtasında Rus fosil enerjisini kolaylıkla ikame etme kapasitesine sahip önemli bir petrol üreticisi olarak %11,98 oranında belirgin bir refah artışı göstermektedir.

Rusya'nın ekonomik kayıplarının yanı sıra, yaptırım uygulayan ülkeler de ortak ambargonun olumsuz etkilerinden net bir şekilde etkilenmektedir. Örneğin, Letonya,

Bulgaristan, Slovakya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti, Rusya'nın kayıplarını dahi aşan refah kayıpları yaşamaktadır; bu kayıplar %37,09 ile %18,87 arasında değişmektedir. Buna karşın, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi Rusya'dan coğrafi olarak daha uzak olan Avrupa ülkeleri, daha düşük seviyelerde refah kaybı yaşamaktadır (Monastyrenko & Picard, 2023).

Almanya, gaz ithalatının yaklaşık üçte ikisini Norveç ve Hollanda'dan karşılamaktadır. Ambargoların uzun vadeli etkileri göz önüne alındığında, Almanya'nın gaz tedarikini komşu üreticilerden ve petrol tedarikini ise çeşitli ülkelere sağlaması öngörülmektedir. Gaz fiyatları, petrol fiyatlarından önemli ölçüde daha fazla artış göstermektedir, bu durum Alman kimyasal ürünleri ve bu ürünlerin fiyatları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Özellikle, Almanya'nın Rusya'ya yaptığı kimyasal ürün, makine, ulaşım ekipmanı ve motorlu araç ihracatında dikkate değer bir düşüş yaşanmaktadır. Bununla birlikte, bazı Alman imalat sektörleri, fosil yakıt üreticisi ülkelere ve imalat çıktılarına yüksek fiyat artışları yaşayan ülkelere yapılan ihracatta bir artış görmektedir (Monastyrenko & Picard, 2023).

Fransa, Almanya gibi diğer Avrupa ülkelerine kıyasla fosil yakıtlara daha az bağımlı olmasına rağmen, fosil yakıtlar Fransa'nın birincil enerji kullanımında önemli bir paya sahiptir. Doğal gaz, Fransa'nın birincil enerji kullanımının yaklaşık %15'ini, petrol ise %29'unu oluşturmaktadır. Fransa, Rusya'nın fosil yakıt ithalatına Almanya'dan daha az maruz kalmakla birlikte, Rus gazı Fransız doğal gaz tüketiminin yaklaşık %20'sini temsil etmektedir (bu oran Almanya için %55'tir) (Baqae vd., 2022).

2.5.1. Savaşın Avrupa Birliği enerji sektörüne etkileri

Uygulanan yaptırımlar, petrol ve gaz fiyatlarında artışa neden olmuş, ancak bu durumun diğer bir boyutu, Avrupa Birliği'nin yeşil enerji politikalarını hızlandırmasını tetikleyebilir. Bununla birlikte, enerji ticaretindeki bozulma, Avrupa'da nükleer enerjinin daha fazla kullanılmasına yol açmıştır. Bu nedenle, yeşil enerjiye geçişin hızlandırılması konusunda belirsizlikler mevcuttur (Orhan, 2022).

Rusya'nın doğal gaz ve petrol ihracatında yaşanan kesintiler, AB ülkeleri için hem riskler hem de fırsatlar doğurmaktadır. Kısa vadede, AB, gaz sıkıntısıyla karşılaşmış ve bu durum, Avrupa'da büyük fiyat artışlarına ve enerji krizine yol açmıştır. Öte yandan,

Rusya'dan enerji ithalatına olan aşırı bağımlılığın azalması, AB'nin enerji güvenliğini artırma ve yenilenebilir enerjiye dayalı yeşil bir ekonomiye dönüşümünü hızlandırma fırsatını sunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle tetiklenen ticari aksaklıkların orta vadede Avrupa ülkeleri için mütevazı ekonomik kayıplara yol açması beklenmektedir. Özellikle, Rusya'nın AB'ye gaz ihracatını durdurması, 2022 ve 2023 yıllarında yüksek enerji fiyatlarına ve Rus gazına bağımlı olan Avrupa ülkeleri için önemli ekonomik kayıplara neden olmuştur (Rojas-Romagosa, 2024).

2.5.1.1. Doğal gaz sektörüne etkileri

AB ve Rusya arasındaki enerji ticaretini kesme yönündeki stratejik kararların etkisiyle, 2027 yılı itibarıyla Rusya ile AB arasında doğal gaz ve petrol ticaretinin tamamen durdurulması beklenmektedir. Bu durum, savaş sonrasında Avrupa'nın enerji güvenliğini önemli ölçüde etkileyecektir. Doğal gaz ticareti, boru hatları veya LNG tesisleri gibi özel altyapılar gerektirdiğinden, bu altyapıların değiştirilmesi daha zor bir süreçtir. Buna karşın, petrol ticareti daha esnek bir yapıdadır ve tedarikçilerin değiştirilmesi nispeten daha kolaydır. Dolayısıyla, AB'nin enerji güvenliğini artırma çabaları, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapma, enerji verimliliğini artırma ve enerji arzını çeşitlendirme stratejilerine odaklanacaktır. Bu süreçte, AB'nin enerji bağımlılığını azaltarak sürdürülebilir enerji çözümlerine yönelmesi, uzun vadede enerji piyasasında daha istikrarlı ve bağımsız bir konum elde etmesini sağlayabilir (Rojas-Romagosa, 2024).

Savaşın başlamasının ardından uygulanan yaptırımlar ve belirlenen hedefler doğrultusunda, AB'nin kömür, doğal gaz ve petrol ithalatında azalma gözlemlenmiştir. Rusya-Ukrayna savaşının etkisiyle, AB'nin Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımlara Moskova'nın enerji aracılığıyla karşılık vermesi sonucu, Rus gazı ithalatı önemli ölçüde azalmıştır. Bu azalma, büyük ölçüde sıvılaştırılmış doğal gaz ve tedarikçi ülke çeşitlendirmesi yoluyla telafi edilmiştir. Bu bağlamda, ABD öne çıkmıştır; Mart 2023'te Biden yönetimi ile Avrupa Komisyonu, ABD-AB gaz ticaretini 2030 yılına kadar yılda en az 50 milyar metreküp artırma konusunda bir anlaşma sağlamıştır. Sonuç olarak, ABD'nin 2022 yılında AB'ye yaptığı doğal gaz ihracatı %143 oranında bir artış göstermiştir. Ayrıca, Katar, Mısır, Cezayir, Norveç, Azerbaycan ve Angola gibi ülkeler, Rusya'ya alternatif olarak AB

ile anlaşma sağlamıştır. Bu şekilde, savaşın AB üzerindeki etkisi, enerji alanında gaz ve petrol ithalat yollarındaki değişikliklerle kendini göstermiş ve bazı ülkeler için enerji ticaret yollarında dönüşümler meydana gelmiştir (Özsoy, 2023).

Enerji Birliği Çerçeve Strateji Belgesi, Avrupa'ya gaz arzını çeşitlendirme amacı doğrultusunda Orta Asya ülkelerinin gazlarının Avrupa'ya ihraç edilebilmesi için Güney Gaz Koridoru projelerinin yoğunlaştırılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, Cezayir, Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Orta Doğu, Afrika ve diğer potansiyel tedarikçiler gibi önemi artan üretici ve transit ülkelerle stratejik enerji ortaklıklarının tesis edilmesi için tüm dış politika araçlarının kullanılmasının Avrupa enerji ve iklim diplomasisinin bir bileşeni olduğu vurgulanmıştır. Belge, Ukrayna ile enerji alanında stratejik ortaklığın güçlendirilmesine özel önem verileceğini ve AB'nin uygun koşullar sağlandığında Rusya ile enerji ilişkisini karşılıklı yarar sağlayacak şekilde yeniden düzenleyebileceğini ifade etmektedir. Ukrayna krizinin etkisiyle Karadeniz üzerinden Avrupa'ya gaz taşınması hedeflenen Güney Akım projesi bu dönemde başlatılmıştır. Ancak, Kırım'ın ilhakına rağmen AB'nin Rus enerjisine olan bağımlılığı devam etmiştir. Rusya'dan ithal edilen enerji miktarındaki artış ve Kuzey Akım 2 boru hattının inşası bu durumu teyit etmektedir (Özsoy, 2023).

Enerji güvenliği bu bağlamda ön plandadır. AB ülkeleri genel olarak enerji ihtiyaçlarının yaklaşık %50'sini ithalat yoluyla karşılamaktadır. 2023 yazında Avrupa'nın Rusya'dan yaptığı doğal gaz ithalatı, savaş öncesi seviyelerin yaklaşık %25'ine düşmüştür. Bu veriler ve AB'nin taahhütleri doğrultusunda, Avrupa'nın 2027 yılına kadar Rusya'dan tüm enerji ithalatını durdurması öngörülmektedir. Bu durum, hem AB hem de Rusya'nın orta vadede enerji tedariklerini birbirinden ayırma kararı aldığını göstermektedir (Rojas-Romagosa, 2024).

Gaz üretimindeki azalma belirgin bir şekilde hissedilmemektedir, zira Avrupa'ya yönelik Rus gazı tedarikinin neredeyse tamamen diğer doğal gaz tedarikçileri tarafından telafi edilmesi sağlanmıştır. Rusya'dan yapılan ithalatın büyük ölçüde Avrupa dışındaki diğer ülkelerden sağlanan enerji ile ikame edilmesi, Avrupa'nın dış enerji tedarikçilerine olan bağımlılığını sürdürmeye devam edecektir. Nispeten küçük fiyat artışları, Rus doğal gazının Avrupa'daki diğer tedarikçiler tarafından ikame edilmesini ve uluslararası piyasalarda LNG arzındaki artışı yansıtmaktadır. Bu nedenle, başlangıçta gözlemlenen yüksek uluslararası gaz

fiyatlarına rağmen, orta vadede Rusya dışındaki ülkelerden yapılan doğal gaz ihracatındaki artışın, Rus boru hattı gazının yarattığı arz boşluğunu doldurması öngörülmektedir. Rusya'dan enerji ithalatının sona erdirilmesi, Avrupa ülkelerini yenilenebilir enerji üretimine daha hızlı geçiş yapmaya teşvik etmektedir. Bu durum, Avrupa'da daha çevreci bir elektrik üretim karışımının oluşmasını sağlayacak ve savaşıla bağlantılı ticaret kesintilerinin bir sonucu olarak Avrupa Birliği'nin toplam emisyonlarını %2 ile %5 arasında azaltacaktır (Rojas-Romagosa, 2024).

2.5.1.2. Petrol sektörüne etkileri

Petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olmayan Avrupa Birliği, küresel ölçekte enerji tüketiminin en yüksek olduğu bölgelerden biridir ve enerji tedarikinde özellikle Rusya'ya bağımlıdır. İklim nötrlüğüne ulaşma hedefi doğrultusunda enerji bağımlılığını azaltmayı amaçlayan AB, politikalarını güncelleyerek Rusya-Ukrayna savaşı ile birlikte enerji geçiş sürecini hızlandırmıştır. Ancak, Enerji Enstitüsü'nün 2023 yılı raporuna göre, kısa vadede petrol ve doğal gazın birincil enerji tüketimi içindeki öneminin devam etmesi öngörülmektedir (Özsoy, 2023). Bu durum, alternatif enerji kaynaklarına geçişin gerçekleştirileceğini, ancak kısa vadede petrol ve gazın hâlâ önemli bir rol oynayacağını göstermektedir.

AB, bu düşüşün yaklaşık üçte birini ve yarısını OPEC ülkelerindeki ve diğer petrol üreticisi ülkelerden ikame etmektedir. Rafine kömür ve petrol ürünlerine uygulanan ambargo, yalnızca AB'yi değil, aynı zamanda ABD ve yaptırım uygulayan diğer ülkeleri de olumsuz etkilemektedir. OPEC ve ABD'nin AB'ye sağladığı rafine ürün arzı, AB ülkelerindeki olumsuz arz şokunu tam anlamıyla telafi edememektedir. AB'nin tüm fosil yakıt sektörlerinde önemli ithalat kayıplarıyla karşı karşıya olduğu ve bu kayıpları alternatif tedarikçilerden tamamen telafi etmenin zor olduğu vurgulanmalıdır (Monastyrenko ve Picard, 2023).

2.5.1.3. Diğer enerji kaynaklarına etkileri

Avrupa Birliği, Rusya ile ticaret ilişkilerini kısıtlama amacı doğrultusunda önemli adımlar atmıştır. Bu çerçevede, AB üyesi ülkelerin Rusya'ya demir-çelik, çimento, ahşap ve deniz ürünleri ihracatını yasaklayan bir dizi önlem getirilmiştir. Bu yasaklar, Avrupa Birliği'nin Rusya'ya yönelik ekonomik baskıyı artırma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu malzemelerin ihracatına getirilen kısıtlamalar, Rusya'nın inşaat ve sanayi sektörleri üzerinde önemli ekonomik etkiler yaratabilir. Bu durum, Rusya'nın bu tür malzemelere olan erişimini zorlaştırarak, hem iç pazar hem de uluslararası ticaret dengeleri üzerinde dolaylı etkiler yaratabilir.

Bununla birlikte, Avrupa Birliği tarafından uygulanan yaptırımlar arasında Rusya'dan elektrik ithalatına yönelik belirgin bir yasak yer almamaktadır. Bu durum, elektrik ticaretinin devam etmesine olanak tanımaktadır. Elektrik sektörü, genellikle diğer ticaret kollarına göre daha az kısıtlamaya tabi tutulmuştur, çünkü enerji arzının sürekliliği, hem Avrupa hem de Rusya için kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, elektrik ticareti, diğer ürün gruplarındaki yasaklardan etkilenmeden sürdürülmektedir (Rojas-Romagosa, 2024). Bu durum, enerji sektörü ve ticaret politikaları arasındaki karmaşık ilişkileri ve stratejik önemleri gözler önüne sermektedir.

2.5.1.4. REPowerEU planı

Savaşın Avrupa Birliği enerji sektörü üzerindeki yaratmış olduğu büyük zorluklara rağmen, AB için uzun vadeli etkiler de gözlemlenmeye başlanmıştır. Bu etkiler, AB tarafından uygulamaya konulan REPowerEU programı aracılığıyla somut bir şekilde ortaya konmaktadır. Savaşın patlak vermesinin ardından 2022 yılının Mart ayında başlatılan REPowerEU programı, AB'nin Rusya'dan ithal ettiği enerji kaynaklarına olan bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu program, Avrupa Komisyonu tarafından Rusya'nın fosil yakıt ithalatına olan bağımlılığı sona erdirmeye amacını taşıyan bir strateji olarak tanımlanmaktadır. REPowerEU, enerji tasarrufu, temiz enerji üretimi ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gibi unsurları içeren bir plan olup, Avrupa'nın yeni enerji altyapısının ve sisteminin inşa edilmesini mali ve hukuki tedbirlerle desteklemektedir (European Commission, 2022).

Bu planın orta vade amaçları şu şekilde listelenebilir:

- 300 milyar Avro değerindeki yatırım ve reformları desteklemek için değiştirilmiş Kurtarma ve Dayanıklılık Fonu kapsamındaki yeni ulusal REPowerEU Planları;
- İnovasyon Fonu kapsamında yaklaşık 3 milyar Euro'luk önden yüklemeli projelerle endüstriyel karbondan arındırmanın artırılması;
- Özellikle çevresel riskin düşük olduğu özel 'giriş alanları'nda yenilenebilir enerji kaynaklarına daha hızlı izin verilmesine yönelik yeni mevzuat ve tavsiyeler;
- Entegre ve uyarlanmış bir gaz ve elektrik altyapı ağına yatırımlar;
- 2030 için AB çapındaki verimlilik hedefinin %9'dan %13'e yükseltilmesiyle enerji tasarrufuna yönelik tutkunun artırılması;
- Avrupa'nın 2030 yenilenebilir enerji hedefini %40'tan %45'e çıkarmak;
- Endüstrinin kritik hammaddelere erişimini sağlamaya yönelik yeni AB önerileri;
- Ulaştırma sektöründe enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik düzenleyici tedbirler;
- 2025 yılına kadar 17,5 GW'lık elektrolizör inşa edecek bir hidrojen hızlandırıcı, AB endüstrisini yurt içinde 10 milyon ton yenilenebilir hidrojen üretimiyle besleyecek;
- Hidrojen için modern bir düzenleyici çerçeve (European Commission, 2022).

AB'nin bu şekilde harekete geçmesi, Rusya-Ukrayna savaşının AB'ni yenilenebilir enerjiye daha hızlı geçişe ittiğini göstermektedir.

2.5.2. Savaşın Avrupa Birliği'ne ekonomik etkileri

Rusya-Ukrayna savaşı, yalnızca savaşan iki ülkenin değil, bu ülkelerle ticaret yapan ve onlara komşu olan devletlerin de olumsuz etkilerle karşılaşmasına neden olmuştur. Rusya'ya uygulanan petrol ambargosu, dünya piyasalarında fiyatların yükselmesine ve arz şokuna yol açmıştır. Savaşın başlamasından önce, COVID-19 pandemisinin yarattığı büyük zararlardan

dolayı Avrupa Birliği ekonomisini toparlama çabası içerisindeydi. COVID-19'un neden olduğu başlıca sorunlar arasında ticaret hacminin daralması ve enerji fiyatlarındaki artış nedeniyle yükselen enflasyon yer almaktadır. Savaşın başlaması, bu önceden mevcut olan ekonomik şoku daha da derinleştirmiştir. Bu durum, AB Merkez Bankası'nın enflasyonla mücadele çabalarını sürdürmesini zorunlu kılmıştır ve bu durum hâlâ devam etmektedir. Genel bir bakış açısıyla, jeopolitik çatışmaların emtia fiyatları üzerindeki dalgalanmalarının sebeplerinden biri olarak Merkez Bankaları dolaylı etkilerle karşılaşmakta ve hızlı şekilde ortaya çıkan enflasyon risklerinden kaçınmaya çalışmaktadır (Khudaykulova vd., 2022).

Savaşlar ve çatışmalar, önemli bütçe değişikliklerini gerektirir. Büyük arz şoklarının ortaya çıkmasının ardından, ekonomiler fiyatlar üzerindeki etkileri minimize etmek ve yüksek risk taşıyan ülkelerden (örneğin, günümüzde Rusya ve Ukrayna'dan) yapılan ithalata olan bağımlılığı azaltmak gibi önlemler almak durumundadır. Bu önlemler, ülkelerin acil durum enerji esnekliği stratejilerini başlatmasını ve enerji sistemlerinin daha güçlü bir entegrasyonunu sağlamasını amaçlamaktadır. Jeopolitik çatışmalar gibi durumlarla karşılaşıldığında, ülkeler ekonomik istikrarı korumaya çalışmakta ve şiddetli arz şoklarının getirdiğı fiyat değişimleriyle ilgili riskleri dengelemeye gayret göstermektedir. Aynı zamanda, kaynak kapasitesini artırmak ve insani yardımları sağlamak öncelikli hedefler arasında yer almaktadır (Khudaykulova vd., 2022).

Rusya-Ukrayna savaşının devam ettiğı dönemde Avrupa Birliği, dekarbonizasyon, dijitalleşme ve kaynak esnekliği konularında yapılan yatırımları artırmıştır. Önceki petrol krizleri genellikle petrol ve diğer enerji kaynaklarının fiyatlarında artışlarla sonuçlanmıştır. İlk başta, Rusya-Ukrayna savaşının etkisiyle petrol ve gaz fiyatlarında ani bir yükselme gözlemlenmiştir. Bu durum, Rusya'nın dünya çapında en büyük petrol ihracatçılarından biri olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu savaş da tarihsel bağlamda bir petrol krizi olarak değerlendirilebilir (Khudaykulova vd., 2022).

Parasal etkiler açısından, savaş dünya genelinde hiperenflasyona yol açmaktadır. Bu durum, savaşın yarattığı üretim kısıtlamaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Hükümetler, artan harcamaları karşılamak amacıyla yeni finansman kaynakları aramaktadır. Bu tür ekonomik tehditler Ukrayna ve Rusya için de geçerlidir. Enflasyon, her iki ülkede de fiyat

dalgalanmalarına neden olmuş ve hâlâ izlenmektedir. Uzun süreli çatışmalar aynı zamanda GSYH azalmasına yol açmaktadır (Khudaykulova vd., 2022).

Savaşın bir sonucu olarak, Rusya'nın finansal ve ekonomik sistemlerinde meydana gelen hasarlar arasında rubledeki değer kaybı, faiz oranlarının yükselmesi ve sermaye kısıtlamaları bulunmaktadır. Rusya, RuBond'ların küresel endekslerden çıkarılması ile birlikte borsa piyasalarında beklenmedik kapanışlar yaşamıştır. Ayrıca, dünya borsalarında işlem gören Rus şirketleri değer kaybetmiş, ardından Rusya piyasalarının uluslararası platformlardan çekilmesi gözlemlenmiştir. Rusya'nın SWIFT sistemi aracılığıyla kurumlar arası işlemleri durdurulmuş, merkez bankasının yanı sıra birçok Rus uluslararası ticari banka varlığı da dondurulmuştur. Rusya ve Ukrayna dışındaki etkiler ise, euro bölgesindeki zayıflayan büyüme, kaynak kısıtlamaları, pazarlama engelleri ve parasal daralmalar nedeniyle küresel büyüme beklentilerini olumsuz etkilemiştir (Khudaykulova vd., 2022).

Rusya-Ukrayna savaşı, dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımları (DYY) etkilemiştir. Hosen ve arkadaşlarının çalışması, küresel ölçekteki belirsizliklerin belirlenen 13 ülkede doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Araştırmada ele alınan ülkeler arasında İngiltere, Türkiye, İsviçre, İsveç, Polonya, Norveç, Hollanda, Japonya, İtalya, Almanya, Çin, Belçika ve Bangladeş bulunmaktadır. Çalışma bulguları, küresel politika belirsizliğinin bu ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde belirgin bir olumsuz etki yarattığını ortaya koymaktadır. Özellikle iç politika belirsizliğinin söz konusu olduğu durumlarda, bu ülkelerde yatırım büyümesinin genel olarak doğrudan yabancı yatırımlarda bir düşüşe neden olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu 13 ülke genelinde doğrudan yabancı yatırımlar, GSYH, faiz oranları, enflasyon oranları, döviz kurları ve finansal gelişmeler gibi çeşitli değişkenlerden etkilenmektedir. Küresel bağlamda, modern iletişim ortamları, özelleştirme ve ileri reformlar, liman hizmetlerinin desantralizasyonu, endüstriyel parkların kurulması ve bölgenin jeopolitik duruşu gibi faktörlere rağmen, Asya'ya yönelik doğrudan yabancı yatırım akışının devam ettiği belirtilmektedir (Hosen vd., 2023).

2.6. Savaşın Dünyadaki Diğer Ülkelerle Ticarete Etkileri

Rusya-Ukrayna savaşının, Avrupa dışında gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler üzerinde etkili olması kaçınılmazdır. Ancak, bu etkinin ülkeler ve bölgeler arasında farklılık göstermesi mümkündür. Afrika kıtasında, en kırılgan olan ülkeler genellikle emtia ithalatına ve turizm ile işçi dövizlerine bağımlı olan Cabo Verde, Komorlar, Gambiya ve Sudan gibi ülkelerdir. Diğer yandan, Kamerun, Gana, Nijerya ve Güney Afrika gibi ülkeler, çoğunlukla net emtia ihracatçısı olmaları, işçi dövizleri ve turizm faaliyetlerine bağımlılıklarının düşük olması ve diğer Afrika ülkelerine kıyasla daha yüksek dayanıklılığa sahip olmaları nedeniyle en az etkilenendir (Raga ve Pettinotti, 2022).

Rusya ve Ukrayna'ya doğrudan ekonomik olarak en fazla maruz kalan ülkeler, eski SSCB ülkeleridir. Bu bağlamda, ülkeler arasındaki farklılıkların ortaya çıkması beklenebilir. Genel olarak, içsel yönlendirmeli ekonomilere sahip ülkeler, jeopolitik risk yayılmalarına karşı, daha fazla uluslararası riske maruz kalan eşdeğerlerine kıyasla muhtemelen daha dirençlidir. Ayrıca, jeopolitik risk yayılma etkileri, Rusya ile coğrafi yakınlık ve yakın ekonomik bağlar nedeniyle öngörülebileceği gibi artmaktadır (Blagov vd., 2024).

Savaşın potansiyel küresel etkileri yoluyla dolaylı ekonomik maruziyet söz konusu olduğunda, Karadağ, Ürdün, Lübnan ve Maldivler en fazla dolaylı etkilenme riski taşıyan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkeler, net yakıt, buğday, metal ve gıda ithalatçısıdır ve nispeten yüksek düzeyde mal ve hizmet ticaretine sahiptirler (Raga ve Pettinotti, 2022).

Bazı ülkelerde kırılganlık, savaşın potansiyel ekonomik etkilerine yanıt verebilecek düşük ekonomik dayanıklılıktan kaynaklanmaktadır. En az dirençli ülkeler arasında Lübnan, Suriye ve Yemen bulunmaktadır. Bu ülkeler, Burundi ile birlikte, önceden mevcut zayıf ekonomik temelleri ve gıda ithalatı ile petrol enerjisi tüketimine bağımlılıkları nedeniyle çatışma ve kırılganlık içinde bulunmaktadırlar. Laos ve Zambiya ise sınırlı fiziksel alanları nedeniyle derinlik sıkıntısı riski taşımaktadır (Raga ve Pettinotti, 2022).

Rusya-Ukrayna savaşının diğer ülkelere olan etkileri sadece ekonomi ve üretim sektörleriyle sınırlı kalmamaktadır. Özellikle, Rusya'dan ithal edilen enerji kaynaklarına bağlı işletmelerin faaliyetleri, gaz ve petrol kaynaklarındaki kesintiler nedeniyle etkilenmiştir. Bu etkilerin en önemlisi, gübre üretimi üzerinde gözlemlenmiştir.

Enerji sektöründe, doğal gaz ticaretinin diğer ürünler üzerindeki etkisi de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Rusya'nın doğal gaz ihracatına bağlı olarak yaşanan dolaylı etkiler arasında, artan gübre fiyatları öne çıkan meselelerden biridir.

Savaşın dolaylı ve zincirleme etkileri de önemli boyutlara ulaşmaktadır. İlk olarak, gübre gibi temel tarım girdilerinin fiyatları tarihi rekor seviyelere yükselmiştir. Hem ulusal hem de bireysel düzeyde yaşanan panik alımları, savaşın bir başka dolaylı etkisi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, savaşın COVID-19 sonrası ekonomik toparlanmayı yavaşlatma potansiyeli bulunmaktadır; bu durum, hem ülke hem de birey düzeyinde satın alma gücünü olumsuz etkileyebilir ve gıdaya ekonomik erişimi zorlaştırabilir. Ukrayna'daki savaş, küresel ekonomi için COVID-19 salgınının etkilerinden hala kurtulamamış bir dönemde başlamış olup, bu durum durumu daha da karmaşıklştırmıştır. Uluslararası fiyatlardaki artış, gıda ithalatçısı ülkelerin döviz rezervleri üzerinde baskı oluşturarak döviz kurları üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Gıda ithalatına bağımlı ülkeler zaten yüksek borç yükü altındaydı; kriz öncesi gelişmekte olan ülkeler, ihracat gelirlerinin ortalama %16'sını borç servislerine harcıyordu. Savaştan önce küresel gübre piyasası zaten ciddi bir stres altındaydı ve Ukrayna'daki savaş, sadece önemli tahılların değil, aynı zamanda gıda arzını kısıtlayabilecek gübrelerin de arzını etkilemiştir (Ben Hassen ve El Bilali, 2022).

Doğal gaz, gübre üretiminde kullanılan kritik bir girdidir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline bağılı olarak uygulanan ihracat kısıtlamaları nedeniyle doğal gaz fiyatlarında meydana gelen artış, gübre fiyatlarının yükselmesine ve dünya pazarında arzın azalmasına yol açmıştır. Rusya Federasyonu, dünya çapında en büyük petrol ve nitrojen gübresi ihracatçısı olup, aynı zamanda ikinci en büyük potas ve fosforlu gübre ihracatçısıdır. İşgalin ardından Rusya Federasyonu, diğer ülkelere gübre ihracatını askıya alarak gübre fiyatları üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmuştur. Petrol ve gübre, küresel gıda sistemi için kritik öneme sahiptir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Rusya Federasyonu'na karşı ciddi uluslararası yaptırımlara neden olmuş ve bu durum küresel ekonomide petrol fiyatlarında önemli artışlara, gübre kıtlığına ve fiyat dalgalanmalarına yol açmıştır. Gübre piyasalarının enerji piyasaları ve jeopolitik olaylara bağılı olarak hareket etmeye devam edeceği söylenebilir. Gıda fiyatlarındaki dalgalanmalar, tüketiciler üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, gıda fiyatlarındaki oynaklığı, enflasyonu ve lojistik sorunları

artırmıştır. Yüksek enflasyon, işçi ücretleri ve yakıt fiyatlarındaki artışlar, genel fiyat seviyelerinin yükselmesine ve gelirlerin düşmesine neden olabilir. Gıda-enerji ve gıda-stok piyasası arasındaki bağlantılar, artan maliyetler için önemli açıklamalar sunmaktadır. Artan yakıt maliyetleri de gübre üretimi için sorun teşkil etmektedir. Doğal gaz, birçok bölgede kullanılan sentetik gübrelerin girdilerinden biridir. Pirinç mahsulleri de dahil olmak üzere tarımsal üretim, büyük miktarda gübre tüketmektedir (Mishra vd., 2024).

2.6.1. Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye'ye etkileri

Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından farklı olarak, çatışma içerisinde olan ülkeler arasında bağlayıcı rol üstlenen bir dizi ülke hızla önem kazanmaktadır ve bu ülkeler bloklar arasında köprü işlevi görmektedir. Rusya-Ukrayna savaşı, ülkelerin yeni bir Soğuk Savaş dönemine geçiş yapıp bloklar halinde ayrılımlarını tetikleyen bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından bloklar arasındaki ticaret, bloklar içindeki ticaretle karşılaştırıldığında farklı bir seyir izlemiştir. Özellikle, Rusya'nın Avro bölgesi ve ABD ile olan ticaretinin çökmesi nedeniyle bloklar arası ticaret azalmış, buna karşılık Rusya'nın Çin ile olan ticaret hacmi, işgalden bu yana iki katından fazla artış göstermiştir (Gopinath, 2024). Bu bağlamda, Rusya-Ukrayna savaşının dünya üzerindeki etkisini değerlendirirken Türkiye Cumhuriyeti'nin rolü de göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye, savaşın başladığı andan itibaren hem ara bulucu rolü üstlenmiş hem de savaşta bulunan iki ülkeyle işbirlikleri gerçekleştirmiştir. Bu durum, Türkiye'nin savaşın etkilerini büyük ölçüde hissettiğini ortaya koymaktadır (Kramskova, 2022).

Türkiye, hem hayati bir enerji deposu hem de uluslararası bir ulaşım merkezi olarak kritik bir öneme sahiptir. Türkiye'nin Rusya'nın enerji arzına olan bağımlılığı ile Batı'ya yönelik stratejik enerji koridoru işlevi arasında bir çift yönlü bağımlılık söz konusudur. 1,000'den fazla uluslararası işletme, Rusya pazarındaki faaliyetlerini geri çekerek, askıya alarak veya sınırlandırarak Ukrayna ile dayanışma sergilemiş ve Rusya'yı ithal ikameci politikalar uygulamaya veya yeni ihracatçılar arayarak tedarik zincirlerini yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Bu durum, diğer yabancı şirketlerin Rusya'daki faaliyetlerini azaltırken Türk şirketlerinin iş fırsatlarını genişletme potansiyelini ortaya koymaktadır (Kramskova, 2022).

2004 yılında hayata geçirilen Mavi Akım doğalgaz boru hattı, Karadeniz ötesi enerji taşımacılığında önemli bir adım olmuştur. Daha sonra, Ukrayna üzerinden yapılan gaz sevkiyatlarını azaltmak amacıyla Rusya ve Türkiye arasında kurulan TürkAkım boru hattı, 2020 yılında faaliyete geçmiştir. TürkAkım boru hattı, Rusya'nın en büyük gaz rezervlerini doğrudan Türkiye'nin gaz taşıma ağına bağlayarak Türkiye'yi Avrupa'ya yönelik bir enerji geçiş noktası haline getirmiş ve ülkenin stratejik önemini artırmıştır (Kramskova, 2022).

Enerji sektöründe önemli bir gelişme, 2010 yılında Rusya ve Türkiye arasında imzalanan anlaşmayla, Türkiye'nin ilk nükleer santralinin Mersin ilinde Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) olarak inşa edilmesine karar verilmesidir. Santralin inşaatı hâlâ devam etmektedir. Bu proje, Rusya ile artan işbirliğinin, Türkiye'ye Doğu'dan Batı'ya önemli bir enerji koridoru rolü sağlamasını garanti etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin bölgesinde güç kazanmasını ve bölgesel enerji merkezi olma yolunda daha bağımsız politikalar geliştirmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, Türkiye bu gelişme ile sadece Rusya karşısında değil, Avrupa Birliği karşısında da artan bir pazarlık gücüne sahip olmuştur (Kramskova, 2022).

Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye üzerindeki etkileri ve ticaret yönündeki sapmalar, Türkiye'nin coğrafi konumuna bağlı olarak belirginleşmiştir. Limanların stratejik konumları ve iç bölgelere ulaşım olanaklarının etkinliği, dış ticaretin maliyetlerini azaltmada önemli rol oynamaktadır. Türkiye ile Rusya arasındaki denizyolu ticaretinde kullanılan başlıca limanlar arasında Sinop, Filyos, Samsun ve Trabzon limanları yer almaktadır. İki ülke arasındaki dış ticaretin sürekli gelişim göstermesi ve bu gelişimin sürdürülebilirliği için lojistik sektörünün rolü büyüktür. Teknolojik ilerlemeler ve alternatif yolların keşfi, bu dış ticaretin sürekliliğini destekleyen unsurlardır (Öğün, 2023).

Trabzon Limanı, uzun yıllar boyunca Rusya'nın dış ticaretinde merkezi bir rol oynamıştır. Savaş nedeniyle birçok ülkenin ambargolarına maruz kalan Rusya, dış ticaretini sürdürebilmek için Trabzon Limanı'na daha fazla odaklanmıştır. Bu durum, savaşın ilk günlerinde Trabzon Limanı'nın büyük zarar görmesine neden olmuştur. Başlangıçta, kömür ihracatı ve diğer ticari yükler alternatif limanlara yönlendirilmiştir. Ancak savaşın yoğunlaşması ve Rusya'ya uygulanan ambargolar, Trabzon Limanı'nın işlevini yeniden kazanmasına katkıda bulunmuştur. Savaşın ilk günlerinde Trabzon Limanı'nın hisseleri

düşüş göstermiş, ancak zamanla eski seviyelerine geri dönmüştür. Genel olarak, Trabzon Limanı savaşın başında zarar görmüş olsa da, Rusya'ya uygulanan ambargolar ve Kırım bölgesindeki çatışmaların şiddetlenmesi, Rusya'nın Trabzon Limanı'na yönelmesini sağlamıştır. Rusya, Irak, İran ve diğer Orta Doğu ülkeleri ile olan dış ticaretine ağırlık vererek Trabzon Limanı'nın kullanımını artırmıştır (Öğün, 2023).

2.6.2. Rusya-Ukrayna savaşının Asya ülkelerine etkileri

Rusya-Ukrayna savaşı, uluslararası ticarete yeni eğilimlerin belirlenmesini hızlandırmıştır. Özellikle Avrupa Birliği ve Rusya arasındaki ticaretin bozulması, dünya ticaretinin Soğuk Savaş dönemindeki gibi bloklara ayrılma olasılığını gündeme getirmiştir. Bu durum, hem siyasi hem de ekonomik boyutlarda izlenebilir bir eğilim oluşturmuştur. BRICS ülkelerinin artan önemi, bu trendi destekleyen önemli bir faktördür.

BRICS, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan bir uluslararası ortaklıktır. 2001 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in oluşturduğu BRIC olarak başlayan bu organizasyon, zamanla büyüyerek küresel önem kazanmıştır. 2010 yılında Güney Afrika'nın ve 2024 yılının başında Mısır, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin katılımıyla genişlemiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre, bu yıl katılan yeni ülkelerle birlikte BRICS'in ekonomik büyüklüğü 29,5 trilyon doları geçmiş ve küresel ekonomideki payı yüzde 28'e çıkmıştır (Abay, 2024). Ayrıca, Türkiye'nin de BRICS'e katılma olasılığı ortaya çıkmıştır (Hacaoglu ve Kozok, 2024).

Dikkat çeken bir unsur, yeni üyelerin petrol üretiminde lider ülkeler olmalarıdır. Bu ülkelerin Rusya ile ticari işbirliği, dünya için yeni bir sinyal teşkil etmektedir. Petrol, önemli bir enerji kaynağı olarak kalmaya devam ettikçe, onun siyasi ve ekonomik bir araç olarak kullanılması kaçınılmazdır. BRICS'ten gelen mesajlar bu durumu doğrulamaktadır. Üye devletlerin petrol ihracatı üzerinde birleşmeleri ve piyasalardaki dolar hegemonyasını sona erdirmeye yönelik adımlar atmaları bu eğilimi desteklemektedir. 2023 yılında yapılan toplantıda, Rusya Devlet Başkanı Putin, bu süreci vurgulamış ve ticaretin ulusal para birimleri üzerinden yapılmasını önermiştir (Euronews, 2023). Ortak Para Birimine geçiş, Rusya için ekonomik çıkarlar doğrultusunda büyük önem taşımaktadır. SWIFT uluslararası

ödemeler sisteminden dışlanma, Rusya'nın ticaret yapmasını önemli ölçüde zorlaştırmış, dolayısıyla dolar temelli ticaretten kaçınmak ve diğer ülkeleri bu sürece dâhil etmek Rusya'nın ticaret olanaklarını artıracaktır. Ancak, Çin gibi bazı BRICS üyeleri bu fikri desteklerken, Güney Afrika başta olmak üzere bazı ülkeler bu geçişe karşı temkinli yaklaşmaktadır.

Ekonomik gelişmeler bağlamında, BRICS ülkelerinin 2015 yılında kurduğu Yeni Kalkınma Bankası da önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'na alternatif olarak düşünülen bu banka, üye ülkelerin yeni bir siyasi ve ekonomik bloğa kaymasını ifade etmektedir.

Ayrıca, yeni limanlar ve yakıt terminalleri inşa edilmesi ve Rus limanlarının Körfez ve Hint Okyanusu'ndaki deniz terminallerine bağlanması da önemlidir. 2023 BRICS zirvesinde Rusya, enerji ihracatını Avrupa'dan Asya'ya kaydırma planını açıklamıştır. 2024 yılında bu planın hayata geçirildiği ve kısmen başarılı olduğu gözlemlenmektedir.

2.6.3. Rusya-Ukrayna savaşının Afrika ülkelerine etkileri

Bu bağlamda, ithalata tamamen bağımlı olarak sınıflandırılabilir iki ana ürün grubunu belirlemek mümkündür. İlk grup tahılları kapsamaktadır. Afrika, büyük miktarda mısır üretmekte olup, bu nedenle talebin büyük bir kısmını karşılayabilmektedir; ancak bu talebin tamamını karşılayacak kapasiteye sahip değildir. Bu sebeple, Afrika, Ukrayna dahil olmak üzere diğer ülkelerden önemli miktarda mısır ithal etmektedir. Ayrıca, buğday ve pirinç de büyük ölçüde ithal edilmektedir. İkinci ürün grubu ise yağlı tohumlar ve bunların işlenmiş ürünleridir. Afrika'da tüketilen kolza tohumu, soya fasulyesi ve ayçiçeği yağının ana kaynağı ithalat olmaktadır. Kıtada palmye, pamuk tohumu ve hindistan cevizi yağı gibi bitkisel yağlar üretilse de, bu üretim talebi karşılamada yetersiz kalmaktadır. Ukrayna, dünya genelinde ayçiçek yağının en büyük tedarikçilerinden biri olup, 2021 yılında 36 Afrika ülkesi bu yağı temin etmiştir. Dolayısıyla, Afrika, tahıl ve yağlı tohum ithalatına bağımlı olarak dünya ekonomisine büyük ölçüde bağımlıdır.

Önceki paragrafta yerli üretimin Afrika'daki tahıl talebini yeterince karşılayamadığı belirtilmiştir. Bu durum, birçok ülkenin, özellikle de buğday açısından, ithal ürünlere bağımlı

olduğunu ortaya koymaktadır. Verilere göre, mevcut 40 Afrika ülkesinden 32'sinde buğday tüketiminin ithalat payı %70'in üzerindedir. Bu durum, ithalata olan bağımlılığın yüksek olduğunu ve Afrikalı ülkeler için buğday temininde uluslararası ticaretin kritik önem taşıdığını göstermektedir. Ukrayna, Afrika'ya gıda tedarikinde önemli bir rol oynamaktadır; 2021 yılında Afrika ülkelerinin yarısından fazlası Ukrayna buğdayı satın almıştır. Şekil 4, en büyük 10 buğday tüketicisinden 9'unun bu ihtiyaçlarını Ukrayna ile işbirliği yaparak karşıladığını göstermektedir. Özellikle Ukrayna buğdayına bağımlı olan ülkeler arasında Libya (%48), Eritre (%37), Tunus (%36), Etiyopya (%36), Mısır (%29), Moritanya (%26), Fas (%21) ve Kenya (%17) öne çıkmaktadır.

Yerli üretime verilen öneme rağmen, Mısır, Cezayir, Tunus, Libya ve Moritanya gibi ülkeler, taleplerini karşılamak amacıyla Ukrayna'dan önemli miktarda mısır ithal etmektedir. Afrika ve Ukrayna arasındaki tarım sektöründeki ticari işbirliği, 2021 yılında kaydedilen etkileyici rakamlarla büyümeye devam etmektedir. Ukrayna, 58 Afrika ülkesinden 52'sine 3,8 milyar dolar değerinde 13 milyon ton tarım ürünü ihraç ederek iki bölge arasındaki güçlü ekonomik bağları ortaya koymuştur. Bu 52 Afrika ülkesi arasında, Mısır toplam ihracat değerinin %42'sini oluşturarak Ukrayna tarımsal gıda ürünlerinin en büyük ithalatçısı olmuştur. Mısır'ı, Libya, Fas, Tunus, Etiyopya, Cezayir, Nijerya, Kenya, Cibuti ve Sudan takip etmektedir. Bu ticari ilişkinin başarısı, Afrika ülkelerinin Ukrayna tarım ürünlerinin yüksek kalitesi ve rekabetçi fiyatları ile memnuniyetini yansıtmakta ve bu durum, iki bölge arasındaki ekonomik işbirliğinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ BAŞLAMASINDAN SONRA TİCARET YOLLARI VE LOJİSTİKTE DEĞİŞMELER

Rusya-Ukrayna savaşının dünya ticaretinin tedarik zincirine etkileri çeşitli yollar ve hatlar üzerinden izlenmektedir: 1) Avrupa ile Asya arasındaki kara yolu ticareti, uygulanan yaptırımlar ve güvenlik sebepleri nedeniyle ciddi oranda azalmıştır. 2) Avrupa Birliği tarafından hava yolları kapatılmıştır. 3) Ukrayna'dan deniz yoluyla gerçekleştirilen ihracat sürekli olarak tehlike altındadır (Orhan, 2022). Bunun yanı sıra, Rusya'dan uzanan gaz boru hatları üzerinden gerçekleştirilen ticarete de değişiklikler yaşanmıştır.

Ukrayna'nın dünya çapında tarım ürünleri ihracatında önemli bir rol oynaması ve bu alanda lider ülkelerden biri olması, ülkenin global tedarik zincirine sıkı bir şekilde bağlı olduğunu göstermektedir. Ukrayna'dan yapılan ihracat genellikle deniz yoluyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, bu tedarik zincirinde meydana gelen herhangi bir aksaklık, büyük zorluklara ve risklere yol açabilir. Büyük savaşın başlamasından sonra, Ukrayna'nın deniz yoluyla gerçekleştirdiği ihracattaki aksaklıklar, bu aksaklıkları aşmak için geliştirilen ve uygulanan çözümler ile günümüzde yaşanan mevcut durum detaylı bir şekilde incelenmeye değerdir.

Önceki bölümde belirtildiği üzere, Rusya, Avrupa'ya büyük miktarlarda enerji kaynağı, özellikle doğal gaz sağlamaktadır. Uzun mesafeler boyunca doğal gazın iletilmesi için ülkeler, gaz boru hatları inşa etmektedir. Rusya, Sovyetler Birliği döneminden itibaren gaz ihracatını bu boru hatları aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Sovyetler döneminde inşa edilen eski hatlarla birlikte, yeni kurulan hatlar da diğer ülkelere gaz iletiminde kullanılmaktadır. Ancak, savaşın başlaması, Rusya'dan farklı menzillere giden gaz boru hatlarını etkilemiştir. Bazı boru hatları tahrip olmuş ve faaliyeti durmuşken, diğerleri eski işlevini sürdürmektedir.

Savaşın diğer önemli bir boyutu ise, savaşta bulunan iki ülkenin coğrafi konumudur. Avrupa ile Asya arasında karayolu ve demiryolu ticareti, Rusya ve Ukrayna'dan geçen yollar aracılığıyla sağlanmaktaydı. Savaşın patlak vermesi ve savaş bölgesinin oluşması, bu ticaretin devamını şu anda imkansız hale getirmiştir. Bu durum, Avrupa için zorluk yaratan

ve çözüm gerektiren bir sorun oluşturmuştur. Bu bağlamda, Avrupa'ya alternatif yollar, özellikle güneyden geçen demiryolu hatları ve karayolları önem kazanmaktadır.

Rusya-Ukrayna savaşı sonucunda, uluslararası ticaret yollarındaki ve lojistikteki değişiklikler tedarik zincirinin yeniden şekillendirilmesine ve yeni uluslararası ticaret yollarının belirlenmesine neden olacaktır. Bu gelişmeler, Avrupa ve Asya arasındaki ticaretin yeniden yapılandırılmasına yol açacaktır.

3.1. Rusya-Ukrayna Savaşının Deniz Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi

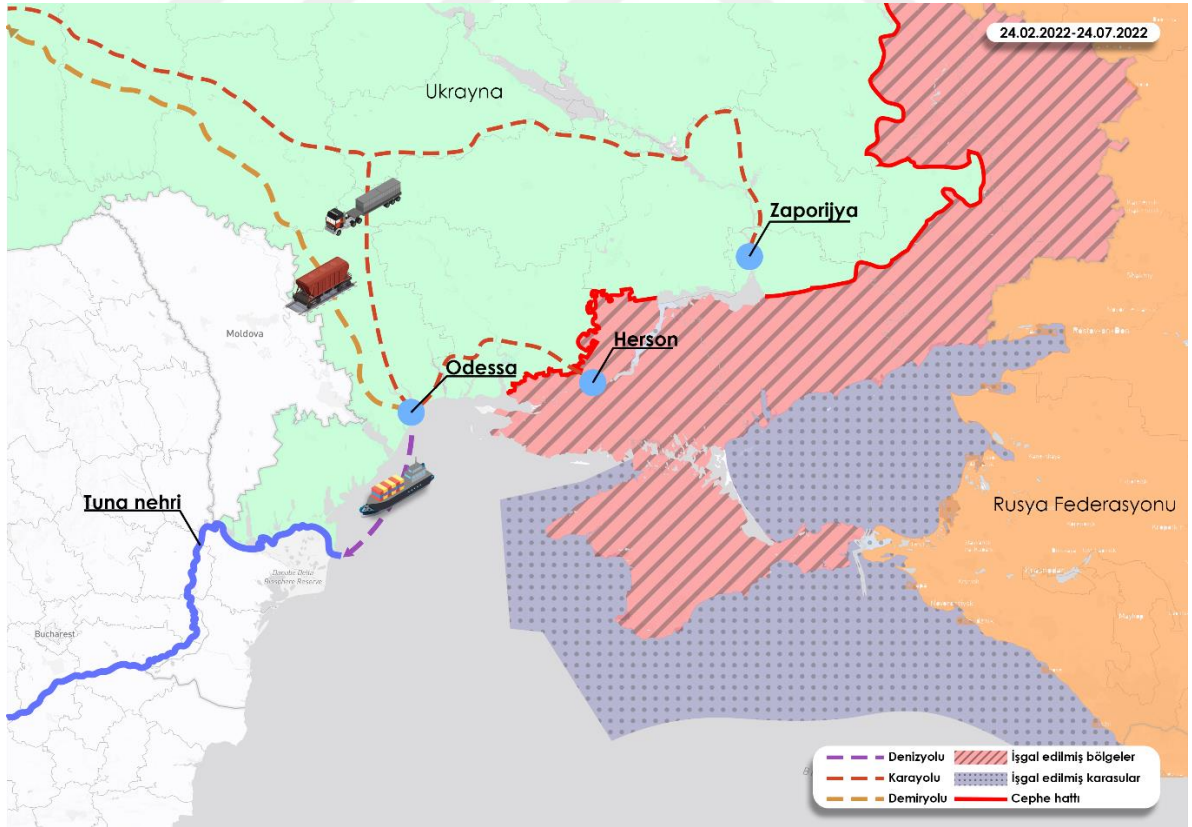
Denizcilik sektörü, uygulanan yaptırımlar nedeniyle önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu yaptırımlar, denizcilerin istihdam edilebilirliğini kısıtlayarak sektörde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ukraynalı ve Rus denizciler, küresel denizcilik iş gücünün %14,5'ini oluşturmakta ve Avrupa Birliği filoları büyük ölçüde bu denizcilere bağımlıdır. Kriz ncesinde, Ukrayna'daki durum COVID-19 pandemisi nedeniyle zaten zorlayıcıydı; savaşın başlamasıyla birlikte ise denizcilik sektörü yeni zorluklar ve risklerle karşılaşmıştır (Cekerevac ve Bogavac, 2023).

Savaşın başlamasından itibaren Ukrayna, deniz yoluyla tahıl tedarik etme kapasitesini kaybetmiştir. Deniz yolu, buğday ihracatının ana hattıdır. Bu durum, ticaret rotalarının değişmesine neden olmuştur. Rotaların değiştirilmesi zaman alıcı bir süreçtir. Ukrayna'da, savaş öncesi depolanan tarım ürünlerinin miktarı yaklaşık 25 milyon ton civarındaydı. Dolayısıyla, savaşın ilk aylarında bu kadar büyük miktarda ihracatın aniden durması, 70'ten fazla geminin limanda sıkışması ve lojistik kanallarının kapanması günlük 170 milyon dolar zarara yol açmıştır (Levitskiy, 2022).

Savaşın başlaması ve Rusya tarafından işgal edilen bölgelerin hızla genişlemesi, hem şehirleri hem de limanları tehlike altına sokmuştur. Ukrayna'nın güneyindeki Herson, Zaporijya ve Odesa şehirleri, tarım sektörünün yoğun olarak faaliyet gösterdiği bölgeler olup, savaşın bu bölgeleri etkilemesi tarım ürünleri ihracatını zor duruma düşürmüş, limanlarda büyük gecikmelere ve depolarda tahıl birikimine neden olmuştur. Ukrayna limanlarından ürün ihracatı yapan sadece Ukrayna gemileri değil, diğer ülkelere ait gemiler de risk altına girmiştir. Rusya'dan gelebilecek bombardıman veya saldırılar ciddi bir risk oluşturmuştur.

Bu riskler, sigorta maliyetlerini artırmış, gemi faaliyetlerini engellemiş ve ihracat hacmini büyük ölçüde azaltmıştır. Tehlikeler nedeniyle gemilerin Ukrayna limanlarında sıkışması ve ihracatın aksaması, depolarda tahıl birikimine yol açmıştır. Depolarda tahıl birikmesi, bu bölgeler için olumsuz bir durum teşkil etmektedir çünkü biriken tahıl hacmi oldukça büyüktür. Bu tür beklenmedik birikmeler, tahılın uzun süre depolarda kalmasına ve yeni gelen tahıl için ayrılan depolama alanının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum, tahıl dolaşımının büyük olduğu bölgeler için kritik bir sorun anlamına gelmektedir. Bu sebeple, depolarda biriken tahılların ve diğer tarım ürünlerinin hızlı bir şekilde ihraç edilebilmesi için alternatif yolların düşünülmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Tahıl Koridoru Anlaşması'nın imzalanmasından önce, derhal yürürlüğe konması gereken alternatif çözümler geliştirilmeliydi. Bu süreçte lojistik alanında bazı değişiklikler yapılmış ve gemiler için tek çıkış kanalı olarak Tuna Nehri belirlenmiştir (Harita 3.1.). Tuna Nehri'nin Ukrayna limanlarına yakın bir mesafeden başlaması ve gemilerin işgal altındaki

Harita 3.1. Savaşın ilk aylarında Ukrayna'da tahıl ihracatı yollarının değişmesi.

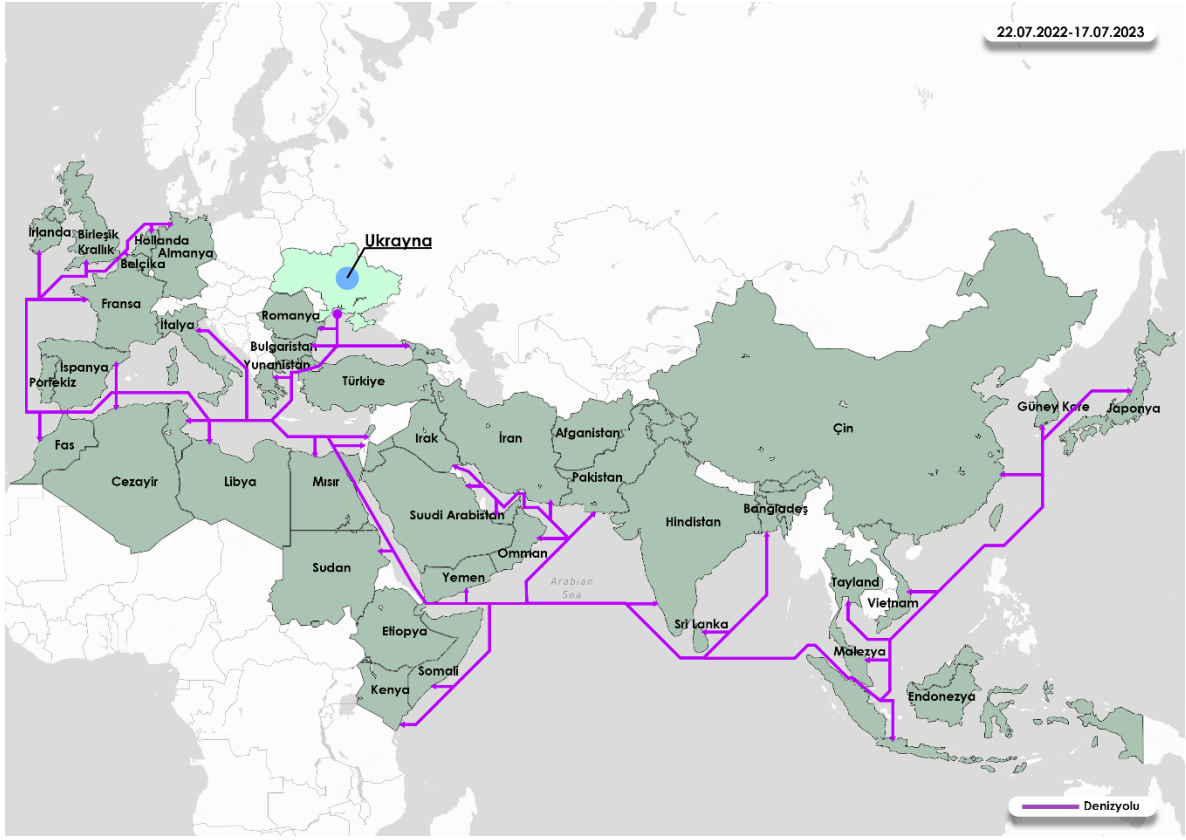
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Kırım'ı geçmeden Ukrayna ile Romanya karasularından geçiş yapması, bu bağlamda uygun bir alternatif oluşturmuştur. İlk aylarda, Tuna Nehri güzergahı Ukrayna'nın tarım ürünleri ihracatına destek sağlamış ve gemilerin limanlardan güvenli bir şekilde çıkış yapmalarına yardımcı olmuştur. Ancak, ihracat hacminin büyük olması nedeniyle gemi sayısında hızlı bir artış yaşanmış ve bu durum kanalın verimliliğini kısa sürede tüketmiştir. Bu sorunun başlıca nedenleri arasında gemi sayısındaki artış nedeniyle kanal içerisinde yaşanan sıkışıklık ve gecikmeler bulunmaktadır.

Bu alternatif, beş ay süresince ihracatın devamını sağlamış ve tahıl birikimini kritik seviyelere getirmemiştir. Ancak, Tuna Nehri'nin alternatif bir yol olarak kullanılması sadece geçici bir çözüm sağlamış ve büyük zararlara yol açmıştır. Ayrıca, bu zararlar, Rusya tarafından işgal edilen bölgelerde kalan tarım ürünlerinin Rusya'ya çıkarılmasını da içermektedir.

Deniz yolu taşımacılığının yanı sıra, demiryolu ve karayolu taşımacılığı da alternatif çözümler arasında değerlendirilmiştir. Harita 3.1'de gösterildiği üzere, savaş cephesine yakın bölgelerden tarım ürünlerinin ihracatı, demiryolu ve karayolu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu sayede, deniz yolunun engellenmesi durumunda demiryolu ve karayolu, Ukrayna'nın tahıl silolarının boşaltılmasına kısmi bir katkı sağlamıştır. Ancak, ülkeler arası sınırlar, gümrük kontrol işlemlerinin uzun sürmesi ve Ukrayna'daki yolların bombardıman sonucu zarar görmesi gibi yeni zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu zorluklara rağmen, taşımacılık faaliyetleri devam etmiştir. Demiryolu taşımacılığında, ihracatı yavaşlatan en büyük sorunlardan biri, Avrupa ve Ukrayna demiryolu raylarının farklı genişlikte olmasıdır. Bu küçük farklılık, büyük gecikmelere neden olabilmektedir.

Tarım ürünleri ihracatının lojistiğinde yapılan en önemli gelişme, 2022 Temmuz ayında imzalanan 120 günlük "Tahıl Koridoru Anlaşması"dır. Birleşmiş Milletler ve Türkiye'nin katkılarıyla gerçekleştirilen bu anlaşma sayesinde gemiler yeniden Ukrayna limanlarından çıkmaya başlamıştır. Bu anlaşma, Ukrayna'dan yapılan tarım ihracatının dünya ülkelerine yeniden ulaştırılmasını sağlamış (Harita 3.2.), ve Ukrayna'daki tahıl silolarının boşaltılmasına yardımcı olmuştur. Ancak, günümüzdeki taşıma hacmi, silolarda geçmişte depolanan seviyelerden daha düşüktür.

Harita 3.2. Tahıl Koridoru Anlaşması
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ukrayna'nın Karadeniz limanlarının faaliyetlerinin askıya alınması, Romanya, Moldova Cumhuriyeti ve Gürcistan gibi komşu ülkelerde denizcilik faaliyetlerinde belirgin bir artışa neden olmuştur. Özellikle, Romanya'nın Köstence Limanı Mart 2022 itibarıyla %98 kapasiteye ulaşmış olup, 2021 ile 2022 yılları arasında limanın uğrak sayısında yaklaşık %25 oranında bir artış gözlemlenmiştir (OECD, 2023a).

Savaşlar, birçok ülkenin gaz, petrol ve tahıl tedarikini daha uzak kaynaklardan ithal etme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu durum, nakliye mesafelerinin, transit sürelerinin ve maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Rus limanlarına ve yüklerine yönelik tereddütler, tanker piyasasında bir sıkışmaya yol açmış ve bu da yakıt ikmali maliyetlerinin yükselmesine ve navlun ücretlerinin artmasına neden olmuştur. Özellikle "eko" ve temizlenmiş fitre tonajları için kazanç primleri bu gelişmelerden olumlu yönde etkilenmiştir. Ayrıca, Karadeniz üzerinden gerçekleştirilen taşımacılığın sigorta maliyetlerinde de önemli bir artış gözlemlenmiştir; savaş riski primleri %20'nin üzerinde bir artış göstermiştir. Karadeniz'de

deniz taşımacılığının aksamaması ve uluslararası yaptırımlar, ticaret yollarındaki mesafelerin artmasına ve bu ürünlerin deniz ticaretinde büyük değişimlere yol açmıştır. Orta Koridor rotası, konteynerlerin mavnalara yüklendiği Kazakistan'ın Aktau ve Azerbaycan'ın Bakü limanlarından Hazar Denizi üzerinden ve Romanya'nın Köstence limanı ile Gürcistan'ın Poti limanı arasında besleyici gemilerin kullanıldığı Karadeniz geçişini içermektedir (OECD, 2023a).

Tahıl Koridoru Anlaşması'nın önemi Harita 3.2'de açıkça görülmektedir. Ukrayna'nın tarım ürünleri, farklı kıtalarda bulunan birçok ülke için kritik bir öneme sahiptir ve bazı ülkeler için büyük bir ihracat payı oluşturmaktadır. Bu durum, dünya gıda güvenliği açısından bir risk teşkil etmekteydi. Ancak, anlaşmanın sağladığı imkanlar sayesinde, çoğu Afrika ülkesi de dâhil olmak üzere diğer ülkeler bu riski azaltabilmiştir. Bununla birlikte, anlaşmanın yürürlüğü sırasında Rusya tarafından gerçekleştirilen çeşitli provokasyonlar ve anlaşmanın ihlali girişimleri de mevcuttu. Buna rağmen, genel olarak anlaşmanın yürürlükte olduğu dönemde Ukrayna'dan yapılan ihracat ve gıda güvenliği durumu kısmen normale dönmeye başlamıştır. Bu anlaşmanın bir yıl süren uygulaması, Türkiye'nin ortaklığı sayesinde mümkün olmuştur. Böylece, Rusya-Ukrayna savaşı sırasında ara düzeltici bir rol üstlenen Türkiye Cumhuriyeti, bu anlaşma aracılığıyla dünya gıda güvenliğine önemli bir katkı sağlamıştır.

Tahıl Koridoru Anlaşması, 22 Temmuz 2022 tarihinde üç ay süreyle imzalanmıştır. Bu anlaşma iki ayrı belgeyi kapsamaktadır: birincisi Ukrayna ve Birleşmiş Milletler arasında, ikincisi ise Rusya ve Birleşmiş Milletler arasında yapılmıştır. Anlaşma kapsamında, gemilerin hareket edebileceği limanlar olarak “Odesa”, “Çornomorsk” ve “Yujniy” limanları belirlenmiştir. Tarım ürünlerinin en çok ithal edildiği ülkeler arasında Çin, İspanya, Türkiye, İtalya ve Hollanda bulunmaktadır. Anlaşmanın süresi sona ermekte iken, anlaşmanın devamını sağlamak ve Rusya tarafından gelen deniz tehditlerinin yeniden başlamasını engellemek amacıyla müzakereler yoluyla anlaşmanın uzatılması kararı alınmıştır. Bu uzatma 19 Kasım 2022 tarihinde gerçekleşmiş ve gemilerin Karadeniz'den çıkış süresi 120 gün olarak belirlenmiştir. Daha sonra, 19 Mart 2023 tarihinde anlaşma tekrar 120 gün süreyle uzatılmıştır. Ancak Rusya, anlaşmanın 60 gün süreyle uzatıldığını belirterek, iki ay sonra koridoru bloke etmeye başlamıştır. Mayıs 2023'te Rusya'nın sürekli olarak yaptığı

provokasyon ve engellemelere rağmen, anlaşmanın devamı sağlanmış ve yollar yeniden açılmıştır. Bu gelişme, Birleşmiş Milletler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımları sayesinde mümkün olmuştur. Anlaşmanın son olarak uzatılmasından sonra, 17 Temmuz 2023 tarihinde Rusya anlaşmadan çekilmiştir ve böylece anlaşmanın sona erdiği ilan edilmiştir. Bu durum, Karadeniz sularından geçen gemilerin Rusya kaynaklı saldırı ve bombardıman riskleriyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Ukrayna limanlarının faaliyetleri ve tarım ürünlerini taşıyan gemilerin güncel durumu sürekli risklerle karşı karşıya kalmakla birlikte, bazı olumlu gelişmeler de yaşanmaktadır. Karadeniz tahıl koridoru yoluyla yapılan tarımsal ihracatın hızı, savaş öncesi seviyelere yaklaşmış ve kargo sigortası maliyetleri önemli ölçüde düşmüştür. Ukrayna, deniz ihracat koridorunu korumak amacıyla Karadeniz kıyılarına tahıl taşımacılığını engelleyen düşman hedeflerini vurabilecek yeni silahlar konuşlandırmıştır (Ilchenko, 2024). Rusya'nın tahıl anlaşmasından çekilmesinin ardından Ukraynalı ihracatçılar, Ukrayna'nın bağımsız girişimi altında sevkiyatları organize etmeye çalışmaktadır. 8 Ağustos 2023'ten itibaren Ukrayna, Karadeniz limanlarına ulaşmak için sivil gemilere yönelik geçici koridorlar oluşturmuştur. Ancak, bu koridorlara rağmen Rusya tarafından saldırı ve bombardıman riski devam etmektedir (Ukrainer, 2024).

3.2. Rusya-Ukrayna Savaşının Demir Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi

Ukrayna'daki çatışmalar, pandemi sonrası dönemde dünya ekonomisini daha da zorlayarak mevcut olumsuz faktörleri şiddetlendirmektedir. Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin kuzey koridoru üzerinden gerçekleştiği süreçte (Harita 3.3.), Rusya ve Ukrayna bu bağlantının temel oyuncularını konumundaydı. Ancak çatışmaların etkisiyle, Asya ile Avrupa arasında önemli bir ticaret hattı olan kuzey koridoru taşımacılık hattı artık etkin bir şekilde kullanılmamaktadır. Güvenlik endişeleri nedeniyle, alternatif ticaret güzergahları arayışları hız kazanmıştır.

Rusya, geniş coğrafi konumu, jeo-stratejik önemi, enerji rezervleri ve gıda ürünleri üretimindeki yüksek kapasitesi ile küresel ticarete kilit bir rol oynamaktadır. Öte yandan Ukrayna, limanları ve Avrupa Birliği ile yakın coğrafi konumuyla lojistik açısından kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, hububat ve yağlı tohum üretimi konusunda dünya ticaretinde öne çıkan bir ülke olarak kabul edilmektedir. Her iki ülkenin de önemli ticaret güzergahlarında bulunmaları, küresel tedarik zincirinde belirgin değişikliklere ve aksaklıklara yol açmıştır. Bu durum, birçok ülkede tüketici ve gıda fiyatlarının artış göstermesiyle sonuçlanan enflasyon oranlarının yükselmesine neden olmuştur (Cengiz, 2023).

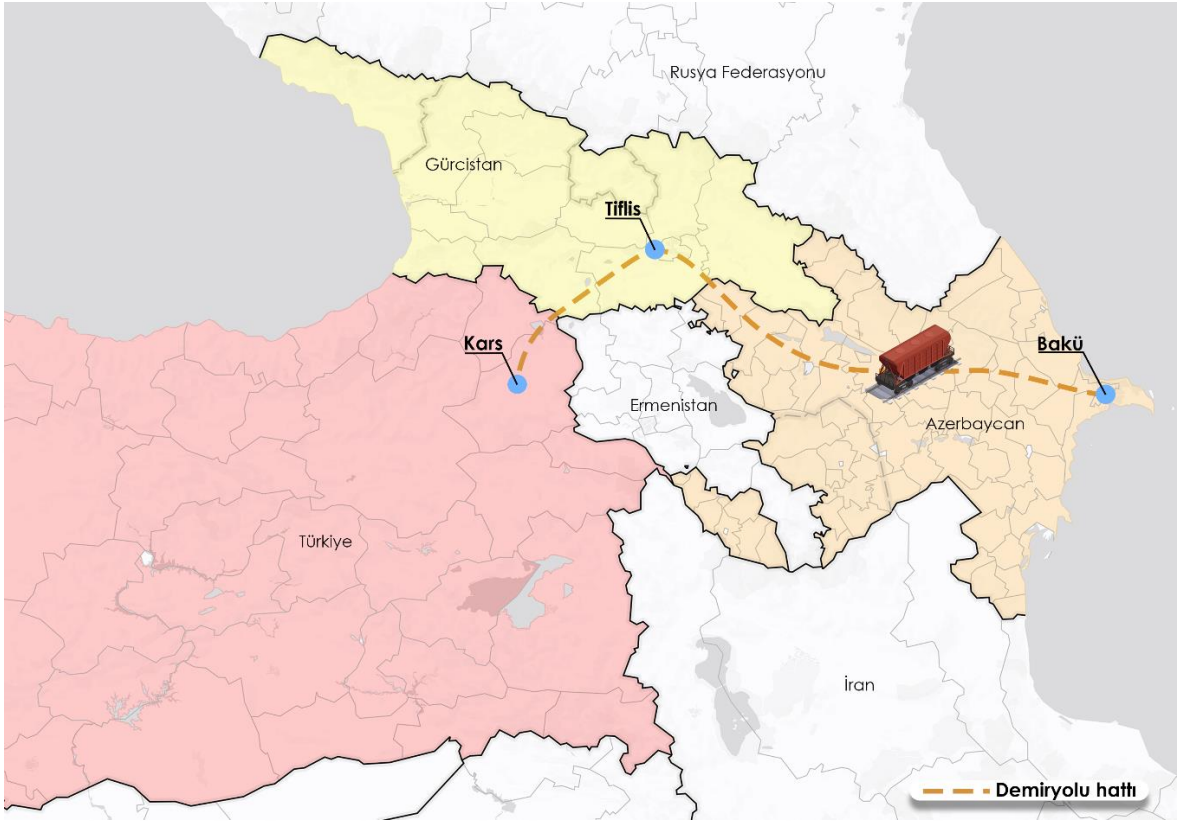
Harita 3.3. Trans Sibirya demiryolu hattı
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2021 itibarıyla dünya ekonomisi, artan talep, yetersiz arz ve lojistik sorunlar gibi nedenlerle ciddi enflasyon baskılarıyla karşılaşmıştır. Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte ortaya çıkan enerji ve tahıl krizi, bu ekonomik daralmayı daha da derinleştirmiştir. Küresel ticaret üzerindeki etkileri arasında piyasaların bozulması, tedarik zincirlerinin sürdürülebilirliğinin zorlaşması, ticaret kısıtlamaları, lojistik sorunlar,

belirsizliklerin artması ve ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin bozulması gibi faktörler yer almaktadır (Cengiz, 2023).

Son yıllarda, Çin ile Avrupa arasındaki ulaştırma koridorlarında önemli bir artış gözlemlenmiştir. COVID-19 pandemisi sürecinde, özellikle otomotiv endüstrisinin gereksinimlerini karşılamak amacıyla demiryolu bağlantıları büyük bir popülerite kazanmıştır. Bu demiryolu koridorlarının başlıca rotası, Rusya, Belarus ve Polonya üzerinden Almanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine ulaşmaktadır. Ancak, Rusya'ya yönelik uygulanan yaptırımlar nedeniyle bu rota etkisini kaybetmiştir. Bir kısım şirket, ürünlerini alternatif demiryolu güzergâhlarına yönlendirmişken, çoğu firma deniz taşımacılığına geri dönmüştür. Bu durum, malların pazara ulaşma süresinin uzamasına neden olmaktadır. 2022'nin ortalarında, yeni bir araç satın almak giderek zorlaşmış; pek çok araç için bekleme süreleri bir yıldan fazla olmuştur. Avrupa Birliği'nin uyguladığı yaptırımlar, Rus demiryolu altyapısını hedef almıştır. Yük trenleri hala Rusya'dan geçebilmekte, ancak Rus topraklarında durmalarına izin verilmemektedir. Güvenlik endişeleri nedeniyle, Çin ile Avrupa arasında mal taşıyan birçok lojistik şirketi, Rusya üzerinden transit geçiş yapmaktan kaçınmaktadır. Bu durum, Orta Lojistik Koridor'un daha fazla kullanılmasına yol açarak, daha uzun yolculuk süreleri ve ek maliyetler doğurmaktadır (Cekerevac & Bogavac, 2023).

Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada Türkiye'nin rolü önemlidir. Türkiye, Rusya ve Ukrayna ile gerçekleştirdiği dış ticaretin yanı sıra, ABD ve Rusya arasındaki gerilimlerde de önemli bir arabulucu olarak görev yapmaktadır. Türkiye'nin bu iki ülke ile olan yüksek ticaret hacmi, savaşın uluslararası ticareti şekillendirmesiyle birlikte, gelişmekte olan ekonomileri olumsuz yönde etkileyen küresel gıda ve enerji fiyatlarının artışını öngörmektedir. Savaşın Türkiye üzerindeki en önemli etkilerinden biri, mevcut lojistik güzergahların kapanması sonucu, Avrupa ile Çin arasında Orta Koridor'un en iyi alternatif olarak kullanılma zorunluluğudur. Orta Koridor'un temel ulaştırma hatlarını oluşturan Türkiye'ye bağlı karayolu ağları ve Bakü-Tiflis-Kars (BTK) hattı (Harita 3.4.), yaşanan ulaştırma krizine çözüm sağlamak ve gelecekte kullanılabilecek yeni ve yüksek kapasiteli hatların geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Cengiz, 2023).

Harita 3.4. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

AB ile Rusya arasındaki ilişkilerin tıkanması, Asya'nın Batı ile entegrasyonunu gelecekte Türkiye üzerinden gerçekleştirme olasılığını artırmıştır. Kuzey Koridoru'nun kapanması ve lojistik faaliyetlerin sürdürülmesi gerekliliği, Türkiye'nin Orta Koridoru'nu en iyi alternatif güzergah olarak öne çıkarmaktadır. Türkiye'nin Orta Koridoru'nun güçlendirilmesi, mevcut liman ve karayolu bağlantılarının demiryolu ile entegrasyonu sayesinde daha güçlü bir alternatif güzergah haline gelmesini sağlayacaktır.

Bu bağlamda, karayolu taşımacılığı üzerindeki baskının azaltılması ve daha etkili bir lojistik sistemin oluşturulması mümkündür. Savaşın başlaması ve Kuzey Koridoru'nun kapanması sonucunda, binlerce tonluk yükün Yunanistan-Bulgaristan-Türkiye-Gürcistan güzergâhına kaydırılması gözlemlenmiştir. Bu durum, Türkiye'nin lojistik sektöründeki stratejik önemini ve Orta Koridor'un gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Orta Koridor'un avantajları, mesafe ve süre bakımından Kuzey Koridoru'na kıyasla daha uygun olmasıyla da değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin Orta Lojistik Koridoru'na

duyduğu ihtiyaç, mevcut krizin çözümü ve gelecekteki lojistik gereksinimler göz önüne alındığında artış göstermektedir (Cengiz, 2023).

3.3. Rusya-Ukrayna Savaşının Kara Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi

Ukrayna'nın sınırlarının kapatılması, çok sayıda kamyon şoförünün mahsur kalmasına yol açmıştır. Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Birliği (IRU), 25 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna ve çevresinde çeşitli milletlerden en az 12.000 kamyon şoförünün mahsur kaldığını bildirmiştir. Yaptırımlar sonucunda, Rus karayolu nakliyecilerinin Avrupa Birliği'ne mal taşımalarına artık izin verilmemekte ve artan yakıt fiyatları, ticari karayolu taşımacılığını daha da olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, bunker yakıt fiyatlarındaki keskin artış, deniz navlun fiyatlarını yükseltmiş ve uluslararası taşımacılık, lojistik ve tedarik zincirleri üzerinde ek baskılar oluşturmuştur (Cekerevac ve Bogavac, 2023).

Bununla birlikte, Rusya'dan geçişin yasaklanması, alternatif taşıma yollarının bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Bu sorunun çözümü, diğer ülkeler aracılığıyla paralel ithalat yapılmasıyla sağlanmıştır. Rusya, uygulanan yaptırımlardan kaçınmak amacıyla komşu ülkeler üzerinden ithalat gerçekleştirmektedir. Yaptırımlar, malların kullanılabilirliğini sağlamakla birlikte, bu malların doğrudan Rusya'ya ulaşması yerine önce diğer ülkelere geçerek ulaştırılması nedeniyle daha yüksek fiyatlarla sunulmalarına neden olmuştur. Gürcistan, Ermenistan ve Kazakistan bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Savaşın devam etmesine rağmen paralel ithalatın gerçekleşmesi, yaptırımların etkinliğini sorgulatmaktadır. Rusya'dan ayrılan büyük işletmelerin, paralel ithalat yoluyla Rusya ile işbirliklerini sürdürmesi, bu işletmelerin savaş başlatan bir ülkeden ayrılarak kendi itibarlarını koruduklarını göstermektedir; aynı zamanda, böyle bir harekete rağmen, dolaylı yollarla kendi ihracatlarını devam ettirdiklerini vurgulamaktadır. Bu durum, Rusya'nın coğrafi konumunun, Asya'dan Avrupa'ya yapılan karayolu taşımacılığını durdurup, Avrupa için Türkiye yolları gibi alternatifleri aramaya zorladığını ve Rusya'yı büyük oranda paralel ithalata geçirmeye ittiğini ortaya koymaktadır.

Rusya üzerinden demiryolu ve kamyon taşımacılığı, "kuzey koridoru" olarak bilinen Doğu Asya ve Avrupa arasındaki ana kara koridorunu oluşturmaktadır ve küresel tedarik

zincirleri için kritik bir ulaşım rotasıdır. Hem Avrupa Birliği hem de Rusya'nın ihracat yasakları, sınır ötesi demiryolu taşımacılığına daha fazla dikkat edilmesini gerektirmiş ve bu bağlamda sınır kontrolleri daha sıkı hale gelmiştir. Ayrıca, Maersk ve HHLA gibi birçok büyük nakliye şirketi, Ukrayna ile dayanışma amacıyla Rusya'daki faaliyetlerini durdurmuş, Zyxel Communications Corp gibi imalat şirketleri ise Rusya üzerinden geçişi sonlandırmıştır (OECD, 2023b).

3.4. Rusya-Ukrayna Savaşının Hava Yolu Ticaret Rotalarına Etkisi

Avrupa Birliği yaptırımları, Rusya Federasyonu'nu hedef alırken, bu yaptırımların sonuçları AB'yi de önemli ölçüde etkilemektedir. Ukrayna hava sahasının kapatılması ve Rus uçaklarına yönelik uygulanan yaptırımlar, hava yolcu trafiğinde belirgin bir değişime yol açmaktadır. Ukrayna ve Rusya'nın hava sahalarının bypass edilmesi, uçuş sürelerini uzatmakta, yakıt ve personel maliyetlerini artırmakta, uçak amortismanını yükseltmekte ve dolayısıyla taşıma maliyetlerini artırmaktadır (Cekerevac & Bogavac, 2023).

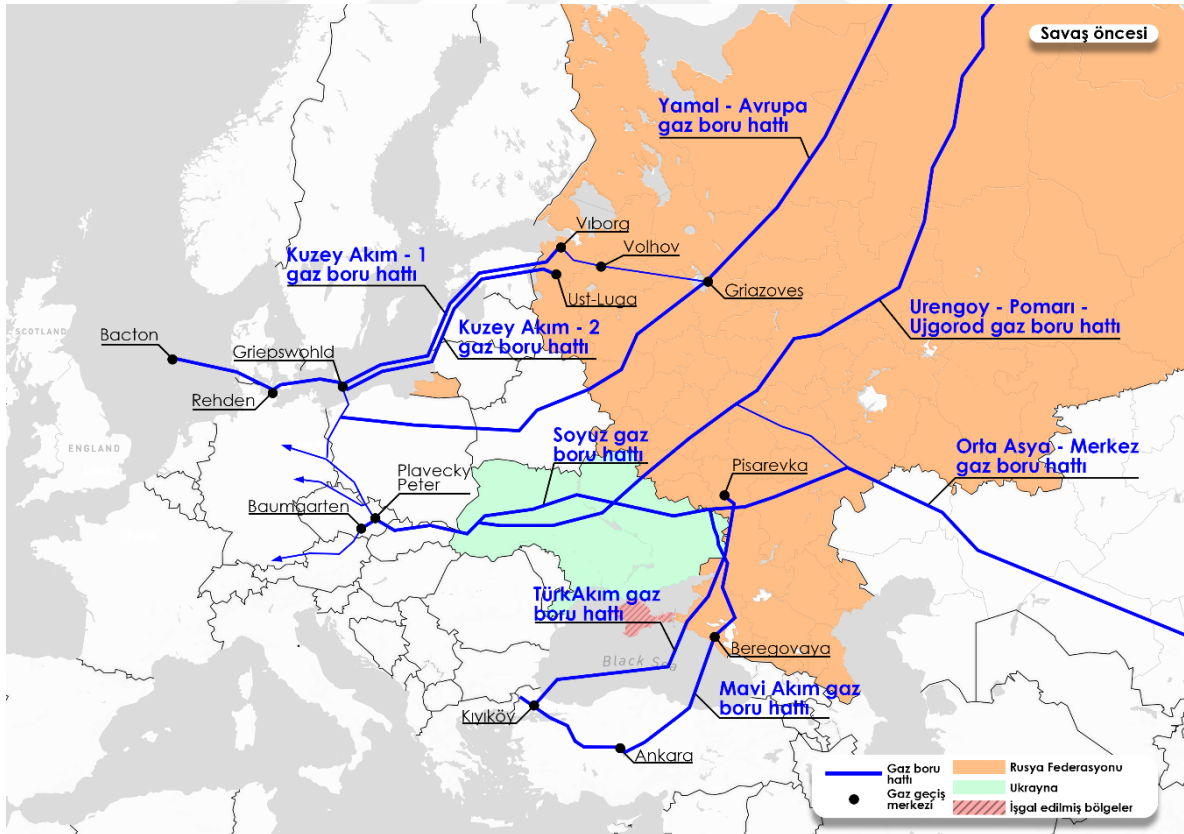
Bu bağlamda, Rusya ve Avrupa arasındaki karşılıklı hava sahası yasakları, hava taşımacılığını daha maliyetli hale getirmiştir. Özellikle Avrupa ile Doğu Asya arasındaki hava yolları, artık Rus hava sahasından kaçınmak zorunda kalmakta ve bu durum hava taşımacılığını hem daha uzun hem de daha pahalı hale getirmektedir. Ayrıca, küresel hava kargo hacminin önemli bir kısmı, artık Avrupa'ya uçuş gerçekleştiremeyen Rus hava kargo uçaklarında yer almaktadır. Sonuç olarak, hava kargo taşımacılığı kapasitesinde belirgin bir düşüş yaşanmakta ve Avrupa ile Doğu Asya arasındaki rotalar daha pahalı hale gelmektedir (OECD, 2023b).

Hava yolu taşımacılığındaki artan maliyetler ve fiyatların yanı sıra, ulaşım süresi de uzamıştır. Önceden Rusya üzerinden gerçekleştirilen uçuşlar artık doğrudan Avrupa'ya ulaşamamakta ve dolaylı rotalar tercih edilmektedir. Bu durumun, uçak aktarmalarının sayısını artırabileceği söylenebilir. Ticaret sapmasının hava yolu taşımacılığında da yaşanması, Rusya-Ukrayna savaşının geniş kapsamlı etkilerini ve çok sayıda bölgeyi nasıl etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, Rusya ve Ukrayna'ya komşu olan Belarus'un da yaptırımlar altında olması, hava yollarını etkilemektedir. Bu ülke savaşın içinde olmasa da,

önceden uygulanan yaptırımlar Belarus'un Avrupa hava yollarından erişimini engellemektedir.

3.5. Rusya-Ukrayna Savaşının Gaz Boru Hatları Üzerindeki Etkileri

2022 yılında büyük savaşın başlamasından önce, Rusya, Avrupa'ya büyük miktarlarda enerji kaynakları ihracatını sürdürüyordu. Bu enerji kaynakları arasında, Avrupa'ya en çok ihraç edilen ve dolayısıyla Avrupa'nın karşısında en etkili siyasi araç haline gelen doğal gaz ön plana çıkıyordu. 2014 yılında Kırım'ın işgali sonrasında uygulanan yaptırımlara rağmen, Avrupa Birliği ve Rusya arasındaki ticaret devam etmekteydi. Özellikle Almanya gibi Rusya'nın gazına yüksek derecede bağımlı olan Avrupa ülkeleri, Kuzey Akım-2 doğalgaz boru hattının inşa edilmesini desteklemekteydi.

Harita 3.5. Savaş öncesi gaz boru hatları
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

The map illustrates the gas pipeline network in Eastern Europe and the Black Sea region. Key features include:

- Active Gas Pipelines (Blue lines):**
 - TürkAkım gaz boru hattı:** Connects the Black Sea to Europe via Turkey.
 - Mavi Akım gaz boru hattı:** Connects the Black Sea to Europe via Bulgaria and Greece.
 - Urengoy - Pomari - Ujgorod gaz boru hattı:** Connects Russia to Ukraine and Hungary.
 - Yamal - Avrupa gaz boru hattı:** Connects Russia to Europe via Poland and Germany.
- Passive Gas Pipelines (Red lines):**
 - Kuzey Akım - 1 gaz boru hattı:** Connects Russia to Germany via the Baltic Sea.
 - Kuzey Akım - 2 gaz boru hattı:** Connects Russia to Germany via the Baltic Sea.
 - Soyuz gaz boru hattı:** Connects Russia to Ukraine and Poland.
 - Orta Asya - Merkez gaz boru hattı:** Connects Central Asia to the Black Sea region.
- Disputed Areas (Hatched areas):**
 - İşgal edilmiş bölgeler:** Areas in Ukraine and Georgia that are occupied.
- Geographical Labels:**
 - Black Sea:** The body of water between Europe and Asia.
 - Ukraine:** The country in Eastern Europe.
 - Russia:** The country in Northern and Eastern Europe.
 - Georgia:** The country in the Caucasus region.
 - Poland:** The country in Central Europe.
 - Hungary:** The country in Central Europe.
 - Bulgaria:** The country in Southeast Europe.
 - Greece:** The country in Southern Europe.
 - Turkey:** The country in Western Asia and Southern Europe.
- Legend:**
 - Active gas pipeline:** Blue line.
 - Passive gas pipeline:** Red line.
 - Disputed areas:** Hatched area.
 - Russian Federation:** Orange area.
 - Ukraine:** Green area.
 - Georgia:** Yellow area.

90

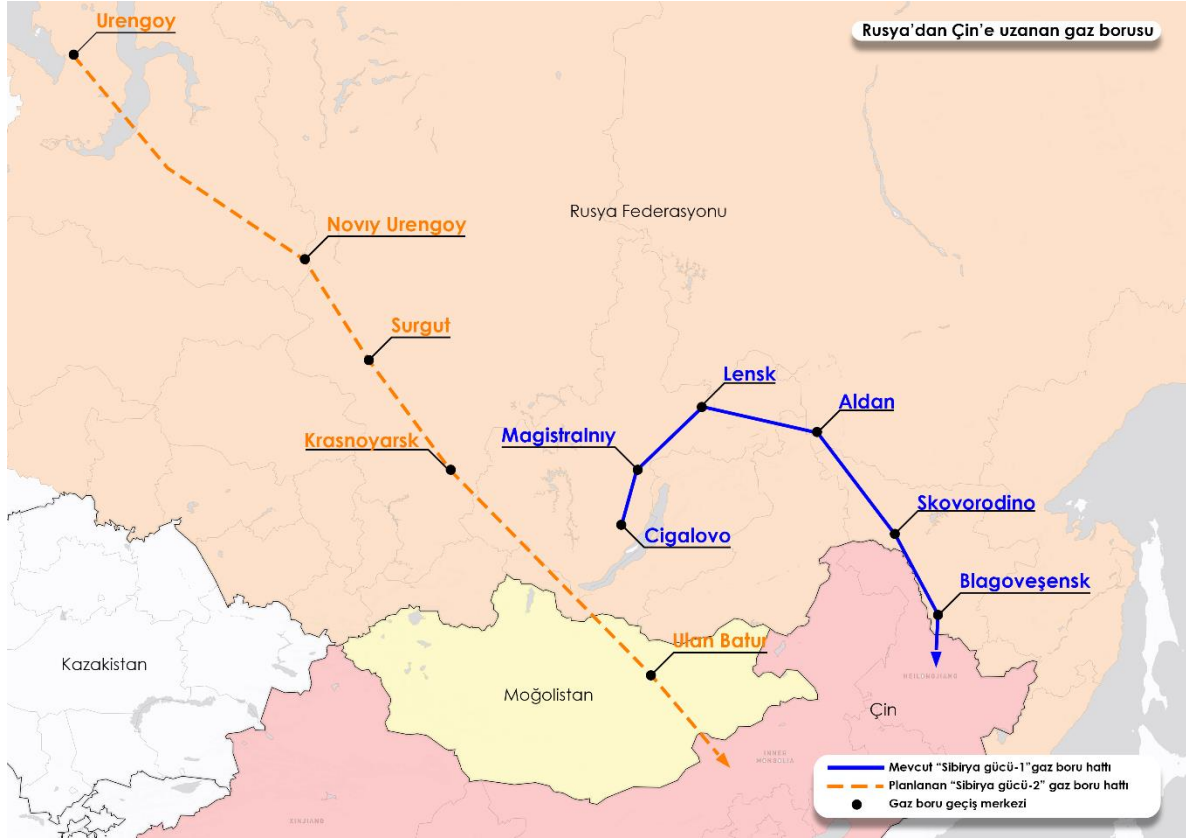
Ancak, Rusya-Ukrayna savaşının başlaması, aynı zamanda yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırmış ve bu konudaki tüm şüpheleri ortadan kaldırmıştır.

Savaşın bir sonucu olarak, Avrupa Birliği tarafından Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar, gaz boru hatlarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Harita 3.6'da gösterildiği üzere, savaşın başlamasından sonra Avrupa'ya doğrudan gaz taşıyan boru hatlarının çoğu durdurulmuş, ancak bazı boru hatları gaz akışını devam ettirmiştir.

Kuzey Akım-1 ve Kuzey Akım-2 doğal gaz hatlarının sabote edilmesi sonucunda Baltık Denizi üzerinden doğrudan Almanya'ya gerçekleştirilen doğal gaz akışı kesilmiştir. Bu durum, Kuzey Akım-2 hattının faaliyete geçmeden önce sonlandırılmasına neden olmuştur. Ayrıca, Yamal-Avrupa hattı Polonya tarafından kapatılmıştır. Öne çıkan bir diğer boru hattı ise Urengoy-Pomari-Ujgorod hattıdır. Avrupa'ya giden diğer boru hatlarının kapanmış olmasına rağmen, savaşın devam etmesi durumunda dahi Ukrayna topraklarından Avrupa'ya geçiş sağlayan bu boru hattı operasyonlarına devam etmektedir. Ancak, bu durum Ukrayna'nın kontrolü altında değildir; sorun, Ukrayna ile Avrupa Birliği arasındaki anlaşmalardan kaynaklanmaktadır. AB'nin enerji politikalarında yapılacak değişikliklerin vurgulanmasına rağmen, enerji geçişi ani bir süreç değildir. REPowerEU programı kapsamında Rusya'dan gelen enerjinin ikamesi yıllar sürecektir. Bu nedenle, AB'nin Rus doğal gazından tamamen çıkışı 2030 yılına kadar öngörülmemekte olup, bu tarihe kadar diğer enerji kaynaklarına geçiş planlanmaktadır. Bu süre zarfında, fosil yakıtların kullanımı kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla, AB, Rus doğal gazının ithalatını küçük miktarlarda da olsa sürdürecektir. Ayrıca, iklim değişikliği riskleri nedeniyle nükleer ve kömür enerjilerinin kullanımı, üye ülkeler tarafından değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Ukrayna'nın anlaşmalara dayalı olarak transit geçiş yapan gazı durdurma veya el koyma yetkisi bulunmamaktadır; çünkü bu durum, stratejik olarak Avrupa ülkeleri için olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Rusya, Avrupa'ya yönelik boru hatlarındaki duraksamanın etkilerini telafi etmek amacıyla Çin ve Hindistan'a yapılan doğal gaz ihracatını artırmıştır. Bu durum, savaşın ticaret sapmalarındaki en önemli etmenlerinden biridir. Çin ile yapılan yeni bir anlaşma çerçevesinde, mevcut "Sibirya Gücü" hattının yanına "Sibirya Gücü-2" hattının inşası kararlaştırılmıştır (Harita 3.7.). Yeni gaz boru hattının, eski hattın aksine Çigalovo'dan değil,

Urengoy'dan başlaması dikkate değerdir. Önceki Sovyet döneminden kalan ve yıllar boyunca Avrupa'ya doğal gaz tedarik eden Urengoy-Pomarı-Ujgorod hattı artık kullanılmamaktadır.

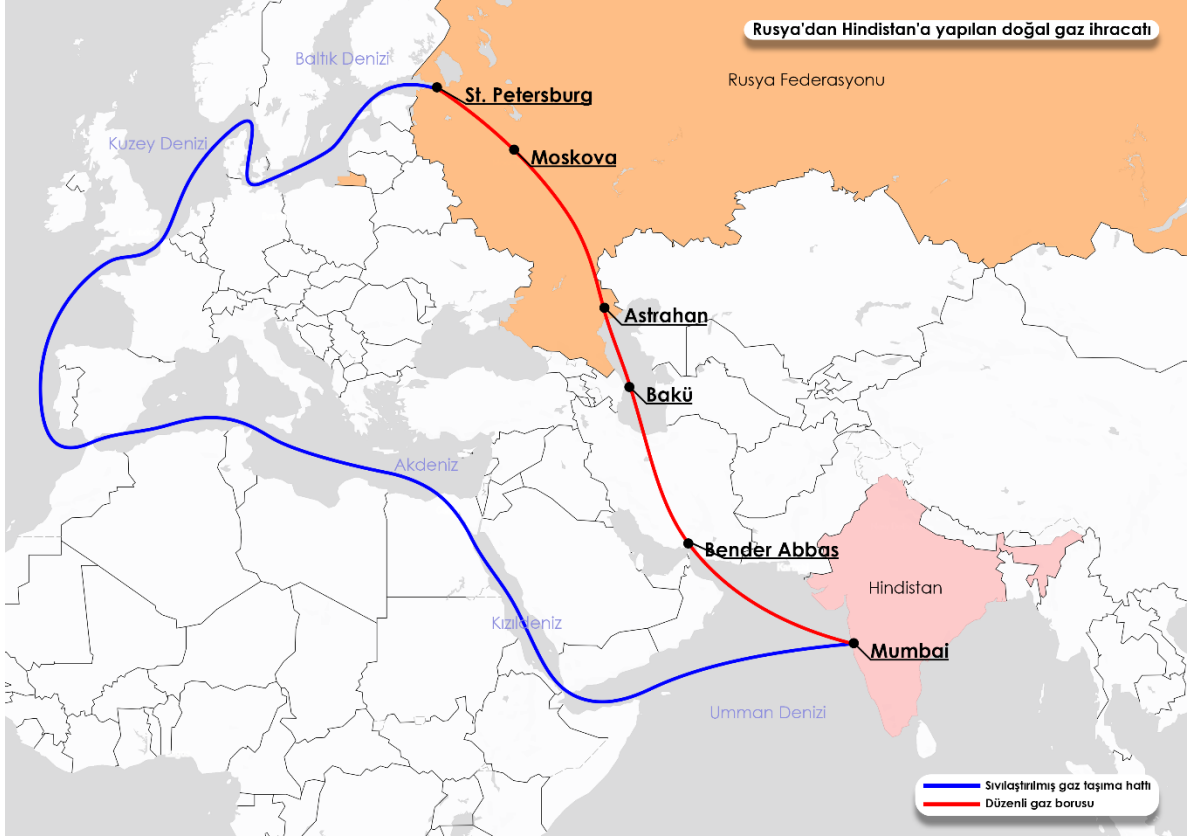

Harita 3.7. Rusya'dan Çin'e uzanan gaz boru hatları
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu durum, Urengoy'da büyük miktarda doğal gaz birikimine yol açmıştır. Bunun sonucunda, Rusya içinde arzın artması, fiyatların düşmesi, ihracatın azalması ve ödemeler dengesinin bozulması söz konusu olmuştur. Dolayısıyla, Rusya doğal gaz ihracatını sürdürmek için kendi gazını daha düşük fiyatlarla sunma yoluna gitmiştir. Çin bu fırsatı hızla değerlendirmiştir. 2029 yılında tamamlanması öngörülen "Sibiryа Gücü-2" gaz boru hattı, Çin için büyük bir fırsat sunmaktadır. Moğolistan üzerinden geçerek Çin'e ulaşacak olan bu hat, Rusya'nın ticaret rotalarının yeniden yönlendirilmesinde önemli bir adım olacaktır. Bu tür ticaret yönündeki değişiklikler, AB'nin Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımların etkinliğini gelecekte daha büyük bir şüphe altına alabilir.

Mevcut hatlar üzerinden Rusya'dan Hindistan'a yapılan doğal gaz ihracatının hacmi artırılmıştır (Harita 3.8.). Bu bağlamda sıvılaştırılmış doğal gaz ihracatının da göz önünde

bulundurulması gerekmektedir. Haritada görüldüğü üzere, Rusya'dan Hindistan'a yapılan doğal gaz ihracatı Azerbaycan ve İran üzerinden geçerek Mumbai şehrine ulaşmaktadır.

Harita 3.8. Rusya'dan Hindistan'a yapılan gaz ihracatı.
Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Rusya'dan Asya ülkelerine uzanan gaz boru hatlarındaki değişiklikler sadece ticaret sapmasını değil, aynı zamanda yakın gelecekte uluslararası ilişkilerin ülkeler arası ticaret üzerindeki yansımalarını da ortaya koymaktadır. Bu durum, dünyanın Soğuk Savaş dönemindeki bloklaşma yapısına geri döneceği varsayımını destekler niteliktedir. Bu varsayımı güçlendiren bir diğer faktör ise BRICS ülkelerinin coğrafyasının genişlemesidir. 2024 yılının başında Mısır, Etiyopya, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin BRICS'e katılması, önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Yeni üyeler arasında İran ve Suudi Arabistan gibi dünya petrol ihracatında öne çıkan ülkelerin bulunması, dünya enerji güvenliği açısından yeni tehditler oluşturabilir.

Ticaret yollarının değişmesi, uluslararası ilişkilerden kaynaklanan bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, Avrupa Birliği ve Rusya arasındaki doğal gaz ticareti her iki

taraf için de karlı bir işbirliği oluşturuyordu. Ancak Rusya-Ukrayna savaşının başlaması, Rusya'nın doğal gazı bir siyasi araç olarak kullanması, AB'nin uyguladığı yaptırımlar ve Rus enerji kaynaklarından ayrılma niyeti, günümüzde gözlemlenen ticaret sapmalarına yol açmıştır. Mevcut durumda, Avrupa ülkeleri için sıvılaştırılmış doğal gaz bir alternatif olarak ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, Rusya'nın "gölge tankerler" aracılığıyla gaz ve petrolü üçüncü ülkelere satması ve bu ülkelerin bu kaynakları Avrupa'ya yönlendirmesi, Türkiye gibi transit ülkeler aracılığıyla boru hatları üzerinden Avrupa'ya ulaşan gazın varlığı, AB'nin yaptırımlarının etkinliğini sorgulamakta ve bu yaptırımlar üzerine eleştiriler getirilmektedir.

3.6. Rusya-Ukrayna Savaşının Uluslararası Sigortacılıkta Artan Risk ve Maliyetlere Etkileri

Rusya-Ukrayna savaşı, özellikle havacılık, denizcilik, enerji ve siber güvenlik sektörlerinde belirgin etkiler yaratmıştır. Denizcilik sektöründe, gemilerin sigortalanması için deniz sigortacıları ekstra primler talep etmektedir. Kredi sigortası ise, mali yaptırımların birçok ödemeyi riskli hale getirmesi nedeniyle sigorta şirketlerinde beklenmedik kayıplara yol açmaktadır. Bu beklenmedik kayıplar, uzun vadeli büyüme etkilerinin önüne geçerek sigorta şirketlerinin hisse senedi piyasa değerlerinde düşüşlere neden olmaktadır. Hisse senedi fiyatlarındaki bu azalma, yatırımcıların yatırım portföylerini yeniden dengelemelerine yol açmaktadır. Belirsizlik dönemlerinde, yatırımcıların optimal yatırım portföyü stratejilerine göre varlıklarını riskli yatırımlardan daha güvenli yatırımlara, örneğin tahvillere kaydırmaları beklenmektedir (Martins vd., 2023).

Savaş sırasında bir geminin füzeyle vurulması veya mayından zarar görmesi riski göz önüne alındığında, Ukrayna'ya yakın sularda seyreden gemiler için hasar riski büyük ölçüde artmıştır. Diğer denizcilik hatlarında da çeşitli kayıplar yaşanabilir. Bunlar arasında; gemilerin serbest hareket edememesi nedeniyle oluşan tutuklama ve engelleme kayıpları, mal veya ekipman hasarı ve liman operasyonlarındaki aksaklıklar gibi liman ve terminallerle bağlantılı kayıplar, ayrıca kargo ile ilgili bozulma ve diğer zararlar yer almaktadır. Sigorta kayıpları yalnızca savaşla ilgili eylemlerden kaynaklanmamaktadır. Yaptırımlar ve döviz

kontrolleri gibi çeşitli önlemler, ticari kredi sigortası ve politik risk sigortasında da kayıplara yol açmaktadır (OECD, 2022).

Siyasi risk sigortası, savaş gibi olaylardan kaynaklanan dolaylı etkiler nedeniyle zarar görebilir. Bu dolaylı etkiler arasında sözleşmelerin feshedilmesi, para biriminin konvertibilesizliği, kamulaştırma ve mülkiyetin elden çıkarılması gibi durumlar yer alır (OECD, 2022).

Uçak tedariki ve transferi ile ilgili uygulanan yaptırımlar, doğrudan etkiler açısından en önemli faktörlerden biri olmuştur. Özellikle, AB tarafından Rus hava yolu şirketlerine uçak kiralmasını yasaklayan yaptırımların havacılık sigortası sektörü üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. AB yaptırımları, Rus havacılık ve uzay araçları için sigorta veya reasürans sağlanmasını da yasaklamıştır. Bu yaptırımlar sonucunda, Bermuda ve İrlanda'nın (birçok kiralanan uçağın kayıtlı olduğu ülkeler) havacılık yetkilileri, uçuşa elverişliliği doğrulama konusundaki endişeler nedeniyle, kendi yetki alanlarında kayıtlı olan ve Rus hava yollarına kiralanan uçakların uçuşa elverişlilik sertifikalarını (Certificate of Airworthiness - CoA) askıya almaya veya Bermuda örneğinde olduğu gibi iptal etmeye karar vermiştir. CoA'sı olmayan uçaklar uçamamaktadır. Savaş nedeniyle, Ukrayna, Belarus ve Rusya için havacılık (gövde) savaş sigortası artık mevcut değildir. Sigortacılar, bu durumdan kaynaklanan zararlarını telafi etmeye çalışırken, dünyanın geri kalanında bu tür teminatların prim oranlarının iki katına çıktığı bildirilmiştir. Ukrayna hükümeti, hava sahasından geçen uçaklar için sigorta teminatı sağlamayı teklif etmiştir (OECD, 2022).

Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaş, siber saldırı risklerini artırmış ve önemli kayıplara yol açabilmiştir. Bu kapsamda, Ukrayna'nın kritik altyapısına, devlet dairelerine, bankalara ve telekomünikasyon şirketlerine yönelik çeşitli siber saldırılar gerçekleştirilmiş; aynı zamanda Rusya'daki devlet bakanlıkları ve özel sektördeki işletmeler de hedef alınmıştır. Ayrıca, Belarus, Letonya, Litvanya ve Polonya gibi komşu ülkelerde de benzer siber saldırılar yaşanmıştır. Artan siber saldırı riski, siber sigorta poliçelerinde savaşla ilgili istisnaların geçerli olup olmayacağına dair soruları gündeme getirmiştir, özellikle de açık bir devlet sponsoru mevcut değilse bu poliçelerin uygulanabilirliği sorgulanmaktadır. Örneğin, 2017'de yaşanan NotPetya siber saldırıları, sigortacıların savaş istisnalarına güvenip güvenemeyeceği konusundaki tartışmaları alevlendirmiştir (OECD, 2022).

Rusya ve Ukrayna'da büyük operasyonları bulunan yabancı sigortacılar ile Avrupa'da yerleşik sigorta şirketleri daha yüksek zararlarla karşılaşmaktadır. Bu durum, savaş bölgesine yakın firmaların ticaret bağlantıları aracılığıyla olumsuz etkilenme olasılığının artmasıyla ilişkili olarak, coğrafi yakınlığa dayanan bir risk cezasını yansıtmaktadır. Avrupa'da bulunan sigorta şirketleri, diğer bölgelerdeki sigorta şirketlerine kıyasla daha yüksek olumsuz getirilerle karşılaşmaktadır. Diğer yandan, daha büyük, iyi sermayelendirilmiş ve kârlı hayat sigortası veya çeşitlendirilmiş sigorta şirketleri, daha az kurumsal sahipliğe sahip olmaları nedeniyle diğer sigorta şirketlerine göre daha yüksek borsa getirileri elde etmektedir (Martins vd., 2023). Bu bağlamda, Rusya-Ukrayna savaşı, sigorta şirketlerinin coğrafi konumlarına bağlı olarak, özellikle savaş bölgesine daha yakın olan Avrupa merkezli şirketleri daha fazla etkilemektedir.

Sonuç olarak, Ukrayna ve Rusya arasındaki askeri çatışmanın, sigorta şirketlerinin hisse senedi piyasa değerlerinde beklenmedik dolaylı ve dolaysız kayıplara yol açabileceği ve bu durumun uzun vadede yatırımcıların portföylerini yeniden dengelemelerine neden olabileceği söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. RUSYA-UKRAYNA SAVAŞININ ULUSLARARASI TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN PEST ANALİZİ İLE ÖLÇÜLMESİ

Rusya-Ukrayna savaşı'nın ticaret sapması ve işletmeler üzerindeki etkilerini değerlendirmek için PEST analizi yöntemi kullanılabilir. Bu analiz, araştırmanın somut bir şekilde sunulmasını sağlayacaktır. PEST analizi; Politik, Ekonomik, Sosyolojik ve Teknolojik faktörleri içeren ve işletmelerin faaliyetlerini inceleyen bir yöntemdir. Bu analiz aracılığıyla, Rusya-Ukrayna savaşı'nın yukarıda belirtilen dört faktör üzerinden ticaret sapmasıyla olan ilişkisi daha verimli bir şekilde ortaya konacaktır.

Strateji yönetiminin önemli araçlarından biri olan PEST analizi, ilk kez 1967 yılında Francis J. Aguilar tarafından geliştirilmiştir. Bu analiz, örgütün faaliyet gösterdiği çevredeki büyük resmi görmesini sağlarken, fırsat ve tehdit olarak algılanabilecek faktörlerin tespit edilmesine de yardımcı olur. Dış çevrenin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi, fırsatların avantaja dönüştürülmesini ve tehditlerin en aza indirilmesini mümkün kılar. PEST analizi aracılığıyla, örgütün çevresinin kilit unsurları olan politik, ekonomik, çevresel, sosyal ve teknolojik eğilimlerin incelenmesi, bu unsurların örgüte olası etkilerinin öngörülmesi ve gerekli önlemlerin alınması sağlanmaktadır (Arabacı, 2010).

PEST analizinin unsurları aşağıda verildiği gibi açıklanabilir:

Politik Faktörler (Political): Hükümet politikaları, yasal düzenlemeler, ticaret politikaları, vergi politikaları ve diğer devlet müdahaleleri gibi konuları kapsar. Politika değişikliklerinin işletmeler üzerindeki etkilerini değerlendirir.

Ekonomik Faktörler (Economic): Ekonomik büyüme oranları, döviz kurları, enflasyon oranları, faiz oranları ve işsizlik oranları gibi ekonomik değişkenleri içerir. Bu unsurların işletmelerin finansal performansını nasıl etkilediğini analiz eder.

Sosyal Faktörler (Social): Demografik değişiklikler, kültürel eğilimler, yaşam tarzı değişiklikleri ve sosyal tutumlar gibi konuları kapsar. Sosyal faktörler, tüketici davranışlarını ve piyasa talebini etkileyebilir.

Teknolojik Faktörler (Technological): Teknolojik yenilikler, Ar-Ge faaliyetleri, otomasyon, bilgi teknolojileri ve diğer teknolojik gelişmeleri içerir. Teknolojinin işletmeler üzerindeki etkilerini değerlendirir.

4.1. Politik Faktörler

Rusya-Ukrayna savaşı, 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Federasyonu tarafından Ukrayna'ya yönelik başlatılan askeri bir müdahale ile ortaya çıkan bir çatışmadır. Başlangıçta siyasi nitelikli olan bu savaş, küresel düzeyde Soğuk Savaş dönemine benzer bir şekilde yeniden bloklaşma eğilimlerini tetikleyebilir. Ayrıca, bu çatışma, enerji kaynaklarının yakın gelecekte önemli bir siyasi araç olarak kullanılabileceğini de ortaya koymaktadır. Politik faktörler arasında, dünya enerji ve gıda güvenliği konuları da öne çıkmaktadır.

Rusya'dan Asya ülkelerine uzanan gaz boru hatlarındaki değişiklikler, sadece ticaretin sapmasını değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerin ülkeler arası ticaret üzerindeki etkilerini de gözler önüne sermektedir. Bu durum, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi dünyada yeniden bloklaşmanın yaşanabileceğini düşündürmektedir. Bu varsayımı destekleyen önemli bir gösterge, BRICS bloğunun genişlemesidir. 2024 yılının başında Mısır, Etiyopya, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin BRICS'e katılması dikkat çekici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Yeni üye ülkeler arasında dünya petrol ihracatında önemli bir rol oynayan İran ve Suudi Arabistan'ın bulunması, küresel enerji güvenliği açısından potansiyel tehditler oluşturabilir. Ayrıca, Türkiye'nin de BRICS'e katılma olasılığı artmıştır. Bu durum, bu ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler için de kayda değer bir gelişmedir. Zira ülkelerin satış trendlerini belirlemesi, ambargo uygulamaları, ticaret yollarının kapanması ve maliyet artışları gibi faktörler, işletmelerin operasyonlarını olumsuz etkileyebilir. İyi bir örnek, Rusya'dan ithal edilen doğalgaza yüksek derecede bağımlı olan Almanya'dır; doğalgaz ithalatındaki aksaklıklar, doğalgaz ve doğalgaz türevlerinden üretilen ürünlere olan talepte düşüşe neden olmuş ve işletmelerin üretiminde ciddi sorunlara yol açmıştır.

4.2. Ekonomik Faktörler

Avrupa Birliği ve Rusya tarafından uygulanan yaptırımların her iki taraf üzerinde de ciddi etkiler yarattığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu yaptırımların Rusya üzerinde daha belirgin ve ağır sonuçlar doğurduğu görülmektedir. AB tarafından uygulanan 13 yaptırım paketi sonucunda, Rusya'nın enerji sektörü ve finansal sistemi önemli derecede darbe almıştır. Özellikle, Rus enerji kaynaklarına yönelik ambargo ve Rusya'nın SWIFT ödeme sisteminden dışlanması, Rus işletmelerinin faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Buna karşılık, AB'nin Rusya'dan gelen enerjiye yüksek oranda bağımlı olması, Avrupa'daki işletmelerin üretim kapasitesinde azalmaya yol açmıştır. Bu durum, doğal gaz ve petrol bazlı enerjilerin kesilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, Avrupa'da enerji arzının azalması, enerji fiyatlarını yükseltmiş ve alternatif enerji kaynaklarına yönelme ihtiyacını artırmıştır. Bu arayış, nükleer ve kömür kullanımını da artırmış, bu süreçte iklim sıcaklığını yükselten etkiler yaratmıştır.

Rusya'nın finansal sektörü, ülkeye yönelik uygulanan yaptırımlar sonucunda SWIFT sisteminden dışlanarak ciddi ekonomik kısıtlamalarla karşılaşmış ve önemli zararlar yaşamıştır. Avrupa'da bulunan Rusya Merkez Bankası'na ait döviz rezervleri dondurulmuş ve Rusya'nın bu fonlara erişimi engellenmiştir. Ayrıca, bu rezervlerin bir kısmı Ukrayna'ya destek olarak gönderilmiştir. Bu durum, Rusya'nın uluslararası finansal işlemlerini sürdürmesini önemli ölçüde zorlaştırmış ve ülke içindeki işletmelerin uluslararası faaliyetlerini dolaylı yollarla yürütmelerine neden olmuştur. Çok uluslu şirketlerin Rusya pazarından çekilmesiyle birlikte, ülkenin ithalatında artış gözlemlenmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda, Rusya'nın GSYH'sında bir düşüş yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Ukrayna'nın ve Ukraynalı işletmelerin ekonomik etkilenmesi büyük ölçüde tarım sektöründen kaynaklanmaktadır. Kısa vadede, tarım ihracatında yaşanan düşüş ve ülke içinde tarım ürünlerinin birikmesi, gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta, iç arzı artırmakta ve küresel tedarik zinciri ile lojistik süreçlerde aksamalara yol açmaktadır. Bu durum, özellikle Afrika ülkeleri üzerinde belirgin etkiler yaratmaktadır. Afrika ülkeleri, tarım sektörlerinde büyük ölçüde ithalata bağımlı olup, bu ithalatın önemli bir kısmı Ukrayna ve Rusya'dan sağlanmaktadır. Ukrayna topraklarındaki savaş, tarımsal

üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde, Ukrayna'nın tarım sektöründe karşılaşılan zararlar, hasarlar ve yeniden yapılanma için gerekli maliyetler 80 milyar doları aşmış olup, savaşın sona ermesiyle bu maliyetlerin daha da artması beklenmektedir.

Rusya ve Ukrayna ile bağlantılı işletmeler üzerinde dünya çapında gözlemlenen ekonomik etkiler, özellikle ihraç edilen ürünlerin tedarikinde, lojistiğinde ve sigortacılığında artan maliyetler şeklinde kendini göstermektedir. Bu süreçte denizyolu, demiryolu, hava yolu ve kara yolu gibi ticaret yolları ya değişmiş, durdurulmuş ya da yeniden yönlendirilmiştir. Rusya ve Ukrayna'nın coğrafi konumları, Avrupa ile Asya arasındaki demiryolu ve kara yolu ticaretinde değişikliklere yol açmış ve bu durum, bu ülkelere bağlı işletmeler için çeşitli zararlar doğurmuştur.

Rusya'ya uygulanan yaptırımlar çerçevesinde, Rusya üzerinden Avrupa'ya yönelen demir ve kara yolları kapatılmış, bu da Kuzey Lojistik Koridoru'nun kullanılmaz hale gelmesine neden olmuştur. Bu lojistik aksaklıkları telafi etmek ve kamyonların Avrupa'ya ulaşımını sağlamak amacıyla Orta Lojistik Koridoru kullanılmaya başlanmıştır. Bu koridorun artan kullanımı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı üzerinden geçen yük miktarındaki artışla da doğrulanmaktadır. Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkelerin uluslararası ticaretteki rolünün güçlenmesi, bu ülkeler için önemli fırsatlar yaratmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın enerji ihracatını Avrupa'dan Asya'ya kaydırması ve bu süreçte enerji kaynaklarına yönelik indirim uygulaması, Çin ve Hindistan başta olmak üzere Asya ülkeleri için de karlı fırsatlar sunmaktadır.

4.3. Sosyolojik Faktörler

Rusya-Ukrayna savaşının sosyolojik yansımaları, özellikle Ukrayna üzerinde belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Savaşın patlak vermesinden sonra Ukrayna'nın doğu bölgelerinde yaşanan bombardımanlar, bu süreçte meydana gelen can kaybı ve ortaya çıkan yeni mülteci krizi, savaşın insanlar üzerinde ne denli ağır sonuçlar doğurduğunu açıkça göstermektedir.

Rusya-Ukrayna savaşının sosyolojik faktörleri, hem savaşın dinamiklerini hem de bölgedeki toplumları derinden etkilemiştir. Bu çatışmanın nedenleri, tarihsel ve kültürel

bağlamda detaylı bir şekilde incelenmelidir. Rusya ve Ukrayna arasındaki uzun süreli tarihsel ilişkiler, özellikle Sovyetler Birliği döneminden kalan miraslar, bu savaşın sosyolojik boyutlarını anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında Ukrayna'nın bağımsızlık sürecinde yaşanan olaylar ve Rusya'nın eski Sovyet alanındaki etkisini sürdürme çabası, iki ülke arasındaki gerilimi artırmıştır.

Sosyal kimlikler ve milliyetçilik, savaşın sosyolojik faktörleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ukrayna'nın Batı ile entegrasyon çabaları ve Rusya'nın bu çabaları tehdit olarak algılaması, milliyetçi duyguları ve ulusal kimlikleri güçlendirmiştir. Özellikle Donbas bölgesinde yaşayan Rus yanlısı gruplar ile Ukrayna merkezli milliyetçi gruplar arasındaki çatışma, toplumsal ayrışmayı derinleştirmiştir. Bu durum, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde aidiyet ve kimlik duygularını güçlendirirken, toplumsal gerilimleri de artırmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşı, sosyal ve ekonomik yapılar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Savaşın sosyal etkileri oldukça belirgindir. Savaşın yaşandığı bölgelerdeki insan kaybı ve göç hareketleri, toplumsal yapıyı ciddi şekilde değiştirmiştir. Ukrayna'nın doğu bölgelerinde birçok kişi savaş nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmış, bu da yeni bir mülteci krizine yol açmıştır. Yerinden edilmiş bireyler, mülteciler ve savaş mağdurları, yeni sosyal dinamiklerin oluşmasına neden olmuştur. Bu göç hareketleri, hem göçmenlerin kabul edildiği bölgelerde hem de savaştan etkilenen bölgelerde sosyal ve ekonomik dengesizlikler yaratmıştır. Bu bağlamda, savaşın sosyolojik etkilerini anlamak, hem bölgesel hem de küresel düzeyde toplumların nasıl etkilendiğini ve bu süreçlerin nasıl yönetildiğini incelemek açısından büyük önem taşımaktadır.

Savaşın sosyolojik boyutlarından biri, milliyetçilik ve sosyal kimliklerle yakından ilişkilidir. Ukrayna'nın Avrupa Birliği ve NATO gibi Batı kurumlarına entegrasyon çabaları, Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durum, Ukrayna'daki milliyetçi duyguları artırmış ve özellikle Batı yanlısı grupların etkisini pekiştirmiştir. Donbas bölgesinde, Rusya yanlısı ayrılıkçı grupların etkinlikleri, Ukrayna'nın milli bütünlüğünü tehdit etmektedir. Bu bölgesel gerilim, toplumsal aidiyet duygularını güçlendirmiş ve milliyetçi hareketlerin yükselmesine neden olmuştur. Aynı zamanda, Rusya'daki milliyetçi söylemler ve propaganda, Rus halkının Ukrayna'daki çatışmalara yönelik bakış açısını

etkilemiş, Rusya'nın ulusal kimliğini pekiştirmeye yönelik stratejik bir araç olarak kullanılmıştır.

4.4. Teknolojik Faktörler

AB tarafından Rusya'dan ithal edilen enerji kaynaklarına uygulanan ambargo, kısa vadede AB'nin REPowerEU planının uygulanmasını yavaşlatmıştır. Rusya'dan yapılan ithalatın yıllık bazda azalması hedeflenirken, savaş nedeniyle bu ithalatın büyük ölçüde düşmesi, nükleer enerji ve kömür kullanımının devamına ve emisyonların azalmasının yavaşlamasına neden olmuştur. Ancak uzun vadede, Rusya-Ukrayna savaşının AB'nin yenilenebilir enerjiye geçişini hızlandırdığı sonucuna varılmıştır. Bu durum, Avrupa'daki enerji fiyatlarının artmasına yol açarken, aynı zamanda Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmak amacıyla sıvılaştırılmış gaz gibi alternatif enerji kaynaklarının aranmasına ve gübre fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır.

Rusya'nın enerji ihracatını Avrupa'dan Asya'ya kaydırma stratejisi, enerji altyapısında kapsamlı değişikliklere neden olmuştur. Avrupa'ya yönelik birçok gaz boru hattının kapatılması veya tahrip edilmesi, Rusya'nın enerji politikalarının yeniden şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, sadece mevcut altyapının fiziksel değişimini değil, aynı zamanda yeni teknolojilerin uygulanmasını da zorunlu kılmıştır.

Yeni bir boru hattının Rusya'dan Çin'e inşa edilmesi, teknolojik yenilikleri ve mühendislik çözümlerini beraberinde getirmiştir. Bu projeler, uzun mesafeli taşıma için daha dayanıklı ve verimli boru hattı teknolojilerinin geliştirilmesini teşvik etmiştir. Ayrıca, bu boru hattının inşası sırasında kullanılan teknolojik gelişmeler, enerji taşıma kapasitelerini artırmış ve kayıpları minimize etmiştir.

Hindistan'a yapılan doğal gaz tedarikinin artırılması, enerji lojistiği ve dağıtımında da teknolojik yenilikleri beraberinde getirmiştir. Bu süreç, sıvılaştırılmış doğal gaz teknolojisinin ve terminal altyapısının gelişimini gerektirmiştir. LNG'nin taşınması ve depolanması konusundaki ilerlemeler, küresel enerji ticaretinin yeniden düzenlenmesine katkıda bulunmuştur.

Bu teknolojik değişiklikler, enerji güvenliğini artırma, maliyetleri düşürme ve tedarik zincirlerini optimize etme amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, enerji piyasalarında rekabetin artması ve stratejik enerji ilişkilerinin yeniden şekillenmesi gibi ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmuştur. Sonuç olarak, Rusya'nın enerji ihracatındaki bu dönüşüm, küresel enerji pazarında önemli değişimlere yol açmış ve teknolojik inovasyonların hızlanmasına neden olmuştur.

SONUÇ

21. yüzyıl, önceki yüzyıllar gibi savaşlar ve krizlerle şekillenmiştir. Ancak, günümüzün küreselleşmiş dünyasında ülkeler arasındaki yakınlaşma ve uluslararası ticaretin genişlemesi, savaşlar ve krizlerin etkilerini daha da derinleştirmiştir. Küreselleşme, işletmelerin yalnızca tek bir ülke sınırları içinde faaliyet göstermemesiyle sonuçlanmış; bunun sonucunda işletmeler, maliyetleri azaltmak ve gelirlerini artırmak amacıyla düşük üretim maliyetlerine sahip ülkeleri tercih ederek faaliyetlerini birçok ülkeye yaymıştır. Aynı zamanda, ülkelerin enerji güvenliği, işletmelerin operasyonel güvenliğini sağlamak için kritik bir rol oynamaktadır.

Bu yüzyılda, iki yıldan fazla süredir devam eden Rusya-Ukrayna savaşı, çağımızın en etkili çatışmalarından biri olarak dünya genelinde krizlerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Bu savaş, ilk günlerinden itibaren yalnızca Rusya ve Ukrayna'yı değil, tüm dünyayı etkileyen bir kriz haline gelmiştir. Krizin yarattığı sorunlar, global düzeyde hissedilmektedir. Ticaret sapmaları, artan işsizlik ve enflasyon, tedarik zincirlerinde yaşanan bozulmalar, lojistik aksaklıklar, mülteci krizleri, değişen ticaret rotaları, yükselen sigorta maliyetleri, dünyanın bloklara ayrılması olasılığı, enerji ve gıda krizleri gibi yansımalar, Rusya-Ukrayna savaşının ne denli etkili ve şiddetli bir çatışma olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu araştırma, betimsel analiz ve veri toplama teknikleri kullanılarak, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin kısa, orta ve uzun vadede nasıl geliştiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın ilk bölümü, ticaret sapma teorisini, ticaret yolları değişmesini, ticaret engellerini ve tedarik zinciri değişikliklerini tanıtarak çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bölümde, dünya ekonomisi tarihinde yaşanan petrol ve ekonomik krizlerine dair örnekler sunulmuştur. Bu örnekler arasında 1973 yılındaki ilk petrol krizi ile 1980 ve 1990 yıllarındaki petrol krizleri yer almaktadır. Bu petrol krizlerinin analizi, Rusya-Ukrayna savaşının enerji ihracatı üzerindeki etkilerini ve buna bağlı olarak meydana gelen uluslararası ticaretteki değişimleri anlamada önemli bir referans sağlamaktadır. Önceki petrol krizleri de, Rusya gibi petrol ihracatçısı ülkelerin savaş durumuna geçerek petrol arzını durdurmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı savaşın dünya petrol arzını olumsuz etkilediği ve

ticaret maliyetlerini artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Rusya'nın yaptırımlara karşı geliştirdiği bir diğer önemli strateji, "gölge tankerler" kullanımıdır. Gölge tankerler, petrol ihracatının devamını büyük ölçüde sağlamış olsa da, gemilerin daha uzun mesafeler kat etmesi ve tanker sayısındaki artış, Rusya'nın petrol ihracat maliyetlerini artırmıştır.

Dünya ekonomisi tarihinde yaşanan ekonomik krizlerin analizi, uluslararası ticaretin olumsuz etkilenme düzeyini ve işletmelerin faaliyetlerinde karşılaştığı zorlukları anlamak açısından kritik bilgiler sunmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşı, bu iki ülkenin uluslararası ticaretteki stratejik rollerinden dolayı küresel ekonomik sistem üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratmıştır. Tarihsel bağlamda, 1929 Büyük Buhranı, 1973 Nixon Şoku, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi, 2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisi gibi krizler, ekonomik etkilerinin anlaşılmasında ve gelecekte benzer durumlarla başa çıkmada önemli örnekler teşkil etmektedir. Bu krizler, işsizlik, tedarik zincirinde aksama ve dünya genelinde üretim hacminin azalması gibi benzer sonuçlara yol açmıştır ve bu durumlar, yaklaşık bir yüzyıldır gözlemlenmektedir.

Özellikle, Rusya-Ukrayna savaşının COVID-19 krizinin hemen ardından meydana gelmesi, küresel ekonomik krizler arasındaki sürekliliği ve benzerlikleri gözler önüne sermektedir. Bu durum, küresel tedarik zincirinde önemli aksamalara neden olmuştur. Savaşın sona ermesinin ardından çözümler üretileceği öngörülse de, etkili ve hızlı çözümler için önceki küresel ekonomik krizlerin detaylı bir şekilde analiz edilmesi ve ticaret sapmalarının yol açtığı eğilimlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümü, Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticarete etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu bölüm, çeşitli perspektiflerden inceleme sunmasından dolayı geniş kapsamlıdır. İlk olarak, savaş öncesi durumun tanıtılmasıyla başlanmıştır; bu, genellikle Rusya, Ukrayna ve Avrupa Birliği arasındaki ticaretin yanı sıra, Rusya ve Ukrayna'nın küresel ticaretteki rollerini incelemeyi kapsamaktadır. Bu çerçevede, savaşın başlamasıyla ortaya çıkan sonuçların, önceden var olan durumun bozulmasıyla nasıl değişikliklere yol açtığı açıklanmaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımlar ve Rusya'nın Avrupa Birliği'ne karşı koyduğu yaptırımlar detaylı bir şekilde ele alınmış olup, bu yaptırımların ticaret üzerindeki sapma etkileri yansıtılmaktadır.

Araştırma sonuçları, her iki tarafın uyguladığı yaptırımların karşı taraf üzerinde ciddi etkiler yarattığını göstermektedir. Ancak, bu yaptırımların Rusya üzerinde daha belirgin bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Avrupa Birliği tarafından uygulanan 13 yaptırım paketi, Rusya'nın enerji sektörü ve finansal sisteminde büyük zararlara yol açmıştır. Özellikle Rus enerji kaynaklarına yönelik ambargo ve Rusya'nın SWIFT ödeme sisteminden dışlanması, Rus işletmelerinin faaliyetlerinde ağır sonuçlar doğurmuştur. Diğer yandan, AB'nin Rusya'dan gelen enerjiye büyük ölçüde bağımlılığı, Avrupa'daki işletmelerin üretim kapasitesinde bir azalmaya neden olmuştur. Bu durum, doğal gaz ve petrol kaynaklı malzemelerin tedarikinin kesilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Avrupa'daki enerji arzındaki düşüş, enerji fiyatlarının artmasına yol açmış ve alternatif enerji kaynaklarının araştırılmasını teşvik etmiştir. Bununla birlikte, iklim sıcaklıklarını artırıcı etkileri olan nükleer ve kömür enerjisi kullanımında bir artış gözlemlenmiştir.

Araştırma, ticaret sapması, ticaret yollarındaki değişiklikler, ticaret engelleri ve tedarik zinciri değişiklikleri gibi faktörleri temel alarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda, ülkelerin birbirleriyle ticareti durdurarak alternatif yollar araması ele alınmaktadır. Avrupa Birliği, başlangıçta gaz borularından sağlanan gazı ikame edebilmek amacıyla LNG ithalatına yönelmiş ve bu bağlamda ABD ve Norveç öncelikli tedarikçiler olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Rusya-Ukrayna savaşı, AB'nin yeşil enerjiye geçiş planını hızlandırmıştır. Savaşın başlamasından sonra hızla kabul edilen REPowerEU planı, hem siyasi bir araç olarak kullanılan Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığı sona erdirmeye hem de iklim değişikliği açısından riskli yakıt enerjilerinden kurtulma hedeflerini taşımaktadır. Bu bağlamda, yenilenebilir enerjiye geçiş REPowerEU planının temel amacını oluşturmaktadır.

Uluslararası ticaret dinamikleri açısından Rusya'da yaşanan en büyük değişiklik, doğal gaz ihracatının Avrupa'dan Asya'ya kayması olmuştur. Avrupa Birliği'nin enerji ithalatını sonlandırması, hem mesafe hem de lojistik açısından Rusya'nın daha yüksek maliyetler ve daha düşük kar marjlarına sahip Asya pazarlarına yönelmesine neden olmuştur. Bu durum, doğal gaz fiyatlarının düşmesine ve dünya çapında gübre fiyatlarının etkilenmesine yol açmıştır. Ancak, bu geçiş süreci zaman alıcı olup orta vadede gerçekleşmesi öngörülmektedir. Çin, Hindistan ve Türkiye'nin bu fırsattan faydalanması, bu durumun somut örneklerindendir. Çin, Rusya ile 2029 yılına kadar yeni bir gaz boru hattının inşası

konusunda anlaşma sağlamıştır. Türkiye, "Türk Akımı" ve "Mavi Akım" boru hatları aracılığıyla Avrupa'ya gaz sevk ederek bölgesel enerji güvenliğinde önemli bir bağlayıcı rol oynamaktadır. Hindistan ise Rusya'dan gelen gazı hem boru hatları hem de sıvılaştırılmış formda temin etmektedir. Ayrıca, BRICS örgütünün artan önemi ve 2024 itibarıyla Mısır, Etiyopya, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin katılımı, dünya genelinde Soğuk Savaş dönemindeki gibi bloklaşma eğilimlerini tetikleyebilir. Yeni katılımcılar arasında İran ve Suudi Arabistan gibi dünya petrol ihracatında öncü ülkelerin bulunması, dünya enerji güvenliği açısından potansiyel tehditler oluşturabilir.

Araştırma sonuçları, AB tarafından uygulanan yaptırımların etkinliğinin, savaşın başlamasından itibaren geçen süreye bağlı olarak değiştiğini ortaya koymuştur. Başlangıçta büyük etki gösterdiği değerlendirilen yaptırımlar, günümüzde eleştirilir hale gelmiştir. Bu durumun başlıca nedeni, Rusya'nın enerji ihracatını Asya pazarına kaydırması ve petrol sektöründe "gölge tankerler" kullanarak yaptırımları etkisiz hale getirmesidir.

Rusya'nın yaptırımlara karşı aldığı bir diğer önlem, paralel ithalattır. Yaptırımların etkilerini minimize etmek amacıyla Rusya, komşu ülkeler aracılığıyla ithalat gerçekleştirmektedir. Bu uygulama, yaptırımlardan kaçınmayı mümkün kılmakla birlikte, malların fiyatlarının artmasına neden olmuştur; çünkü ürünler Rusya'ya doğrudan değil, önce başka ülkelerden geçerek ulaşmaktadır. Bu bağlamda, Gürcistan, Ermenistan ve Kazakistan gibi ülkeler önemli bir rol oynamaktadır. Savaşın devam etmesine rağmen paralel ithalatın sürdürülmesi, yaptırımların etkinliği konusunda soru işaretleri yaratmaktadır. Büyük şirketlerin Rusya'dan ayrılarak, paralel ithalat yoluyla Rusya ile işbirliğini devam ettirmesi, bir yandan bu şirketlerin savaşın başladığı ülkeyle olan iş ilişkilerini sonlandırarak itibarlarını koruma çabalarını göstermektedir; diğer yandan, dolaylı yollarla ihracatlarına devam ettiklerini ortaya koymaktadır. Böylece, Rusya'nın coğrafi konumu, Asya ile Avrupa arasındaki karayolu taşımacılığını aksatmış ve Avrupa'yı Türkiye gibi alternatif güzergâhlar aramaya zorlamış, Rusya'yı ise büyük ölçüde paralel ithalata yönlendirmiştir.

Savaşın Ukrayna üzerindeki etkilerine bakıldığında, ekonomik gerileme ve mülteci krizinin sonucu olarak azalan GSYH dikkat çekmektedir. Ancak, en belirgin yansıma, Ukrayna'nın dünya çapında tarım ürünleri ihracatındaki liderliğinin savaşın başlamasıyla birlikte neredeyse durma noktasına gelmiş olmasıdır. Bu durum, küresel ölçekte bir gıda

krizine, açlık ve kıtlık riskine yol açma potansiyelini taşımaktadır. Özellikle, bu durumdan en çok etkilenen ülkeler Afrika ülkeleri olmuştur. Zira, Afrika'nın tarım sektörü büyük ölçüde ithalata bağımlıdır ve bu ithalatın önemli bir kısmı Ukrayna ve Rusya'dan gerçekleştirilmektedir.

Ukrayna topraklarındaki savaşın devam etmesi, tarım üretiminin hacmini olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde Ukrayna'nın tarım sektöründe meydana gelen zararlar, hasarlar ve yeniden yapılanma için gerekli olan maliyetler 80 milyar doları aşmıştır ve savaşın sona ermesiyle birlikte bu rakamın daha da artması beklenmektedir. Ayrıca, toprağın zedelenmesi nedeniyle bazı tarım ürünlerinin üretiminde savaş öncesi seviyelere dönüşün 2030 yılına kadar mümkün olmayacağı, bazı ürünlerin ise bu seviyelere ancak 2040 veya 2050 yıllarında ulaşabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, savaş öncesi duruma dönmek en azından 10 yıllık bir süreci gerektirecektir.

Ukrayna'nın ihracatının küresel tedarik zincirlerinde yol açtığı aksaklıklar, Rusya'nın Karadeniz'deki Ukrayna limanlarına yönelik bombalama ve gemi geçişlerini engelleme eylemleriyle doğrudan ilişkilidir. Savaşın başlangıcında, bu sorunun üstesinden gelmek amacıyla Tuna Nehri, demiryolu ve karayolu gibi alternatif taşıma yolları kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bu alternatif yollar Ukrayna'dan gelen tarım ürünlerinin taşınmasında yeterli performans gösterememiştir. En etkili taşıma yöntemi denizyolu olarak kalmıştır. 2022-2023 yılları arasında, Türkiye'nin arabuluculuğuyla imzalanan Tahıl Koridoru anlaşması sayesinde, tarım ürünlerinin Karadeniz üzerinden uluslararası piyasalara yeniden ulaştırılması sağlanmıştır. Birleşmiş Milletler ve Türkiye'nin arabuluculuğunda Rusya ve Ukrayna arasında imzalanan bu iki ayrı anlaşma, dünya gıda güvenliğini belirli bir dengeye oturtmuştur. Ancak, anlaşmanın üzerinden bir yıl geçmeden Rusya anlaşmadan çekilmiştir. Günümüzde Ukrayna'nın tarım ihracatı devam etmekle birlikte, Rusya'nın gemilere yönelik saldırı riski hala mevcuttur. Tarım ürünlerinin taşınmasında Tuna Nehri, demiryolu ve karayolu hâlâ kullanılmakta, ancak bu durum Avrupa çiftçileri arasında endişelere yol açmaktadır.

Uluslararası ticarete meydana gelen değişiklikler ve ticaret sapmaları, AB, Rusya ve Ukrayna'nın ötesindeki diğer ülkeleri de etkilemiştir. Bu süreçte, dünya çapındaki deniz, demir, hava ve kara yolları üzerinde önemli değişiklikler, kesintiler ve yeniden

yönlendirmeler yaşanmıştır. Rusya ve Ukrayna'nın coğrafi konumu, Avrupa ile Asya arasındaki demiryolu ve kara yolu ticaret yollarının da değişmesine neden olmuştur. Rusya'ya uygulanan uluslararası yaptırımlar sonucunda, Rusya üzerinden Avrupa'ya yönelen demir ve kara yolları kapatılmıştır; bu durum, "Kuzey Lojistik Koridoru" olarak bilinen güzergahın işlevsiz hale gelmesine yol açmıştır. Bu lojistik aksaklığın telafi edilmesi amacıyla ve kamyonların Avrupa'ya ulaşmasını sağlamak için "Orta Lojistik Koridoru" devreye alınmıştır. Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattı üzerinden taşınan malların artışı, bu koridorun kullanımının yaygınlaştığını göstermektedir. Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkelerin ticaret ağlarında daha belirgin bir rol üstlenmesi, bu ülkelerin uluslararası ticaretteki önemini artırmakta ve bu durum, bu ülkeler için büyük bir fırsat teşkil etmektedir.

Rusya-Ukrayna savaşının uluslararası ticarete yarattığı yeni sapmalar, deniz yolu, demiryolu, hava yolu ve kara yolu taşımacılığında önemli değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca, savaş bölgesinde veya savaşa yakın bölgelerde faaliyet gösteren işletmeler, daha riskli koşullar altında çalışmak zorunda kalmış ve bu durum sigorta maliyetlerinde artışa yol açmıştır. Bu etki, özellikle denizcilik ve havacılık sektörlerinde belirgin olmakla birlikte, tüm sektörler için geçerlidir. Karadeniz bölgesinde faaliyet gösteren gemiler açısından, artan sigorta maliyetleri en yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşının iki buçuk yılı aşkın bir süredir devam etmesine rağmen, çatışmanın ne zaman sona ereceğine dair hâlâ belirsizlikler mevcuttur. Savaşın her geçen gün daha fazla yıkım ve hasara yol açması, özellikle Ukrayna'nın tarım sektörü başta olmak üzere ülkenin genelinde büyük zararlara ve kayıplara neden olmaktadır. Bu durum, dünya genelinde gıda güvenliği ve küresel tedarik zincirleri açısından önemli riskler teşkil etmektedir.

Taraflar arasında uygulanan yaptırımlar, Avrupa Birliği'nin enerji sektörünü tehdit etmekte ve bu durum, AB'nin yeşil enerji geçiş planlarını hızlandırabilir. Ancak, bu yaptırımların kısa vadeli etkileri, geçiş sürecini yavaşlatmakta ve yeni enerji ithalat yolları arama gereksinimi doğurmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın enerji ticaretini Avrupa'dan Asya ülkelerine kaydırması, dünya genelinde Rus enerji kaynaklarına bağımlı işletmeler için riskler oluşturmakta ve maliyetleri artırmaktadır. Asya, Kuzey Kafkasya ve bazı Orta Doğu

lkeleri bu ticaret değişiminde fırsatlar görürken, Afrika lkeleri gıda güvenliği riskleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bu durum, savaşın farklı bölgeler üzerindeki çeşitli etkilerini ve ticaret sapmasının, ticaret engellerinin, tedarik zinciri değişikliklerinin uzun vadeli değişimlere yol açtığını ortaya koymaktadır. Her savaş, bu bağlamda kendine özgü etkiler yaratarak doğasını yeniden kanıtlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abay, E. G. (2024). Üye ülke sayısını iki kat artıran BRICS, küresel ekonomi ve enerjideki rolünü büyütüyor. *Anadolu Ajansı*. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/uye-ulke-sayisini-iki-kat-artiran-brics-kuresel-ekonomi-ve-enerjideki-rolunu-buyutuyor/3100861#:~:text=Rusya%20ise%20BRICS'in%202024,yeni%20%C3%BCyeler%20olarak%20kat%C4%B1d%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20s%C3%B6yledi> (Erişim tarihi: 31.05.2024).
- Ahmed, G., Al-Gasaymeh, A. & Mehmood, T. (2017). The Global Financial Crisis and International Trade. *Asian Economic and Financial Review*. 7. 600-610.
- Albrizio, S., Bluedorn, J., Koch, C., Pescatori, A., Stuermer, M. (2022). Market Size and Supply Disruptions: Sharing the Pain of a Potential Russian Gas Shut-off to the European Union. *IMF Working Paper, No. WP/22/143*.
- Aliyev, P. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşı ve Afrika'da Gıda Güvenliği. *Africana-Inönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 36-50.
- Arabacı, İ. (2010). STRATEJİK PLANLAMADA ÇEVRE ANALİZİ TEKNIĞI OLARAK PEST ANALİZ. *Qualitative Studies*, 5(4), 38-49. <https://doi.org/10.12739/10.12739>
- Bachmann, R., Baqaee, D., Bayer, C., Kuhn, M., Löschel, A., Moll, B., Peichl, A., Pittel, K., Schilarick, M. (2022). What if? The Economic Effects for Germany of a Stop of Energy Imports from Russia. *EconPol POLICY REPORT*, 36, Vol.6.
- Baqaee, D., Moll, B., Landaise, C. & Martin, P. (2022). The Economic Consequences of a Stop of Energy Imports from Russia. *Focus*, No 084-2022.
- Barışık, S., Barış, A. (2015). 1929 Büyük Bunalımı ve 2008 Küresel Krizinde Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması. *Gaziosmanpaşa University Social Sciences Researches Journal*, 10/1, 239-262.
- Barsky, R. B., Kilian, L. (2004). Oil and the Macroeconomy Since the 1970s. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 18, No. 4, 115-134.
- Ben Hassen, T., & El Bilali, H. (2022). Impacts of the Russia-Ukraine war on global food security: towards more sustainable and resilient food systems?. *Foods*, 11(15), 2301.
- Biermann, M., & Leromain, E. (2023). The indirect effect of the Russian-Ukrainian war through international linkages: early evidence from the stock market. *Centre for Economic Performance*.

- Blagov, B., Dirks, M., Funke, M. (2024). Economic Knock-On Effects of Russia's Geopolitical Risk on Advanced Economies: A Global VAR Approach. *CESifo Working Paper No. 10880*.
- Bogonos, M. (2023a). Agricultural Outlook Ukraine: 2030 Cereals and Oilseeds Markets Projections: 2023 – End of the War Assumption. *KSE Agrocenter Working Paper*.
- Bogonos, M. (2023b). Agricultural Outlook Ukraine: 2050 Projections for Crops. *KSE Agrocenter Working Paper*.
- Boichenko, K., Umair Ashraf, R., Nuno Mata, M., Cristian Gherghina, Ş. (2023). The EU's Socio-economic Development Against the Backdrop of the War in Ukraine. *Central European Economic Journal*, 10(57), 72-89.
- Butkiewicz, J. L., Ohlmacher, S. (2021). Ending Bretton Woods: evidence from the Nixon tapes. *Economic History Review*, 74, 4, 922-945.
- Cekerevac, Z., & Bogavac, M. (2023). Impact of Covid-19 and Ukraine-Russia War on the International Trade and Logistics. *MEST Journal*, 11(1).
- Cengiz, Ö. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye'den Geçen Orta Lojistik Koridora Etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 485-505.
- Cohen, J. (2021). The First Oil Shock? Nixon, Congress, and the 1973 Petroleum Crisis. *The Journal of the Middle East and Africa*, 12:1, 49-68.
- De Lucio, J., Mínguez, R., Minondo, A., & Requena, F. (2024). Reducing trade with Russia: Sanctions vs. reputation. *Working Papers in Applied Economics* (No. 2406).
- Demiroğlu, Ö. (2019). Serbest ticaret anlaşmalarının dış ticarete etkisi: Türkiye için karşılaştırmalı bir analiz. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul*.
- Di Bella, G., Flanagan, M. J., Foda, K., Maslova, S., Pienkowski, A., Stuermer, M., & Toscani, F. G. (2022). Natural gas in Europe: the potential impact of disruptions to supply. *IMF Working Papers*, 2022(145).
- Drott, C., Goldbach, S., & Nitsch, V. (2024). The effects of sanctions on Russian banks in TARGET2 transactions data. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 219, 38-51.
- Engin, B. (2007). Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 35-60
- Euronews. (2023). Rusya Devlet Başkanı Putin'den BRICS zirvesinde yeni ticaret yolları ve dolarsızlaşma mesajı. *Euronews*. URL: <https://tr.euronews.com/2023/08/22/rusya-devlet->

[baskani-putinden-brics-zirvesinde-yeni-ticaret-yollari-ve-dolarsizlasma-mesaj](#) (Erişim tarihi: 31.05.2024).

European Commission. (2022). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS REPowerEU Plan. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A230%3AFIN&qid=1653033742483>

European Council. EU sanctions against Russia. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/> (Erişim tarihi: 31.05.2024).

Gopinath, G., Gourinchas, P. O., Presbitero, A., & Topalova, P. B. (2024). Changing Global Linkages: A New Cold War?. *IMF Working Papers*.

Hacaoglu, S ve Kozok, F. (2024). Turkey Bids to Join BRICS in Push to Build Alliances Beyond West. Bloomberg. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-09-02/turkey-submits-bid-to-join-brics-as-erdogan-pushes-for-new-alliances-beyond-west> (Erişim tarihi: 02.09.2024).

Hosen, M. S., Hossain, S. M., Mia, M. N., Chowdhury, M. R. (2023). The Effects of COVID-19 and the Russia-Ukraine War on Inward Foreign Direct Investment. *International Research Journal of Economics and Management Studies*, Vol. 2, Issue 4, 408-417.

Ilchenko, L. Tempy eksportu zerna Chornym morem vidnovleno mayzhe do dovoyennyh – UAK. *Ekonomichna pravda*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/17/708855/> (Erişim tarihi: 24.05.2024).

Ioannou, D., Lebastard, L., Schmith, A., Vansteenkiste, I. (2023). A year of international trade diversion shaped by war, sanctions, and boycotts. *European Central Bank*. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230412~1d6e657dd5.en.html> (Erişim tarihi: 04.06.2024).

Izzeldin, M., Muradoğlu, Y. G., Pappas, V., Petropoulou, A., Sivaprasad, S. (2023). The impact of the Russian-Ukrainian war on global financial markets. *International Review of Financial Analysis*, 87, 102598.

Karpenko, O. Agrariyi zaznayut naybilshe zbytkiv cherez porushenu logistyku. *Mind.ua*. URL: <https://mind.ua/publications/20250442-agrariyi-zaznayut-najbilshe-zbitkiv-cherez-porushenu-logistiku-chi-mozhna-comu-zaraditi-navit-pid-chas> (Erişim tarihi: 01.04.2024).

Kenton, W. (2021). European Sovereign Debt Crisis: Eurozone Crisis Causes, Impacts. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/e/european-sovereign-debt-crisis.asp> (Erişim tarihi: 07.05.2024).

- Kenton, W. (2024). What Is the Nixon Shock? Definition, What Happened, and Aftereffects. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/n/nixon-shock.asp> (Erişim tarihi: 07.05.2024).
- Khudaykulova, M., Yuanqiong, H. and Khudaykulov, A. (2022). Economic Consequences and Implications of the Ukraine-Russia War. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 8(4), 44-52.
- Kilian, L., Rapson, D. and Schipper, B. (2024). The Impact of the 2022 Oil Embargo and Price Cap on Russian Oil Prices. *Federal Reserve Bank of Dallas, Working Paper 2401*.
- Kneppelhout. EU sanction measures against Russia (update). URL: <https://kneppelhout.com/news/eu-sanctions-measures-against-russia/> (Erişim tarihi: 01.06. 2024).
- Kramskova, M. (2022). An Analysis of Bilateral Trade Relation Between Turkey and Russia: The Challenges and Opportunities of Russia-Ukraine War. *Dokuz Eylül University*.
- Krugman, P., Obstfeld, M., & Melitz, M. (2018). International economics: Theory and policy (10th ed.). *Pearson*.
- Kumari, V., Kumar, G., Pandey, D. K. (2023). Are the European Union stock markets vulnerable to the Russia–Ukraine war? *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 37, 100793.
- Levitskiy, Y. Eksportna logistyka u voyennyi chas. *Agrotimes*. URL: <https://agrotimes.ua/article/eksportna-logistyka-u-voyennyj-chas/> (Erişim tarihi: 01.04.2024).
- Liadze, I., Macchiarelli, C., Mortimer-Lee, P., Juanino, P. S. (2022). Economic costs of the Russia-Ukraine War. *The World Economy*, Vol. 6, Issue 4, 874-886.
- Lin, F., Li, X., Jia, N., Feng, F., Huang, H., Huang, J., ... & Song, X. P. (2023). The impact of Russia-Ukraine conflict on global food security. *Global Food Security*, 36, 100661.
- Martins, A. M., Correia, P., Gouveia, R. (2023). The impact of the Russia–Ukraine war on the world’s largest listed insurance firms. *The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice*.
- Mbah, R. E. and Wasum, D. F. (2022). Russian-Ukraine 2022 War: A review of the economic impact of Russian-Ukraine crisis on the USA, UK, Canada, and Europe. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 9(3), 144-153.

- Mishra, A., Valera, H. G., Yamano, T., & Pede, V. (2024). The Russian Invasion of Ukraine, Fertilizer Prices, and Food Security: Evidence from Rice-Producing Economies in Asia. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series*, (724).
- Monastyrenko, E. and Picard, P. M. (2023). Welfare implications of trade sanctions against Russia.
- Myslytska, A. (2023). The African Countries and Ukraine Partnership in Agriculture. *KSE Center for Food and Land Use Research*.
- Neyter, R., Zorya, S., Muliar, O. (2024) Agricultural War Damages, Losses, and Needs Review. *Kyiv School of Economics*.
- OECD. (2022). Impact of the Russian invasion of Ukraine on insurance markets. *OECD Business and Finance Policy Papers*, No. 12, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/731d1305-en>.
- OECD. (2023a). Impacts of Russia's war of aggression against Ukraine on the shipping and shipbuilding markets.
- OECD. (2023b). Assessing the Impact of Russia's War against Ukraine on Eastern Partner Countries, *OECD Publishing*, Paris. <https://doi.org/10.1787/946a936c-en>.
- Orhan, E. (2022). The effects of the Russia-Ukraine war on global trade. *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 8(1), 141-146.
- Öğün, M. N. (2023). Rusya - Ukrayna Savaşı'nın Türkiye İle Bu İki Ülke Arasındaki Ticarete Etkileri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*.
- Özay, N. (2015). Uluslararası ticarete korumacılık ve Türkiye'de uygulanan koruma önlemleri. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (5), 23-33.
- Özsoy, B. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşı Gölgesinde AB Enerji Politikaları ve Türk Devletleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Akademi İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi Özel Sayısı*, 43-66.
- Öztürk, S. ve Saygın S. (2018). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *BJSS Balkan Journal of Social Sciences*, Cilt 6, Sayı 12.
- Raga, S. and Pettinotti, L. (2022). Economic vulnerability to the Russia-Ukraine war. *ODI Emerging Analysis*.
- Rojas-Romagosa, H. (2024). Medium-term Macroeconomic Effects of Russia's War in Ukraine and How it Affects Energy Security and Global Emission Targets. *IMF Working Papers*, WP/24/39.

- Rose, A., Chen, Z., & Wei, D. (2023). The economic impacts of Russia–Ukraine War export disruptions of grain commodities. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 45(2), 645-665.
- Steinbach, S. (2023). The Russia–Ukraine war and global trade reallocations. *Economics Letters*, 226, 111075.
- Tank, A. and Ospanova A. (2023). Economic Impact of Russia-Ukraine War. *International Journal of Innovative Research in Science Engineering and Technology*.
- Tunç, A. (2016). Dünya Petrol Krizleri: G-7 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Ukrainer. Shukaty novi shlahy dla eksportu ukrayinskogo zerna. *Ukrainer*. URL: <https://www.ukrainer.net/nibulon-eksport-zerna/> (Erişim tarihi: 24.05.2024).
- Ünüvar, İ. ve Aktaş, H. (2022). Dünya’da ve Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*.
- Yale CELI List of Companies Leaving and Staying in Russia, (2023). URL: <https://www.yalerussianbusinessretreat.com/> (Erişim tarihi: 04.06.2024).
- Zhang, Q., Yang, K., Hu, Y., Jiao, J., Wang, S. (2023). Unveiling the impact of geopolitical conflict on oil prices: A case study of the Russia-Ukraine War and its channels. *Energy Economics*, 126, 106956.

EK-1. AB 'nin Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımlar.

Kaynak: <https://kneppelhout.com/news/eu-sanctions-measures-against-russia/>;

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia/>.

Yaptırım paketi	Tarih	Uygulanan yaptırımlar
1. Paket	23.02.2022	1) DNR (Donetsk Halk Cumhuriyeti) ve LNR (Lugansk Halk Cumhuriyeti)'nin tanınması yönünde oy kullanan 351 Rus Devlet Duması üyesine yaptırım (mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı); 2) Aralarında Rusya Savunma Bakanı'nın da bulunduğu 27 üst düzey kişiye ve Rus bankaları Bank Rossiya ve PROMSVYAZBANK da dahil olmak üzere ayrılıkçı bölgelerle ilişkili kuruluşlara yaptırım (mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı); 3) Hükümet kontrolünde olmayan bölgelerden gelen mallara ithalat yasağı, DNR ve LNR'nin belirli ekonomik sektörleriyle ilgili ticaret ve yatırımlara kısıtlamalar, turizm hizmetleri tedarik etme yasağı ve ulaşım, telekomünikasyon ve enerji gibi kilit sektörlerle uygun belirli mal ve teknolojiler için ihracat yasağı; 4) Rus hükümetinin ve devletinin AB'nin sermaye ve finans piyasalarına ve hizmetlerine erişim kabiliyetini sınırlamak amacıyla Rusya Federasyonu'nu, hükümetini ve Merkez Bankası'nı finanse etmeye yönelik sektörel bir yasak.
2. Paket	25.02.2022	1) Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'a yaptırım uygulanması. (Bireysel kısıtlayıcı tedbirler toplam 654 kişi ve 52 kuruluşa uygulanacak olup mal varlıklarının dondurulmasını ve listelenen kişi ve kuruluşlara fon sağlanmasının yasaklanmasını içermektedir. Buna ek olarak, listelenen kişilere uygulanacak bir seyahat yasağı, bu kişilerin AB topraklarına girmesini veya bu topraklardan transit geçiş yapmasını engellemektedir). 2) Mali yaptırımlar mevcut mali kısıtlamaları daha da genişleterek Rusya'nın en önemli sermaye piyasalarına erişimini kesecektir. 3) Enerji sektörü: AB, petrol arıtma alanında kullanılan belirli mal ve teknolojilerin Rusya'ya satışını, tedarikini, transferini veya ihracatını yasaklayacak ve ilgili hizmetlerin sağlanmasına kısıtlamalar getirecektir. 4) Ulaştırma sektörü: havacılık ve uzay endüstrisindeki mal ve teknolojileri kapsayan ihracat yasağının yanı sıra bu mal ve teknolojilerle ilgili sigorta, reasürans ve bakım hizmetlerinin sağlanmasına yönelik bir yasak. 5) Teknoloji sektörü: çift kullanımlı mal ve teknoloji ihracatına yönelik ilave kısıtlamaların yanı sıra Rusya'nın savunma ve güvenlik sektörünü teknolojik olarak geliştirmesine katkıda bulunabilecek bazı mal ve teknolojilerin ihracatına yönelik kısıtlamalar.

		6) Vize politikası: diplomatlar, diğer Rus yetkililer ve iş adamları artık AB'ye ayrıcalıklı erişim sağlayan vize kolaylığı hükümlerinden yararlanamayacak.
3. Paket	28.02.2024	1) Rusya Merkez Bankası ile işlem yasağı; 2) Ukrayna silahlı kuvvetlerine ekipman ve malzeme finansmanı için 500 milyon Avroluk destek paketi; 3) Rus hava yolu şirketlerinin AB hava sahasını aşması ve AB havalimanlarına erişiminin yasaklanması; 4) İlave 26 kişi ve bir kuruluşa yeni yaptırımlar.
4. Paket	15.03.2022	1) Havacılık, askeri ve ikili kullanım, gemi yapımı ve makine yapımı sektörlerinde faaliyet gösteren ilave 15 kişi ve 9 kuruluşa yönelik kısıtlayıcı tedbirler; 2) Geliştirilmiş enerji sektörü yaptırımları; 3) Enerji sektöründe yatırım yasağı; 4) Demir ve çelik ürünlerinin AB'ye ithalatının yasaklanması; 5) Devlete ait 12 kuruluş ve ilgili iştiraklerle (Rosneft ve Gazprom dahil) doğrudan ve dolaylı ilişkilere geniş yasak.
5. Paket	08.04.2022	1) Rusya'dan kömür ve diğer katı fosil yakıtların ithalatı; 2) Tüm Rus gemilerinin AB limanlarına girişinin engellenmesi; 3) Rus ve Belarus karayolu taşımacılığı operatörlerinin AB'ye girişinin engellenmesi; 4) Odun, çimento, deniz ürünleri ve likör gibi diğer malların ithalatı; 5) Rusya'ya jet yakıtı ve diğer malların ihracatı; 6) Kripto cüzdanlara para yatırma.
6. Paket	03.06.2022	1) Rusya'dan ham petrol (altı ay içinde) ve rafine petrol ürünlerinin (sekiz ay içinde) satın alınması, ithalatı ve transferinin yasaklanması; 2) Daha fazla bankanın uluslararası ödeme sistemi SWIFT ile bağlantısı kesildi (Sberbank, Credit Bank of Moscow Russian Agricultural Bank ve Belarus Kalkınma ve Yeniden Yapılanma Bankası); 3) Propaganda ve yalan haberlerin önlenmesi amacıyla bazı Rus medya şirketlerinin AB'de yayın yapmasına artık izin verilmemektedir; 4) Çift kullanımlı mallara yönelik ihracat yasağı uzatılmıştır; 5) Rusya'ya bir dizi ticari hizmetin sağlanması yasaklandı. (muasebe, halkla ilişkiler, danışmanlık ve bulut hizmetleri); 6) Daha fazla Rus ve Belaruslu kişi ve kuruluş yaptırım listesine alınıyor.
7. Paket	21.07.2022	1) Rusya'nın enerjiden sonra en önemli ihracatı olan altın ve altın takılara ithalat yasağı. İthalat yasağı Rusya menşeli olan ve Rusya'dan AB'ye ya da herhangi bir üçüncü ülkeye ihraç edilen altın için geçerlidir; 2) Çift kullanımlı ihracat yasağına tabi mal ve teknolojilerin genişletilmesi;

		3) AB limanlarına erişimde daha geniş bir yasak. Yasak, Rus bandıralı gemilerin kanallardan geçişi ile mücadele etmek amacıyla AB kilitlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir; 4) Mevduat kabul etme yasağının genişletilmesi. Yasak artık üçüncü bir ülkede kurulmuş ancak çoğunluğu Rus vatandaşları ya da mükimleri tarafından sahip olunan tüzel kişiler, kuruluşlar ve organlardan gelen mevduatları da kapsamaktadır; 5) AB varlıklarının açıklanması zorunluluğu. Malvarlığının dondurulmasını daha etkin hale getirmek için ilk defa, belirlenmiş kişi ve kuruluşların AB'deki malvarlıklarını açıklamaları gerekmektedir. AB'deki mal varlıklarının açıklanmaması AB yaptırım hukukunun ihlali anlamına gelecek ve ilgili Üye Devletlerin yasaları uyarınca cezai sorumluluğa yol açabilecektir; 6) Fon sağlama ve kamu kurumlarıyla işlem yapma yasağı gibi belirli yasaklara getirilen muafiyetlere ilişkin açıklamalar.
8. Paket	06.10.2022	1) Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik eylemlerini doğrudan ya da dolaylı olarak destekleyen kişilere yönelik bireysel yaptırımlarda önemli bir artış. Komisyon Başkan Yardımcısına göre yeni listeler, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün zayıflatılmasından sorumlu görülen kilit karar alıcıları, oligarkları, üst düzey askeri yetkilileri ve propagandacıları hedef alıyor. 2) Rusya ile ticaret yasaklarının genişletilmesi, havacılık ürünleri veya elektronik bileşenler ve belirli kimyasal maddeler gibi ihracatı ve ithalatı yasaklanan yeni ürünlerin yanı sıra işkence karşıtı Yönetmelik kapsamındaki malları ve Rusya'ya fayda sağlayabilecek hizmetlerin sağlanmasına yönelik yasağın genişletilmesini de içeriyor. Buna ek olarak, kok kömürü, belirli elektronik bileşenler, havacılık sektöründe kullanılan teknik ürünler ve belirli kimyasalları içeren kömür ihracatına da yasak getirilmiştir. İthalat yasaklarına gelince, Rusya'dan mamul ve yarı mamul çelik ürünleri, makine ve cihazlar, plastikler, taşıtlar, tekstil, ayakkabı, deri, seramik, bazı kimyasal ürünler ve altın olmayan mücevherat ithalatının yasaklanmasını içeriyor. Buna ek olarak, AB vatandaşlarının Rus kamu iktisadi teşebbüslerinin yönetim organlarında yer almaları yasaklanacaktır.
9. Paket	16.12.2022	1) İlave 200 kişi ve kuruluşu karşı bireysel yaptırımlar. Bu listeler temel olarak Rus silahlı kuvvetlerini, savunma sanayi şirketlerini, siyasi üyeleri ve Rusya'nın sivillere yönelik füze saldırıları, Ukrayna tarım ürünlerinin çalınması ve Ukraynalı çocukların kaçırılması olaylarına karışan kilit isimleri hedef almaktadır. 2) Çift kullanımlı hassas ürünler ve ileri teknolojiye yönelik ilave ihracat yasakları. Bu yasaklar dronlar ve dron motorları, kamuflaj malzemeleri, ilave kimyasal/biyolojik ekipmanlar, isyan kontrol ajanları ve Rusya'nın askeri sistemlerinde kullanılan ilave elektronik bileşenleri içermektedir. İhracat yasakları, Rusya'da saptırma ve askeri kullanım riski bulunan üçüncü ülkelere yapılan ihracatlar için de geçerlidir. 3) En ağır ihracat kısıtlamaları, Rus askeri-sanayi kompleksiyle yakından bağlantılı 168 Rus kuruluşunu daha kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

		4) Karmaşık jeneratör cihazları, dizüstü bilgisayarlar ve bilgisayar bileşenleri, baskılı devreler, radyo navigasyon sistemleri, radyo uzaktan kumanda aparatları, uçak motorları ve motor parçaları, kameralar ve lensler gibi kalemlere yeni ihracat yasakları ve kısıtlamaları getirilmiştir. 5) Pazar araştırması ve kamuoyu yoklaması hizmetleri, teknik test ve analiz hizmetleri ve reklam hizmetlerini de içeren ticari hizmetlerin sağlanmasına ilave kısıtlamalar getirilmiştir. 6) Credit Bank of Moscow ve Dalnevostochniy Bank'ın isimlerinin değiştirilmesi ve Rusya Bölgesel Kalkınma Bankası'na tam işlem yasağı getirilmesi de dâhil olmak üzere üç Rus bankasına daha işlem yasağı getirildi. 7) Belirli hammaddelerin madenciliği hariç olmak üzere, Rus madencilik sektörüne ilişkin yeni bir yatırım yasağı.
10. Paket	25.02.2023	1) Savaşta kullanılan insansız hava araçlarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere askeri faaliyetleri, siyasi kararları, propaganda yaymaları ve Ukraynalı çocukların insanlık dışı sınır dışı edilmeleri ve zorla evlat edinilmelerine karışmaları yoluyla Rusya'nın savaşında etkili olduğu düşünülen 121 kişi ve kuruluşun listelenmesi. 2) Rus ordusu tarafından savaşta kullanılan insansız hava araçları ve bileşenlerinin üretimi ve tedarikinde yer alan İranlı kişi ve kuruluşların yanı sıra Rusya'nın Wagner paralı asker grubunun üyeleri ve destekçileri ile diğer ülkelerdeki faaliyetlerine karşı alınan tedbirler. 3) İnsansız hava araçları, füzeler, helikopterler ve diğer silah sistemlerinde kullanılan elektronik bileşenler, nadir toprak metalleri ve termal kameralar gibi Rusya'nın ordusuna katkıda bulunan hassas çift kullanımlı ve gelişmiş teknolojilere yönelik ek ihracat kısıtlamaları. 4) Rusya'nın askeri sanayisiyle ilişkili 96 kuruluşa yönelik çift kullanımlı kısıtlamalarla birlikte bu kuruluşların toplam sayısı 506'ya ulaştı. 5) Bitüm ve asfalt gibi ilgili malzemeler ile sentetik kauçuk ve karbon siyahları dahil olmak üzere yüksek gelirli Rus mallarına ilave ithalat yasakları. 6) Üç Rus bankası Alpha-Bank, Ros-Bank ve Tinkoff Bank'ın yanı sıra Rusya Federasyonu Ulusal Varlık Fonu ve Rus Ulusal Reasürans Şirketi'ne ilave mali yaptırımlar.
11. Paket	23.06.2023	1) AB'nin yaptırımlarını önemli ölçüde engellemeleri halinde AB'nin bu kişi ve kuruluşların mal varlıklarını dondurmasına ve fon sağlamalarına yasak getirmesine olanak tanıyan üçüncü ülke kuruluşlarının belirlenmesi. 2) AB'nin "sürekli ve özellikle yüksek atlatma riski" altında olduğu düşünülen belirli üçüncü ülkelere belirli yaptırımlı mal ve teknolojinin satışını, tedarikini, transferini veya ihracatını kısıtlamasına izin verecek yeni bir atlatma karşıtı araç. Bu tedbir, diğer müdahale araçlarının yetersiz kalması halinde kullanılacak bir 'son çare' tedbiri olarak tasarlanmıştır. 3) Aşağıdakiler gibi ilave ticaret tedbirleri:

		• İleri teknoloji ve havacılıkla ilgili malzemeler gibi belirli hassas mallar için transit yasağının uzatılması; • Ukrayna'daki savaş alanında bulunan 15 teknolojik ürünün veya bu tür ürünlerin üretimi için gerekli ekipmanın ihracatına yönelik kısıtlamalar; • İthalatçıların, üçüncü ülkelerde işlenen demir ve çelik ürünlerinin yaptırıma tabi Rus girdisi içermediğini kanıtlamalarının istenmesi de dâhil olmak üzere, demir ve çelik ürünlerinin ithalatına yönelik kısıtlamaların 30 Eylül 2023 itibariyle sıkılaştırılması; • Yaptırımların etrafından dolanarak üçüncü bir ülkede üretilmelerini önlemek amacıyla, kısıtlanmış mallara ilişkin fikri mülkiyet haklarının ve ticari sırların satılmasının, lisanslanmasının veya devredilmesinin yasaklanması; • Motor hacmi 1.900 cm³'ün üzerinde olan tüm yeni ve ikinci el otomobiller, tüm elektrikli ve hibrit araçlar ve yatlar da dahil olmak üzere lüks otomobillerin ihracat yasağının uzatılması; • Belirli türdeki makine parçalarına tam yasak getirilmesi. 4) Aşağıdakiler gibi ilave taşımacılık tedbirleri: • Rus römorklu ve yarı römorklu kamyonların AB'ye mal taşımalarının yasaklanması; • Rus petrol ithalat yasağını veya Petrol Fiyat Tavanını ihlal ederek gemiden gemiye transfer yapan gemilerin AB limanlarına erişiminin yasaklanması; • Bir Üye Devletin MEB'i içerisinde veya bir Üye Devletin kıyı şeridinden itibaren 12 deniz mili içerisinde gemiden gemiye transfer yapılacağını yetkili Üye Devlet makamına en az 48 saat önceden bildirmeyen gemilerin AB limanlarına erişiminin yasaklanması; • İthalat yasağına veya fiyat sınırlamasına tabi Rus petrolünü taşıyan navigasyon takip sistemini manipüle eden veya kapatan gemilerin AB limanlarına erişiminin yasaklanması; 5) Aşağıdakileri de içeren ilave enerji tedbirleri: • Almanya ve Polonya için boru hattıyla Rus petrolü ithal etme imkanının sona ermesi; • Kazak petrolünü Rusya üzerinden AB'ye taşıyan Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu boru hattının bakımını sağlamak için mevcut ihracat yasaklarına katı ve hedefe yönelik istisnalar; • Japonya için Sakhalin petrolü için petrol fiyat tavanı istisnasının uzatılması (31 Mart 2024'e kadar).
12. Paket	18.12.2023	1) Rus elmaslarına, daha spesifik olarak Rusya'dan gelen endüstriyel olmayan elmaslara ithalat yasağı. Ayrıca, çelik üretimi için hammaddeler, işlenmiş alüminyum ürünleri ve diğer metal ürünler ithalat yasağına tabi olacaktır. 2) Çift kullanımlı ve ileri teknolojik ve endüstriyel mallara yönelik ilave ihracat kısıtlamaları. Özellikle: • Çift kullanımlı/ileri teknoloji ürünlerine yönelik yeni ihracat kontrolleri: kimyasallar, termostatlar, DC motorlar ve servomotorlar, takım tezgahları ve makine parçaları.

		• Makine ve parçaları, inşaatla ilgili ürünler, işlenmiş çelik, bakır ve alüminyum ürünler, lazerler ve piller dahil olmak üzere AB sanayi ürünlerine yeni ihracat yasakları. • Özbekistan ve Singapur'da kayıtlı kuruluşlar da dahil olmak üzere 29 Rus ve üçüncü ülke kuruluşunun Rusya'nın askeri-sanayi kompleksiyle ilişkili kuruluşlar listesine eklenmesi. • Rus hükümetine veya Rus şirketlerine kurumsal ve tasarımla ilgili yazılım sağlama yasağı. 3) AB şirketlerinin Rus iştirakleri üzerindeki mülkiyet veya kontrolün zorla devredilmesinden yararlanan kişileri içeren yeni listeleme kriteri. Ayrıca, vefat eden kişilerin malvarlığı dondurma listesinde tutulması mümkün olacak ve Üye Devletler listedeki kişilerin malvarlıklarını proaktif olarak takip etme konusunda daha sıkı yükümlülüklerle karşı karşıya kalacaktır. 4) Petrol fiyat sınırı, tankerlerin üçüncü ülkelere satışının daha yakından izlenmesi ve daha ayrıntılı tasdik şartlarının getirilmesi ile sıkılaştırılmıştır. Ayrıca pakette LPG'ye yönelik yeni bir ithalat yasağı da yer almaktadır.
13. Paket	23.02.2024	1) Yeni listelerde Rus askeri-sanayi kompleksinden 140'tan fazla şirket ve kişi yer alıyor; bunlar arasında füzeler, insansız hava araçları, uçaksavar füze sistemleri, askeri araçlar, silahlar için yüksek teknoloji ürünü bileşenler ve diğer askeri teçhizat üretimi yer alıyor. 2) Yeni listeler, Rusya'ya yasaklı malların paralel ithalatına karışan bir Rus lojistik şirketi ve yöneticisi ile başka bir tedarik planına karışan üçüncü bir Rus aktörü içeriyor.